

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ BİLİM DALI

**ZORUNLU GÖÇ VE TÜRKİYE'DE SURİYELİ KAÇAK İŞÇİLERİN
DURUM ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

SİBEL MANCAK

İSTANBUL, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ BİLİM DALI

**ZORUNLU GÖÇ VE TÜRKİYE’DE SURİYELİ KAÇAK İŞÇİLERİN
DURUM ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

SİBEL MANCAK

Danışman: PROF. DR. ZEKİ PARLAK

İSTANBUL, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ Anabilim Dalı ÇALIŞMA EKONOMİSİ Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi SİBEL MANCAK'ın ZORUNLU GÖÇ VE TÜRKİYE'DE SURİYELİ KAÇAK İŞÇİLERİN DURUM ANALİZİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 22.08.2019 tarih ve 2019-27/11 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 28.11.2019

Öğretim Üyesi Adı Soyadı		İmzası
1.	Tez Danışmanı Prof. Dr. ZEKİ PARLAK	
2.	Jüri Üyesi Prof. Dr. MUSTAFA AYKAÇ	
3.	Jüri Üyesi Prof. Dr. HEDİYE ERGİN	

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı	: Sibel MANCAK
Anabilim Dalı	: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Programı	: Çalışma Ekonomisi
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Zeki PARLAK
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans – Kasım 2019
Anahtar Kelimeler	: Uluslararası Göç, Zorunlu Göç, Yabancı Kaçak İşçiliği, Suriyeli Göçmenler, Geçici Koruma, Emek Piyasası

ÖZET

ZORUNLU GÖÇ VE TÜRKİYE’DE SURIYELİ KAÇAK İŞÇİLERİN DURUM ANALİZİ

Suriye’de yaşanan iç savaş binlerce insanın ölümüne ve milyonlarcasının ise yerinden yurdundan olmasına yol açmıştır. Bu doğrultuda 3,6 milyon Suriyeli Türkiye’ye göç etmiştir. İlk yıllarda bu insanlara mülteci statüsü yerine hiçbir hukuki anlamı olmayan “misafir” statüsü verilmiştir. Daha sonra yasal düzenlemeler ile Suriyeliler “geçici koruma” kapsamına alınmıştır. Ayrıca 2016’da çıkarılan çalışma izni yönetmeliği ile Suriyeli sığınmacıların kayıtlı emek piyasasına erişimine olanak sağlanmıştır. Suriyeli sığınmacıların emek piyasalarına girmesi bir yandan vasıfsız emek arzının yetersiz kaldığı büyük şehirlerde işgücü açığını kapatırken diğer yandan da tarım ve inşaat sektörlerinde çok sayıda yerli işçiyi işinden etmiş, ücretler düşmüş, çalışma şartları kötüleşmiş ve kayıt dışılık artmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Sibel MANCAK
Field	: Labour Economics and Industrial Relations
Programme	: Labour Economics
Supervisor	: Professor Dr. Zeki PARLAK
Degree Awarded and Date	: Master – November 2019
Keywords	: International Migration, Forced Migration, Illegal Foreign Workers, Syrian Migrants, Temporary Protection, Labor Market

ABSTRACT

FORCED MIGRATION AND ANALYSIS OF SYRIANS ILLEGAL WORKER'S SITUATION IN TURKEY

Syrian Civil war has left thousands dead and millions without homes. In this direction 3,6 million Syrians have emigrated to Turkey. Initially these people were given “guest” status without legal meaning instead of refugee status. Afterwards Syrians were included into the coverage of “temporary protection”, which gives them the refugees status. Also Syrian refugees have access to the registered labor market with the work permit regulation issued in 2016. While providing fresh labour supply to the industries in the big cities which traditionally suffers from the insufficient unskilled labour supply this influx of refugee displaced many local workers and deteriorated the wages, working conditions and informal employment in the construction and agriculture industries all over Turkey.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ.....	1
1. ULUSLARARASI GÖÇ, ZORUNLU GÖÇ VE YABANCI KAÇAK İŞÇİLİK: KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	4
1.1. Uluslararası Göç.....	4
1.1.1. Uluslararası Göç Kuramları.....	7
1.1.1.1. Ravenstein'in Göç Kanunları.....	7
1.1.1.2. İtme Çekme Kuram.....	8
1.1.1.3. Petersen'in Göç Tipleri.....	9
1.1.1.4. Kesişen Fırsatlar Kuramı	9
1.1.1.5. Merkez Çevre Kuramı	10
1.1.1.6. Göç Sistemler Kuramı	10
1.1.1.7. İlişkiler Ağı Kuramı.....	10
1.1.1.8. Yeni Göç Sistemleri Yaklaşımları	11
1.1.1.9. Göç - Çatışma Modeli.....	12
1.1.2. Tarihsel Süreçte Uluslararası Göç	13
1.2. Zorunlu Göç.....	17
1.2.1. Zorunlu Göç ile İlgili Temel Kavramlar	20
1.2.1.1. Mülteci, Şartlı Mülteci ve Sığınmacı	20
1.2.1.2. İkincil Koruma.....	24
1.2.1.3. Kitlesele Göç ve Geçici Koruma	24
1.3. Yabancı Kaçak İşçilik.....	25
1.3.1. Kavramsal Çerçevele Yabancı Kaçak İşçilik	25
1.3.2. Yabancı Kaçak İşçiliğın Nedenleri.....	27
1.3.3. Yabancı Kaçak İşçiliğın Olumsuz Etkileri	30
1.3.4. Yabancı Kaçak İşçiliğın Olumlu Etkileri	33

2. TÜRKİYE'YE YÖNELİK GÖÇÜN NEDENLERİ VE SURİYELİ SİĞİNMACILAR.....	34
2.1. Türkiye'ye Yönelik Göç Hareketlerinin Nedenleri.....	34
2.2. Türkiye'ye Yönelen Göç Hareketlerinin Gelişimi	36
2.2.1. Birinci Dönem Göç Hareketleri (1923 – 1980).....	36
2.2.2. İkinci Dönem Göç Hareketleri (1980 Sonrası).....	38
2.3. Türkiye'ye Göç Eden Suriyelilerin Statü Karmaşası ve Kayıt Durumu	43
2.4. Türkiye'deki Suriyelilerin Genel Durumu	47
2.4.1. Demografik Özellikler	47
2.4.2. Barınma ve Yaşam Şartları.....	49
2.4.3. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Toplumsal Kabul ve Uyum Süreci.....	54
2.4.4. Suriyeli Sığınmacıların Türkiye Ekonomisine Etkileri	59
3. SURİYELİ SİĞİNMACILARIN TÜRKİYE'DEKİ İŞ GÜCÜ PİYASASINA DÂHİL OLMA SÜREÇLERİ VE SURİYELİ KAÇAK İŞÇİLER	63
3.1. Hukuki Çerçeve Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İstihdamı. 63	
3.2. Suriyeli İşçilerin İstihdam Edildiği Sektörler.....	66
3.2.1. İnşaat Sektörü	72
3.2.2. Tekstil Sektörü.....	73
3.2.3. Tarım ve Hayvancılık Sektörü.....	77
3.2.4. Diğer Sektörler	79
3.3. Suriyeli Kaçak İşçilerin Çalışma Koşulları	81
3.3.1. Düşük ve Ödenmeyen Ücretler	81
3.3.2. Çalışma Süreleri	84
3.3.3. Ayrımcılık.....	84
3.3.4. İş Sağlığı ve Güvenliği	85
3.5. Suriyeli Kaçak İşçilerin Emek Piyasasına Olumlu ve Olumsuz Etkileri.....	87
3.6. Emek Piyasasında Yaşanan Rekabetin Sosyal Etkileri	90
3.7. Suriyeli Kaçak İşçiliği Caydırmaya Yönelik Politikalar ve Çözüm Önerileri	91
SONUÇ	95
KAYNAKÇA.....	99

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: Türkiye' ye Gelen Yabancıların Geliş Nedenlerine Göre Dağılımı	35
Tablo 2: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Demografik Yapısı	48
Tablo 3: Geçici Barınma Merkezlerinde Kalan Suriyeliler	50
Tablo 4: Nüfus Oranlarına Göre En Fazla Suriyeli Barındıran İlk 10 Şehir	51
Tablo 5: Şehirlere göre ortalama masraflar (2018)	53
Tablo 6: MIPEX (2014) İndeksleme Çalışmasında Türkiye'nin Puanları ve 38 Ülke arasında Yerleştiği Sıralamalar	56
Tablo 7: Ana Tekstil Firmalarında Suriyeli İşçilerin Durumu (Birinci derece tedarikçilerin yanıtları)	75
Tablo 8: Seçilmiş 180 Ailenin Gelir Tablosu	82

GRAFİKLER LİSTESİ

	Sayfa No.
Grafik 1: Dünya Geneline Yerinden Edinilmiş İnsanlar 2009-2018	16
Grafik 2: Türkiye’de 2005 – 2019 yılları Düzensiz Göçmen Sayısı	42
Grafik 3: Düzensiz Göçmenlerin Uyrak Dağılımı	43
Grafik 4: Türkiye’de Enflasyon Oranları 2010-2018	60
Grafik 5: Yaşa göre Suriyelilerin olumsuz iktisadi etkilerinin olduğunu belirtenlerin yüzdesi (%)	62
Grafik 6: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin illere göre istihdam durumu	68
Grafik 7: Sektöre Göre İşin Düzenliliği	72
Grafik 8: Evde Yapılan Gelir Getirici Aktivite Türleri	80
Grafik 9: Suriyeli Kaçak İşçilerin İşgücü Piyasasında Karşılaştıkları Ayrımcılıklar (2017).....	85

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1: Çatışma ve İnsani Güvensizlik Ekseni	13
Şekil 2: Büyüme Modelinde Emek Piyasası ve Sosyal Uyum Dengesi	94

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
APEC	Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
MİPEX	Göçmen Uyum Politikası İndeksi
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
UNHCR	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNRWA	Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı
WFP	Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda YUKK
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği
İSİG	İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi
İNGEV	İnsani Gelişme Vakfı

GİRİŞ

Göç, tarih boyunca insanların yaşadığı bir olgu olarak karşımıza çıkmış, tarihin her bir dönemi kendi göç tipini yaratmıştır ve yaratmaya devam etmektedir. Nitekim insanlık tarihinin ilk yıllarından bu yana göç hareketlerinin çoğu siyasi, askeri, ekonomik nedenlerden kaynaklı iken bir kısmı ise afetlere bağlı olarak gerçekleşmiştir. Günümüzde savaş, sürgün, doğal afet gibi birçok zorunlu nedenlerden ötürü 70,8 milyon insanın göç ettiği tespit edilmiştir. Bu 70,8 milyon insandan 41,3 milyonu, vatandaşı bulunduğu ülkenin içinde göç etmek zorunda kalmış geri kalan kısmı ise vatandaşı bulunduğu ülkenin sınırları dışına göç etmek zorunda kalmıştır.

Göçler kimi zaman iradi kimi zamansa gayri iradi olarak gerçekleşmektedir. Gayri iradi göçler yani düzensiz göçler, yabancıların yasadışı yollarla ülkeye girişini ve ülkede kalışını ifade eder. Yaşanan savaşlar, sürgünler, yoksulluklar insanları daha iyi bir yaşam arayışına itmekte, bazı ülkelerdeki ekonomik gelişmişlik, yüksek refah düzeyi bu insanları kendilerine çekmektedir. Ülkelerin göç ve göçmen politikaları, sınır güvenlikleri her ne kadar göçün önünde bir engel teşkil etse de umut arayışına giren bu insanları göç etme kararından vazgeçirememiştir.

258 milyon göçmeni barındıran günümüz dünyasında, mültecilerin üçte ikisini Suriye, Afganistan, Güney Sudan, Myanmar ve Somali kaynaklı ülkeler oluşturmaktadır. Bu ülkelerde yaşayan birçok insanın göç etme kararı almasındaki temel nedenler genellikle ekonomik ve siyasi istikrarsızlıktan kaynaklı iç savaşlar, yoksulluk, işsizlik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye özelinde göç hareketlerini incelediğimizde ise kuruluşun ilk yıllarından bu yana kitlesel göçlerin etkisi altında kaldığını görmekteyiz. Genellikle siyasi krizler ve savaşlar nedeni ile gerçekleşen kitlesel göçlerin hedef ülke olarak Türkiye'yi belirlemedeki en temel neden coğrafi yakınlıktır. Diğer nedenleri ise aynı soya, dine, dile mensup olma, aynı veya benzer kültürlerle sahip olma şeklinde sıralayabiliriz. Türkiye, Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda soydaş olması kaydıyla birçok göçmene ve sığınmacıya açık kapı politikası uygulamıştır. Kimi zaman soydaşlıktan öteye giderek aynı dine mensup olması sebebiyle birçok sığınmacıya kucak açmıştır. Türkiye'ye

yönelik göç hareketleri sadece sığınma amaçlı değil aynı zamanda transit geçiş amaçlı veya çalışma amaçlı olarak da gerçekleşmiştir. Jeopolitik konum açısından Avrupa'ya geçiş yolunun üzerinde bulunması, esnek vize uygulamaları, 1980'lerden sonra ki ekonomik reformlar ve küresel piyasaya eklemleme çabası Türkiye'yi yabancı kaçak işçiler için uğrak bir alan haline getirmiştir. Özellikle 1990'lardan sonra ülkeye yönelik yabancı kaçak işçi göçleri hızla artmıştır. Kimi zaman hedef ülke konumunda olan Türkiye kimi zaman ise transit ülke konumunda göç akınına uğramıştır.

2010 yılında Tunus'ta başlayan daha sonra Mısır, Libya, Yemen ve Suriye'yi etkisi altına alan Arap Baharı ile birçok insan ülkelerini terk etmek zorunda kalmıştır. Reform talepleri isteyen barışçıl halk gösterileri, baskı ve şiddet ile durdurulmaya çalışılmış, buda birçok ülkede iç savaşa neden olmuştur. Bu durumdan en çok etkilen ülke Suriye olmuştur. 2011 yılında Suriye'de yaşanan iç savaş birçok insanı yerinden, yurdundan ederken birçok insanın da ölümüne neden olmuştur.

Türkiye'nin Suriye'ye sınır olması, aynı dine mensup olma, Türklerle akrabalık bağının bulunması, Türkiye'nin "açık sınır politikası" gibi nedenlerden ötürü Türkiye, Suriyeliler için göç edilecek hedef ülke haline gelmiştir. 2011 yılında Suriye'den Türkiye'ye kitlesel bir göç akını başlamış ve bu göç hareketi beslenme, barınma, sağlık, eğitim, toplumsal uyum, istihdam, statü sorunu gibi birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Barınma, sağlık, eğitim gibi sorunları çözecek birçok politika aracına başvurulmuş ve bu sorunlara çözümler üretilmiştir. Ancak Türkiye'nin de bir türlü çözüme ulaştıramadığı yapısal işsizlik ve kayıtdışı istihdam sorunu Suriyeli sığınmacıların da gelmesiyle daha başka bir boyuta ulaşmıştır.

2011 yılından bu yana Türkiye'de, Suriyeli sığınmacıların çalışma hakları ve ekonomide istihdamı en fazla tartışılan konulardan birisi haline gelmiştir. Şuan Türkiye'de 3,5 milyondan fazla Suriyeli sığınmacı yaşamakta ve bunların yaklaşık yüzde 40'ı potansiyel işgücünü oluşturmaktadır. Bu da emek piyasasında arz artışı demektir. Emek piyasasında yaşanan arz artışı ise beraberinde ucuz işgücünü ve işsizliği getirecektir. Ancak yaşanan bu arz artışının tüm emek piyasasında aynı etkiyi göstereceğini söylemek yanlış olur. Nitekim bu durum yerli işgücüne bağlı olarak bölgeden bölgeye ve sektörden sektöre farklılık gösterebilir. Suriyeli işgücünün eğitim ve

vasıf düzeyi de dikkate alındığında, daha çok taşeronlaşma ve fasonlaşmanın yoğun olduğu sektörlerde ücret düzeylerinde düşüşe ve işsizliğe neden olması daha muhtemeldir.

Bu çalışmada Suriyeli sığınmacıların, Türk emek piyasasının bir parçası haline gelen kayıtdışı istihdam üzerindeki etkileri tartışılmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın birinci bölümünde literatür taraması yapılarak uluslararası göç, zorunlu göç ve yabancı kaçak işçilik kavramları açıklanmaya çalışılacak, tarihsel süreçte yaşanan uluslararası göç tiplerine ve göçün nedenlerine yönelik kuramsal yaklaşımlara değinilecektir. Ayrıca ülkelerin göç politikaları ve göçmen kabulü yasaları çerçevesinde, gelen göçmenlere verilen sığınmacı, mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma, geçici koruma statüleri bu bölümde ele alınacaktır.

İkinci bölümde ise Türkiye'ye yönelik göç hareketlerinin nedenlerine tarihsel olarak bakılacak, göçün ana sebebini oluşturan Suriye krizinin nedenleri irdelenecektir. Ayrıca Türkiye'nin, ilk dönemde misafir olarak tanımladığı Suriyeli sığınmacılara verdiği statü ele alınarak, Suriyeli sığınmacıların demografik yapısına, barınma ve yaşam şartlarına, toplumsal uyum ve entegrasyonlarına ve Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerine değinilecektir.

Üçüncü bölümde ise geçici koruma statüsüne dâhil edilen Suriyelilerin istihdamına yönelik yasal çerçevelere ve hukuki süreçlere bakılacak, kayıtlı ve kayıtdışı istihdam edilenlere yönelik sayısal veriler incelenerek, hangi sektörlerde yoğunlaştıkları irdelenip, kayıtdışı istihdam edilen Suriyeli kaçak işçilerin yaşadıkları sorunlar ele alınacaktır. Bölümün sonunda Suriyeli kaçak işçilerin olumlu ve olumsuz etkileri tartışılarak, olumsuz etkilerine yönelik STK'ların ve kurumların iyileştirici politikalarına ve araştırmacıların önerilerine değinilecektir.

Sonuç bölümünde Suriyeli kaçak işçilerin istihdamlarına yönelik değerlendirmeler yapılarak, kaçak işçiliği önleyici öneriler sunulup çalışma sonlandırılacaktır.

Bu çalışmada yasal mevzuatlardan, literatürdeki mevcut diğer çalışmalardan, araştırmacıların ve kurumların oluşturduğu istatistiksel verilerden yararlanılmıştır.

1. ULUSLARARASI GÖÇ, ZORUNLU GÖÇ VE YABANCI KAÇAK İŞÇİLİK: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Uluslararası Göç

Göç her zaman insanlık tarihinin bir özelliği olmuş ve insanlık tarihi kadar eski bir olgu olmanın yanında teknolojinin gelişimi ve ulaşım kolaylığına paralel olarak değişim göstermiştir. Özellikle son yıllarda var olan seyahat kolaylığı, küresel durgunluk ve çevresel değişimler, uzun süren çatışma ortamları gibi nedenler göçmen sayılarının artışında etkili olmuştur. Birleşmiş Milletler 2017 Göç raporuna göre dünyada göçmen sayısı 2000 yılında 173 milyon iken 2017 yılında bu sayı yaklaşık olarak 258 milyona ulaşmıştır. Bu rakam dünya nüfusunun %3,4'üne tekabül etmektedir (United Nations, 2017). Kısaca özetlemek gerekirse dünyada her 30 kişiden biri doğduğu yerin dışında yaşamaktadır ve 2050 yılında kendi ülke sınırları dışında yaşayan insan sayısı 405 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir (Hill, 2018, s.1). İsteyerek veya istem dışı zorunlu olarak yapılan ve her geçen gün kat be kat artan bu göç hareketlerinin insanlık tarihi açısından ne denli büyük bir kriz olduğunu bu rakamlar gözler önüne sermektedir.

İnsanlık tarihi açısından bu denli önemli olan göçü tanımlamak gerekirse temelde bir “yer değiştirme hareketi” olarak önümüze çıkmaktadır. Bu yer değiştirme hareketi toplumun bozulan sosyal, ekonomik, politik, kültürel sistemlerin dengelerini tekrar sağlayabilmek için ortaya çıkan bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç, nüfusun mekânda dağılımını sağlayarak, o mekânda gerek barınma gerek yaşam olmak üzere her yönden yeni bir düzen kurup o düzene uyum sağlayan sürecin kendisini ifade eder (Sayın, Usanmaz ve Aslangiri, 2016, s.2).

Uluslararası Göç Örgüt'ünün 2009 yılında yayınladığı Göç Terimleri Sözlüğü'nde Göç; “süresi, yapısı, nedeni ne olursa olsun uluslararası bir sınırı geçerek veya ülke sınırları içinde insanların yer değiştirdiği nüfus hareketi” olarak tanımlanmaktadır.

Göç konusu birçok farklı açıdan sınıflandırılmaktadır. Nedenleri açısından baktığımızda gönüllü göç - zorunlu göç; süre açısından baktığımızda geçici göç – kalıcı

göç; hukuki açıdan yasal (legal) göç – yasa dışı (illegal) göç; göç edenin özelliği açısından vasıflı (beyin) göçü – vasıfsız göç; sınırlar bakımından incelendiğinde iç göç – dış göç gibi belli başlı sınıflandırmalardan söz edebiliriz (Güllüpnar, 2012, s.57). Kısaca nüfus hareketi olarak tanımlanan göç, bireylerin kendi isteği ve iradesiyle yani gönüllü olarak gerçekleşebileceği gibi kendi iradeleri dışında zorunlu bir terk ediş olarak da ortaya çıkabilir (Ekici ve Tuncel, 2015, s.14). Bazen insanlar, yaşadığı ülkede uzmanlaşılan alanda iş olanaklarının kısıtlı olması sebebiyle ya da uzmanlaşılan alanın başka bir ülkede daha fazla değer görmesi sebebiyle veyahut da başka ülkelerde daha iyi eğitim ve araştırma fırsatlarının olması gibi nedenlerle göç ederler. Bu göçü beyin göçü olarak tanımlarız (Sayın, Usanmaz ve Aslangiri, 2016, s.3).

Göç hareketlerini süre bakımından değerlendirdiğimizde, geri dönmek üzere yapılan göç “kalıcı göç” yani “kesin göç” olarak tanımlanmaktadır. Kesin göçün tam tersi olarak geri dönme amacı olup sadece bazı sebeplerden ötürü bir süreliğine bulunduğu yeri terk ediş söz konusu ise bu göç “geçici göç” olarak tanımlanır (Eker, 2008, s.12).

Göç olgusuna mekânsal bir çerçevede baktığımızda ise önümüze iç göç ve dış göç (uluslararası göç) olmak üzere iki kavram çıkmaktadır. Kısa ve öz bir tanımlama yapmak gerekirse ülke sınırları içinde gerçekleşen yer değiştirme hareketine “iç göç”, ülke sınırları aşarak gerçekleştirilen yer değiştirme hareketine ise “dış göç” başka bir ifadeyle “uluslararası göç” denir. Sınırlar aşarak gerçekleştirilen bu yer değiştirme sürecinde transit olarak geçilecek ülkeden ve varılacak ülkeden hukuki olarak gerekli izinler alınmışsa bu göç “yasal (legal) göç”tür. Eğer gerekli izinler alınmamışsa, prosedürler tamamlanmamışsa veyahut verilen izin süresi dolmuş olmasına rağmen göç edinilen ülkede kalmaya devam ediliyorsa bu göç “yasa dışı (illegal) göç”tür (Eker, 2008, s.13 - 14).

Uluslararası göç; bireysel ya da kitlesel olarak çeşitli nedenlerle siyasi sınırları aşmak suretiyle insanların yer değiştirmesidir. Bu yer değiştirme sürecinde etkili olan gerekçeleri; ekonomik, siyasal, sosyal ve demografik olarak gruplandırabiliriz (Bayraklı, 2007, s.28).

Ekonomik açıdan bakıldığında göç genellikle yoksulluktan kurtuluş amacı güden bir yoldur. Göç aslında gerekli tüketim maddelerine erişebilmenin bir yoludur. Ekonomik yetersizlikler göçün kaynak alanını yaratırken ekonomik kalkınmışlık ise göçün hedef alanlarını yaratmaktadır. Kimi zaman bireysel kimi zaman aile fertleri ile kimi zaman ise bir topluluğun birlikte aldığı kararlar doğrultusunda kaynak ülkeden hedef ülkeye ekonomik nedenlerle göç edilir. Kaynak ülkede yaşanan yoksulluk, işsizlik, geleceğe yönelik karamsarlık gibi itici faktörler ve hedef ülkenin de ekonomik kalkınmışlığı, istihdam olanaklarının var oluşu, geleceğe yönelik daha iyi koşullarda yaşama şansı gibi çekici faktörlerin var olması göçü tetiklemektedir. Küreselleşme ile birlikte gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler ile gelişmemiş ülkeler arasındaki gelir dengesizliğinin artış göstermesi bununla birlikte gelişmekte olan ülkeler ile gelişmemiş ülkelerin küresel piyasada yaşanan değişimler karşısında güçsüz kalmaları, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası tarafından dayatılan uyum politikaları ve liberalizasyon süreci gibi birçok nedenden dolayı ekonomik alanda daha da güçsüzleşen kaynak ülkelerde göç baskısı artarak devam etmektedir (Tokatlı, 2011, s.56-59).

Ekonomik nedenlerin dışında baskı ve ayrımcılıklardan kaçış, özgürlük ve kendini ifade edebilme isteği, macera arayışı gibi sosyal nedenler de göçü tetikler (Tokatlı, 2011, s.60). Dinsel farklılıklar, lisan farklılıkları, kültürel ve fikirselle farklılıklar gibi çeşitli nedenlerle yaşanan baskı ve ayrımcılıklar göçü tetikleyen önemli etkenlerden bazılarıdır. Nitekim din, dil, ırk ve kültürel farklılıklar nedeniyle Çin’de Doğu Türkistanlı insanlara yönelik yapılan zulümlerin beraberinde getirdiği kaçış 21. Yüzyılda yaşanan insanlık adına utanç verici olaylardan sadece biridir. İran’a baktığımız zaman ise din bahane edilerek birçok kadın hakları kısıtlanmakta bu da beraberinde o ülkede yaşayan insanların daha özgür yaşanabileceği ülkeleri araştırmaya yöneltmektedir diğer bir ifade ile dinsel faktörlerin oluşturduğu sosyal baskılara maruz kalan bu insanlar göç için hedef ülke arayışına girmektedirler. Sosyal nedenlerle göç sadece gelişmemiş ülkelerde değil gelişmiş ülkelerde de gözlemlenmektedir. Çoğu zaman hedef ülke konumunda olan Avrupa ülkeleri bazen de göçün kaynak ülkesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa Ülkelerinde göçü tetikleyen en önemli itici faktör İslamofobidir. Avrupa’daki Müslüman nüfusun yüzde 31’i iş başvurularında ayrımcılığa uğradığı araştırmalarda ortaya çıkmıştır

(Hafez ve Bayraklı, 2018, s.7). Bu yaşanan ayrımcılıklar beraberinde insanları göçe yöneltmektedir.

Uluslararası göç hareketlerinin oluşmasında bir diğer faktör siyasal istikrarsızlıklardır. Genellikle gelişmekte olan ülkelerde görülen siyasal ve politik istikrarsızlıklar beraberinde iç savaşları, baskıcı otoriter bir yapıyı getirerek insanları göç etmeye itmiştir (Tokatlı, 2011, s.61). Demografik nedenlere baktığımızda ise gelişmiş ülkelerde doğum oranlarının, genç nüfusun ve çalışabilir nüfusun az olması gibi çekici faktörlerin yanında gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde nüfus artış hızının yüksek olması, genç nüfusun fazla olması gibi itici faktörler göçe sebebiyet oluşturmaktadır (Bayraklı, 2007, s.34).

Karmaşık bir yapıda olan göçü anlayabilmek için birçok kuram öne sürülmüştür. Her kuram kendi dönemindeki göçün nedenini yansıtmaktadır. Tek bir kuramın günümüzde göçü tanımlaması yetersiz kalmakta ve yaşanan göçlerin birçok nedene bağlı olması da yeni göç tiplerini ortaya çıkarmaktadır.

1.1.1. Uluslararası Göç Kuramları

1.1.1.1. Ravenstein'in Göç Kanunları

Ravents, uluslararası göçün nedenlerine yönelik ekonomik temelli yaklaşımlar öne sürmüş, kentsel ve endüstriyel olarak gelişmişliğin göç üzerinde etkili olduğunu savunmuştur. Ravents, göçü yedi yasaya bağlamıştır.

Birinci yasayı mesafe ile açıklamıştır. Genellikle göçler yakın ve kısa mesafeli olarak büyük sanayi ve ticaret merkezlerine doğru gerçekleşmektedir. Göçün boyutunu etkileyen faktör ise yerli nüfusun yoğunluğu ve iş imkânlarıdır (Sever, 2015, s.36).

Ravents ikinci yasasında göçün basamaklı olduğunu, dıştan merkeze doğru göçlerin yaşandığını ve boşalan yerlerinde yakın çevreden gelen göçmenler ile doldurulduğunu savunmaktadır (Sever, 2015, s.36).

Ravents'in üçüncü yasasına göre ise göç, başlı başına bir amaç olamaz. Göç etme amaçları, kent merkezlerinde gelişen ekonomik ve ticari faaliyetlerden kaynaklı

olabilmektedir. Bu doğrultuda bir yayılma süreci yaşanmakta ve bu göçmenler sanayi merkezlerince emilmektedir (Sever, 2015, s.37).

Dördüncü yasaya göre göç, zincirleme olarak gerçekleşmektedir. Göç alan yerler aynı zamanda göç vererek bir göç dalgası yaratılmaktadır. Beşinci yasaya göre ise uzun mesafeli göçler doğrudan ve kalıcı olarak yapılmaktadır (Sever, 2015, s.37).

Ravents kentte yaşayanların kırsalda yaşayanlara oranla daha az göç ettiğini altıncı yasasında savunmuş ve yedinci yasasında da uzun veya kısa mesafeli göçte cinsiyetin önemli bir etken olduğunu öne sürmüştür. Bu yasaya göre kadınlar kısa mesafeli göçler gerçekleştirirken, erkeler uzun mesafeli göçlere eğilimlidir (Sever, 2015, s.38).

Ravents'in göç kuramı diğer göç teorileri için bir zemin oluştursa da göçün nedenini tek bir faktöre bağlaması sebebiyle göçü açıklamada yetersiz kalmaktadır.

1.1.1.2. İtme Çekme Kuram

1966 yılında Everett Lee tarafından ortaya atılan ve daha sonra diğer araştırmacılar tarafından geliştirilen itme-çekme kuramına göre insanlar; yaşadıkları ülkenin sosyal politikalarda ki ya da ekonomik şartlarda ki yetersizlik sebebiyle dışa doğru itilerek, ekonomik ve sosyal yaşam şartlarının daha iyi olduğu ülkelere doğru çekilmektedir (Sever, 2015, s.41). Everet Lee, aşağıda yer alan 4 ana etmenin göç üzerinde etkili olduğunu savunmuştur. Bunlar; engeller, yaşanılan yerle ilgili etmenler, bireysel etmenler ve gidilmesi düşünülen yer ile ilgili etmenlerdir (Akarçay ve Ak, 2018, s. 195).

İtme ve çekme faktörleri çok boyutlu ve karmaşık olmakla birlikte göçün makro ve mikro faktörleri mevcuttur. Göçün kişisel faktörleri mikro faktörleri oluşturmakta iken kişisel olmayan faktörler makro faktörleri oluşturmaktadır (Sever, 2015, s.41).

Lee'ye göre göçün birde makro ve mikro olarak engelleyici faktörleri bulunmaktadır. Hukuki ve sosyal belirsizlikler, göç sürecinde harcanacak para, göçün mesafesi engelleyici mikro faktörleri oluşturmakta iken katı göç kanunları gibi üst düzey faktörler göçü engelleyici makro faktörleri oluşturmaktadır (Sever, 2015, s.41).

Küreselleşme ile birlikte günümüzde pek çok faktör göçe sebebiyet oluşturmaktadır. Bu faktörler Lee'nin itme çekme kuramını yetersiz kılmaktadır.

1.1.1.3. Petersen'in Göç Tipleri

William Petersen, itme-çekme faktörlerinin temelindeki nedenleri araştırmış ve bu çerçevede tarihsel döngünün önemli bir etken olduğuna, tarihsel süreçte itici faktörlerin başka bir dönemde de çekici faktör olarak karşımıza çıkabileceğini savunmuştur. Petersen'a göre, ekonomide yaşanan dalgalanmalar sonucu toplumsal sınıflar tarafından verilen tepki, göçün nedeni ve tipini belirlemektedir. Bu doğrultuda beş farklı göç tipi ileri sürmüştür. Bunlar (Sever, 2015, s.43 - 45);

- İlkel Göçler: Bu göç tipi, kuraklık, kötü hava koşulları gibi doğanın yarattığı baskı sonucu dönemselsel olarak yaşanan toplu göçleri tanımlamaktadır.
- Zoraki ve Yönlendirilen Göçler: Bireyler göç edip etmeme konusundaki karar mekanizması zoraki veya yönlendirilen göçü oluşturmaktadır. Göç edip etmeme hususunda birey kendi kararlarını kullanabilme şansına sahipse "yönlendirilen göç", eğer bu karar şansına sahip değilse bu göç tipi "zorla göç" tür.
- Serbest Göç: Bireysel tercihler doğrultusunda, hiçbir zorlayıcı durum ve itici bir güç olmadığı hallerde yaşanan göçleri tanımlayan göç tipidir.
- Kitlesele Göç: Öncü serbest göçmenlerin göç edinilen yeri benimsemesi sonucu kurdukları göçmen ağları, teknolojik gelişmeler, ulaşımın kolaylaşması gibi faktörler geride kalanları cesaretlendirerek kitlesele göçleri yaratmıştır.

1.1.1.4. Kesişen Fırsatlar Kuramı

1940 yılında Samuel A. Stouffer tarafından öne sürülen bu kurama göre göç etme kararında, çekici faktörlerin yanı sıra mesafe ve göç edilecek yerdeki imkânlar daha çok etkilidir. Stouffer'a göre göç mesafesi kat edilirken ortaya çıkabilecek zorluklar da göçü etkileyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Bu çerçevede geçilecek sınırlarda yaşanılacak kontroller göç üzerinde olumsuz etki yaratacaktır (Sever, 2015, s.47).

1.1.1.5. Merkez Çevre Kuramı

Immanuel Wallerstein, Samir Amin ve Andre Gunder Frank başta olmak üzere bir çok düşünür tarafından geliştirilen bu kurama göre; dünya ekonomik olarak birbirine bağımlı merkez ve çevre olarak iki guruba ayrılmıştır. Bu ayrışmada merkezi ileri teknoloji üreten ülkeler oluştururken, hammadde ve ucuz iş gücünün var olduğu ülkeler ise çevreyi oluşturmaktadır. Çevrenin oluşturduğu ülkeler ürünlerini ucuza satarken, merkez ülkeler ürünlerini pahalıya satmaktadır. İşleyiş açısından kapitalist olan merkez-çevre kuramında merkez ülkeler kapitalist birikimlerini daha da arttırabilmek için çevre ülkelere ihtiyaç duyarlar. Merkez ülkeler, kimi zaman çevre ülkelerden kaçak yabancı işçileri kendine doğru çekerek oluşturduğu ucuz işgücü ile birikimlerini daha da arttırmaktadırlar (Sever, 2015, s. 47 – 48). Sonuç olarak “dünya sistemleri kuramı” olarak da adlandırılan merkez çevre kuramın da merkez ülkeleri sömürgeci ülkeler oluşturmakta iken çevre ülkeler de sömürülen ülkelerden oluşmaktadır (Akarçay ve Ak, 2018, s. 195).

1.1.1.6. Göç Sistemler Kuramı

Göç sistemleri kuramına göre göçler ekonomi ve siyasi temelli olarak gerçekleşir. Ayrıca bu kurama göre göç gerçekleşmeden önce hedef ülke ile kaynak ülke arasında ilişki ağı oluşturulmuştur. Hedef ve kaynak ülkeler arasında oluşan bu ilişki ağları makro ve mikro yapılarda bir etkileşim sağlamakta ve bu etkileşiminde bir getirisi olmaktadır. Makro yapılar geniş çapta kurumsal faktörleri kapsarken, mikro yapılar ise göçmenlerin davranışlarını ve kendi aralarındaki etkileşimi kapsar. Hedef ve kaynak ülke arasında oluşturulan makro ilişki ağları göçe yönelik sosyal hareketlenmeleri kolaylaştırmakta ve hedef ülkelere yönelik göçleri yoğunlaştırmaktadır. Bu yoğun göçlere karşı hedef ülkeler de sınır güvenliğini arttırmaktadır (Sever, 2015, s. 50).

1.1.1.7. İlişkiler Ağı Kuramı

İlişki ağı kuramına göre göç edilmeden önce ve göç edildikten sonra hem hedef ülkede hem de kaynak ülkede göçmenler bir sosyal ağ oluşturmakta ve bu sosyal ağlar çerçevesinde göç etme ya da etmeme kararı alınmaktadır. Göç etme kararı alındığında ve göç edildiğinde de hedef ülkedeki tanıdık göçmenler ile tekrar bir ilişki ağı oluşturulur.

Bu ilişki ağları göç sonrasında hedef ülkede yaşayabilmeyi, iş bulabilmeyi, uyum sağlayabilmeyi kolaylaştırmaktadır (Sever, 2015, s.52).

1.1.1.8. Yeni Göç Sistemleri Yaklaşımları

Yeni göç sistemlerine baktığımızda birçok yaklaşımla karşılaşmaktayız. Bunlardan ilki “mekik göçü” veya “sarkaç göçü”dür. Bu göç tipine göre bireyler, kendi ülkelerinde yaşamaktan vazgeçmeyerek kısa süreli olarak, ulaşım imkânı ucuz olan ülkelere sık sık giriş çıkış yapmaktadırlar. Daha çok ekonomik nedenli olan bu göçlerde genellikle yasal yollarla giriş sağlanmaktadır (Sever, 2015, s. 58 – 59). Türkiye’deki bavul ticareti çerçevesinde yaşanan göçler, mekik göçüne bir örnek olarak gösterilebilir.

Diğer bir göç tipi ise “*Yaşam Tarzı Göçü*”dür. Bu göç tipine göre bireyler, kendi ülkelerinde gerek toplum gerekse devlet tarafından uygun görülmeyen yaşam tarzlarının olması sebebiyle bu hayatı daha rahat bir şekilde yaşayabilecekleri ülkelere göç ederler (Sever, 2015, s. 59).

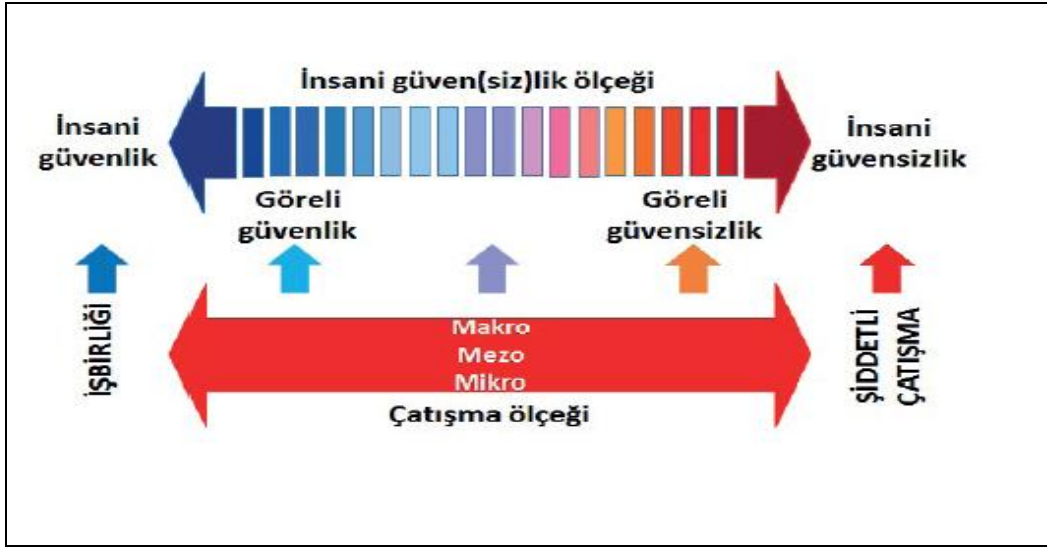
Yeni bir göç tipi olarak karşımıza çıkan “*Küresel Göçmen Elitler*” ekonomik nedenlerle değil tamamen hayat tarzlarındaki değişiklik sebebiyle göç edenleri tanımlamaktadır. Buna örnek vermek gerekirse emekli İngiliz göçmenlerin Türkiye’nin sahil kesimlerinden bir yerde ev alarak yaşamlarını devam ettirmesidir (Sever, 2015, s. 59).

“Küresel Göçmen İşçiler” de bir başka göçmen tipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu göç tipine göre daha iyi fırsatlar sunulan nitelikli işgücünün yasal yollarla göç etmesini ve vasıfsız işgücünün düşük ekonomik refaha sahip ülkeden göç etmesini kapsar. Vasıfsız işgücünün göçü yasal yollarla olabileceği gibi çoğunlukla yasadışı yollarla gerçekleşmektedir (Sever, 2015, s. 59).

Diğer bir göç tipide “Eğitim - Öğrenim Göçü”dür. Bu göç tipine göre ise bireyler iyi bir eğitim amacıyla göç ederler. Eğitim süresi bittiğinde geriye dönük bir göç olabileceği gibi göç eden bireyler daha iyi iş fırsatları kalmaya da devam edebilir (Sever, 2015, s. 60).

1.1.1.9. Göç - Çatışma Modeli

Göç çatışma modeli, diğer kuramlardan farklı olarak insanların neden göç ettiklerinin yanı sıra neden göç etmedikleriyle de ilgilenir. Bu modelde göçü etkileyen yapısal etkenler ve bireylerin algıları ile göç açıklanmaya çalışılmaktadır. Göç çatışma modeline göre göç kararını, “*insani güvensizlik algısının yönü ve derecesi*” ve “*göç etme kabiliyeti*” etkiler. İnsani güvenlik algısı veya güvensizlik algısının yoğunluk derecesi göçü ne derece etkileyeceğini de belirlemektedir. Göç Kültürleri ve Çatışma Modeli’nin esas aldığı insani güven(siz)lik ölçeğine göre (şekil 1) çatışma üç düzeyde gerçekleşebilir. Bunlar; makro (devlet) düzey, mezo (hanehalkı) düzey ve mikro (birey) düzeydir. Devletler arası gerilimler makro düzeye, etnik veya dini çatışmalar mezo düzeye, aile içi çatışma ise mikro düzeye örnek gösterilebilir. Şekil 1’de insani güvensizlik ile çatışma düzeyi arasındaki ilişki gösterilmektedir. Çatışma ölçeği eksenin bir ucu barışın ve insani güvenliğinin hüküm sürdüğü çatışmasızlık halini, diğer ucu ise savaşların ve insani güvensizliklerin hâkim olduğu şiddetli çatışma halini göstermektedir. İnsani güven(siz)lik eksenini ise çatışma derecesine göre insanların verdiği tepkiyi göstermektedir. Bu kurama göre uluslararası göçün temel nedeni güvensiz ortamdan güvenli ortama geçme arzusudur. Göç bir süreklilik halidir. Göç edildikten sonra tekrar bir göç etme arzusu yaşanabilir. Birey göç ettiği yerde de güvensiz hissederse tekrar bir göç arayışına girebilir. Bu göç ya kökene doğru yapılır ya da başka bir güvenli ortama da yapılabilir (Sirkeci, Utku ve Yüceşahin, 2019, s.206 - 207).

Şekil 1: Çatışma ve İnsani Güvensizlik Eksenini

Kaynak: Sirkeci, İ., D. Utku ve M. M. Yüceşahin. (2019). Göç Çatışma Modelinin Katılım, Kalkınma ve Kitle Açıkları Üzerinden Bir Değerlendirmesi. Journal of Economy Culture and Society. 59, s.208

Öte yandan çatışma modeline göre, bireyler insani güvensizliğin artması sonucunda göç etmeyip mücadele kararı ya da güvensiz ortama dayanma kararı da verebilir. Bu kurama göre göç etme kararı, çatışmaların tahammül edilemeyeceği son noktada verilmektedir. Bu durum her bireyde farklılık gösterebilir. Suriye'ye baktığımızda çatışmaların ilk yıllarında halkın yüzde 27'sinde göç etme isteği bulunmaktaydı. Şiddetler artıkça bu oranda arttı ancak hala göç etmeyip savaşı, kalmaya direnen birçok Suriyeli bulunmaktadır (Sirkeci, Utku ve Yüceşahin, 2019, s.208).

1.1.2. Tarihsel Süreçte Uluslararası Göç

İnsanlık tarihi kadar eski olan göç olgusu henüz yerleşik yaşama geçmeden önce iklim ve coğrafi koşullar nedeniyle gerçekleşmekteydi. Sanayi devrimi ve kapitalizmle birlikte göçün nedenleri değişti. 16. Yüzyılda Amerika Kıtasının keşfi ile Avrupa'dan kitleler halinde Amerika kıtasına bir göç akımı başlamıştır. Daha sonra 15. ve 18. Yüzyılları arasında Avrupalı tüccarlar Afrika kıtasından köle olarak topladıkları milyonlarca insanı Amerika kıtasına sürüklemiştir. 18. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde sanayileşme döneminin başlamasıyla kölelik sisteminden sözleşmeli işçilik sistemine doğru bir evrilme gerçekleşmiş ve bu evrilme ile belli bir merkezde kurulan sanayiler, işçi kitlelerini çevresinde toplamaya başlamıştır. 19. Yüzyılda Çin ve Hindistan'dan

milyonlarca insan Amerika ve Avrupa'ya işçi olarak göç etmiştir. 20. Yüzyılda yaşanan dünya savaşları ise birçok insanı yerinden zorla göç etmesine neden olmuş ve kimi zaman bu göçler önümüze nüfus mübadeleleri olarak çıkmıştır. Daha sonra ikinci dünya savaşının bitimiyle göç yeniden ekonomik nedenlerle karşımıza çıkmaya başlamıştır. Savaşta büyük oranda nüfusta azalma yaşayan Avrupa ülkeleri, işçi olarak diğer ülkelere göç alma kararı alır ve birçok insan ekonomik nedenlerle göç eder (Deniz, 2014, s.180).

Massey, uluslararası göç tarihini dört döneme ayırmaktadır. Birinci dönem 1500-1800 dönemlerini kapsayan Ticari dönem, ikinci dönem 1800-1925 dönemini kapsayan Sanayi Dönemi, üçüncü dönem 1925-1960 tarihlerini kapsayan Sınırlı Göç Dönemi ve son olarak dördüncü dönemi ise Sanayi Sonrası Göç Dönemi olarak tanımlamaktadır (Develi, 2017, s.1348).

Kapitalist üretim ile birlikte başlayan çağdaş göç hareketlerini Avrupa Kıtası özelinde incelediğimizde 1846 – 1932 yılları arasında Avrupa'dan Amerika ve Avustralya kıtalarına yönelik denizaşırı göçler gerçekleştirilmiş ve bu göçler ekonomik, siyasal ve dinsel nedenler doğrultusunda tetiklenmiş olup kalıcı ve sürekli niteliktedir. 2. Dünya Savaşı sonrası özellikle 1950'lerden sonra yaşanan göçler ise genellikle geçici nitelikteki iş gücü göçleridir. 1990'larda göç hareketlerinde evrilme yaşanmış ve günümüzde göçler hiç görülmemiş bir boyuta ulaşmıştır. Kapitalist ekonominin globalleşmesi, ulaşım ve iletişim olanaklarının kolaylaşması, iç savaşlar, ekonomik sorunlar, insan hakları ihlalleri gibi nedenler bu evirilmede büyük rol oynamıştır (Özdemir ve Vardar Tutan, 2018, s. 3 – 5).

Stalker, 2. Dünya Savaşından günümüze kadarki süreçte Avrupanın göç tarihini dört başlıkta sıralar (Bayraktar, 2013, s.112 – 113):

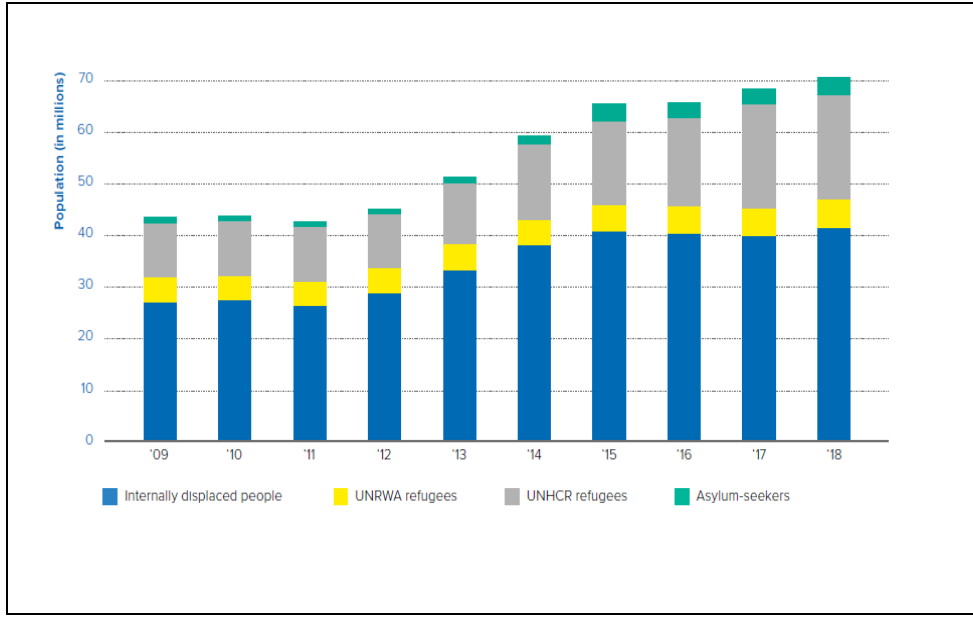
1. Kitlesele göç akınları: Bu kitlesele göç akınları savaştan sonra Almanya, Polonya ve eski Çekoslovakya arasındaki sınırların değişmesiyle yaşanan göç hareketliliklerini kapsar. 1940'ların sonlarından 1950'lerin ortalarına kadar yaklaşık 15 milyon insan ülkelerini terk etmiş, 1963 yılında Berlin duvarının kurulması ile bu göç akını yavaşlamıştır.

2. Sözleşmeli işçi alımı: Avrupa'nın yeniden yapılanma süreci beraberinde ekonomik büyümeyi getirmiş ve bu büyüme işgücüne büyük bir talep yaratmıştır. Sömürge rezervi olan ülkeler bu işgücü talebini kendi sömürüleri olan ülkelere karşılarlarken sömürge rezervi olmayan ülkeler ise gelişmemiş ülkelere sözleşmeli işçi temin etmişlerdir. Sömürge rezervi olmayan Almanya; Yugoslavya ve Türkiye'den sözleşmeli işçi temin etmiştir. 1950 ile 1973 yıllarını kapsayan sözleşmeli işçi alımı döneminde Batı Avrupa'ya yaklaşık 10 milyon kişi göç etmiştir.

3. Kapalı kapı politikası: 1973 Petrol Şoku ile yaşanan ekonomik durgunluk, hükümetlerin işçi alımını durdurmasına neden olmuş, bu çerçevede sadece mevcut göçmen işçilerin aile bireylerinin gelmesine müsaade edilmiştir. 1980'lerin ortasına kadar Avrupa, kapalı kapı politikası sürdürmüştür.

4. 1980 sonrası göç akımı "mülteciler, sığınmacılar ve kayıtdışı göçmenler": Doğu Avrupa'da komünizmin yıkılması, seyahat özgürlüğünün artması, Avrupa'nın ekonomik gelişmişliği gibi nedenlerden ötürü Avrupa, göçmenlerin hedef ülkesi haline gelmiştir.

Bugün insanlık tarihinin en büyük göç dalgasını yaşıyoruz ve bu göç ne yazık ki gönüllü olarak gerçekleşmemektedir. Yeni bir dünya düzeninin doğum sancılarını yaşayan 21. yüzyıl dünyasında, yerinden edilmiş kişi sayısı 70 milyonu aşmış bulunmaktadır. Grafik 1'e baktığımızda 2009 ile 2018 yılları arasında yerinden edinilen insanların sayısının her geçen gün kat be kat arttığını vahim bir şekilde görmekteyiz.

Grafik 1: Dünya Genelinde Yerinden Edinilmiş İnsanlar| 2009-2018

Kaynak: UNHCR. (2018). Global Trends Forced Displacement in 2018. s.5
<https://www.unhcr.org/5d08d7ee7.pdf>

* Grafikte yer alan mavi renk kendi ülkeleri içinde yerinden edilmiş insanları, sarı renk UNRWA (Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı) mültecilerini, gri renk UNHCR (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) mültecilerini ve yeşil renk de sığınmacıları ifade etmektedir.

2018 yılında 41,3 milyon insan vatandaşı bulunduğu ülkenin içinde zorla göç etmek durumunda kalmış. 2018 yılında BMMYK'nın (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) gözetimi altında yaklaşık 20,4 milyon mülteci, UNRWA'nın gözetimi altında ise 5,5 milyon Filistinli mülteci bulunmaktadır. Bununla birlikte dünya genelinde sığınmacı statüsünde ki insanların sayısı 3,5 milyonu bulmuştur. 2018 yılında zulüm, şiddet ve insan haklarının ihlali sonucu yerinden edinilen insan sayısı toplamda 70,8 milyondur. Dünya genelinde mültecilerin üçte ikisini oluşturan kaynak ülkeler Suriye, Afganistan, Güney Sudan, Myanmar ve Somali'dir. Suriye'den 6,7 milyon kişi, Afganistan'dan 2,7 milyon kişi, Güney Sudan'dan 2,3 milyon kişi, Myanmar'dan 1,7 milyon kişi ve Somali'den 0,9 milyon kişi ülkelerinden göç ederek mülteci konumunda hayatlarına devam etmektedirler (Global Trends Forced Displacement in 2018, 2018, s. 3). Zorla yerinden edinilen bu 70,8 milyon insanın göç etmesi statü, haklar, ülkeye kabul edilme veya ülkeden atılma gibi birçok sorunu da beraberinde getirecektir.

1.2. Zorunlu Göç

Savaş, doğal afet, sürgün gibi nedenlerin yanında dini, dili, ırkı, siyasi düşünce farklılığı yüzünden zulme uğrayan ya da zulme uğramaktan korkan bireyin veyahut toplumun yaşadıkları yerden ayrılmak zorunda kalmaları sebebiyle meydana gelen göçe “zorunlu göç” denir (Yılmaz, 2014, 1687).

Gönüllü göç konusundaki araştırmalar kişi başına düşen gelir farklılıklarını göç kararlarının ana nedeni olarak tanımlarken, zorunlu göç araştırmaları yoksulluk ve zorla göç akışları arasındaki ilişkinin çok zayıf bir ihtimal olduğunu öne sürmektedirler. Araştırmalarda tespit edilen zorunlu göçün temel belirleyicileri, şiddet içermeyen politik ve demografik faktörlerle savaş, soykırım, muhalif şiddet ve devlet baskısıdır (Melandar ve Öberg, 2004, s.4).

Bazı araştırmalar zorla göçü açıklayan temel mekanizmanın ‘basit karar modeli’ olduğunu ileri sürmektedir. Davenport ve arkadaşları tarafından savunulan bu modelde, potansiyel göçmenler çevrelerindeki gözlemlenebilir bilgileri değerlendirerek ortaya çıkan görüş veya tehdit değerlendirmeleri sonucunda kalma ya da göç etme kararını alırlar. Bu modelde, zorla göçün belirleyicileri, kişisel güvenliği tehdit eden, yeniden yerleştirme maliyetlerine ve risklerine karşı ağırlıklı olarak algılanan gözlemlenebilir koşullardır (Melandar ve Öberg, 2004, s. 4). Bazı insanlar savaş ve siyasi baskılar sonucunda gitmeyi tercih ederken bazı insanlar ise göç etmektense kalmayı, işkencelere maruz kalmayı, hapsedilmeyi hatta ölmeyi tercih etmektedirler. Çoğu durumda göç etme veyahut etmeme kararını aile üyeleri ya da mensup olduğu grubun istişaresi sonucunda alırlar. Ekonomik, sosyal, politik ve kişisel kayıplar çoğu zaman bu karar verme sürecinde etkili faktörler olarak rol oynamaktadır. Karar alma sürecinde itici faktörler (yaşanılan ülkedeki ekonomik, politik güvensizlik...) ve çekici faktörler (siyasi sığınma, aile birleşimi, ekonomik fayda ve algılanan fırsatlar) etkili olmaktadır (Chatty, 2013, s.2).

Susanne Schmeidl’e göre silahlı çatışma zorunlu göçün en belirgin nedenlerinden biridir ve bu çatışmaların sürekliliği de zorunlu göçün büyüklüğünü belirler. Ancak, tüm silahlı çatışmalar aynı değildir. Devlet içi silahlı çatışmaların zorunlu göçün akışını önemli ölçüde arttırdığı tespit edilmesine karşın, devletlerarası silahlı

çatışmalarla ilgili bulgular, yalnızca çatışmadan doğrudan etkilenen ülkelerin zorunlu göçte önemli artışlar olduğunu göstermektedir. Özetle şiddetten etkilenen insan sayısının ve dolayısıyla kaçmak için tehdit altında hissedebilecek kişi sayısının, şiddetin coğrafi kapsamı ve yeri ile ilgili olduğunu söyleyebiliriz (Melander ve Öberg, 2004, s. 5).

Zorunlu göçü tetikleyen şiddet ve tehditler üç farklı kaynaktan oluşmaktadır. Bunlar; devlet şiddeti (baskı ve soykırım), muhalif şiddet (ayaklanma ve çete savaşları), devlet – muhalif etkileşimi (silahlı çatışma)'dir (Melander ve Öberg, 2004, s.8).

Zorunlu göçün sebeplerini anlayabilmek için yerinden edinilmenin gerçekleştiği ülke içi eğilimlere bakmak kimi zaman yetersiz kalmaktadır. Bu doğrultuda küresel politik eğilimlere de bakmak önem arz eder. Yerinden edinilmenin gerçekleştiği ülke içi baskıcı rejimler kimi zaman büyük güçler tarafından kimi zaman ise eski sömürgeleri tarafından desteklenir veyahut bizzat kendileri tarafından kurulur. Sömürge sonrasındaki rejimlerde (Ruanda, Fildişi Sahili ve Zimbabve gibi ülkeler) zorunlu göçün altında yatan sosyal çatışmaların temel sebebinin sömürgecilikten kaynaklandığını söyleyebiliriz (Betts, 2009, s. 11 – 12). Weiner, zorla göçü, uluslararası alanda tanınmayı zorlamak, komşu devletleri istikrarsızlaştırmak, sömürgecilikten ya da dış sömürgeciliğe rağmen kültürel çıkarları genişletmek için kullanılan bir dış politika aracı olarak görmektedir (Chatty, 2013, s.4). Uluslararası ilişkiler bazında devletlerarasında egemen bir otorite yoktur. Bu tek bir otoritenin yoksunluğu anarşi olarak önümüze çıkmaktadır. Anarşi göz önüne alındığında, devletler, diğer devletlerin davranışlarının yarattığı kısıtlamalara bağlı olarak kendi davranışlarını belirleyebilirler. Dolayısıyla anarşi, devletlerin nasıl davrandığı, bu davranışların nasıl savaşa veya barışa yol açtığını belirlemektedir (Betts, 2009, s. 15).

Dowty'e göre Sömürge imparatorlukların dağılması, ulus devletlerin kurulması/çöküşü, otoriter rejimler gibi zorunlu göçü tetikleyen sosyal ve politik faktörleri ekonomik faktörlerden bağımsız olarak ele almak gerekmektedir. Ekonomik, sosyal ve politik faktörler birbirine bağlıdır. Sözde ekonomik göçmenler çoğu kez maddi yoksunluklardan kaçış olarak gerçekleşse de aslında politik baskılara karşı bir cevap niteliği taşımaktadır. Örnek vermek gerekirse Etiyopyalı mülteciler hem kıtlıktan

hem de savaştan kaçmaktadırlar. Bir başka örnek olarak ise az gelişmişliğin ve siyasi baskıların hâkim olduğu Haiti'yi gösterebiliriz (Chatty, 2013, s.2).

Kolombiya Üniversitesi zorunlu göç modülünde zorla yerinden edinilmenin sebepleri üç ana kategoriden incelenmektedir (<http://www.columbia.edu/itc/hs/pubhealth/modules/forcedMigration/definitions.html>):

1. Çatışmaya Bağlı Yer Değiştirme: Bu kategoriye göre insanlar iç savaş veya genelleştirilmiş şiddet, din dil, ırk, siyasi görüş veya sosyal bir gruba dâhil olma gibi nedenlerden kaynaklı can ve mal güvenliğinin tehdit altında olması sebebiyle göç etmek zorunda kalırlar.

2. Kalkınmaya Bağlı Yer Değiştirme: Kalkınma çabaları sonucunda uygulanan politikalar ve projeler sebebiyle insanların bir yerden başka bir yere hareket etmeye zorlanması da zorla göçün bir başka nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Baraj yapımı, limanlar, koruma parkları/rezervleri, biyosfer projeleri kapsamında insanların yer değiştirmesi bu kategoriye örnek olabilir.

3. Afete Bağlı Yer Değiştirme: Doğal afetler (taşkınlar, volkanlar, depremler), çevresel değişim (ormansızlaşma, çölleşme, kuraklık) ve insan kaynaklı felaketler (endüstriyel kazalar, radyoaktif felaketler) gibi nedenler sonucunda insanlar zorunlu olarak göç ederler.

Suriye, Filistin, Afganistan, Doğu Türkistan, Myanmar, Sudan gibi daha birçok ülkede yaşanan çatışmalar günümüzdeki zorunlu göçün nedenini açık bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Yıkıcı yaşam olayları nedeniyle gerçekleşen 20. yüzyıl göçleri travmatik birçok sonucu da beraberinde getirmektedir. Kitlel olarak zorla yerinden edinilen insanların göç ettikleri yere kültürel olarak uyum sağlama hususunda sorunlar yaşamakta ve dahası bu uyum problemi şiddete eğilimi arttırmaktadır (Günel Yılmaz ve Ertürk, 2017, s.202). Gönüllü olarak göç eden bireylerin, zorunlu olarak göç eden bireylere oranla varılan hedef ülkeye uyumu daha kolay sağlanmaktadır. Bunun temel sebebi ise göç etmeden önce bu uyuma entegre olabilmek adına birey kendisini zihinsel olarak hazırlamıştır. Zorunlu

göçte ise tam tersi bir durum söz konusudur. Bireyler hedef ülkeyi dahi belirlemeden en yakın güvenli bölgeye ulaşma çabası içinde göç etmektedirler. İstemsiz bir göç söz konusudur. Bu insanlar can güvenlikleri tehlikeye girmeden evvel hayatlarını sürdürdükleri vatanlarında yaşamaktan memnundular, çoğu göç etmeyi düşünmeyen insanlardı, çeşitli krizler sebebiyle kendisinin ve ailesinin can güvenlikleri tehlikeye girmiş, bu doğrultuda hızlı bir göç kararı almışlardır. Yaşadıkları ülkede birçok çatışmaya, işkenceye ve dahi ölümlere şahit olmaları yerinden edinilmenin yarattığı travmatik etkinin daha da derinleşmesine sebebiyet vermektedir.

Ülkeler kendilerine sığınan yabancıları koruma altına alırken uluslararası yükümlülükleri çerçevesinde farklı uluslararası koruma statülerine dâhil edebilirler. Ülkemizde dört farklı uluslararası koruma statüsü bulunmaktadır. Bunlar; mülteciler, şartlı mülteciler, ikincil koruma ve geçici korumadır (Dost, 2014, s.44).

1.2.1. Zorunlu Göç ile İlgili Temel Kavramlar

1.2.1.1. Mülteci, Şartlı Mülteci ve Sığınmacı

Mülteci ve sığınmacı kavramları birbirlerini çağrıştırıyor gibi dursa da aslında bu iki kavram arasında çok ince bir çizgi bulunmaktadır. Zorunlu olarak kendi ülkelerinde ayrılıp başka bir ülkeye kaçıp orada iltica talebinde bulunanlar “sığınmacı” olarak adlandırılır. Mülteci ise iltica talebinde bulunduğu ülke tarafından iç hukuk ve uluslararası hukuk kurallarına göre başvurusunun kabul edilmesi sonucunda verilen bir statüdür (Bayraklı ve Keskin, 2015, s. 10).

Daha detaylı bir tanımlama yapmak gerekirse köken olarak ‘İltica’dan türeyen mülteci; dini, dili, ırkı, fikri nedeniyle zulme uğrayan veya zulme uğramaktan korkan, bu sebeplerden ötürü yaşadığı yeri terk eden veya etmek zorunda kalan ve geri dönemeyen ya da dönmek istemeyen, sığındığı ülke tarafından kabul edilen yabancılar için kullanılan sosyolojik bir kavramdır diyebiliriz (Kınık, 2010, s.37).

1951 yılında Cenevre’de imzalanan ve 1961 yılında 10898 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan “Cenevre’de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanmış olan Mültecilerin Hukuki Durumuna dair Sözleşmenin onaylanması hakkında Kanun”un 1.

maddesi, A bendinin 2. fıkrasında Mülteci kavramı aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır (<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf>):

“1 Ocak 1951 den evvel cereyan eden hâdiseler neticesinde ve ırkı, dinî, tabiiyeti, muayyen bir içtimai gruba mensubiyeti veya siyasi kanaatleri yüzünden takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu memleket dışında bulunan ve işbu memleketin himayesinden istifade edemeyen veya mezkûr korkuya binaen istifade etmek istemeyen, yahut tâbiyeti yoksa ve bahis konusu hâdiseler neticesinde evvelce mütaden ikamet ettiği memleket dışında bulunuyorsa, oraya dönemeyen veya mezkûr korkuya binaen dönmek istemeyen şahıslar”

1951 yılından sonra cereyan eden hadiseler çerçevesinde ülkeye yönelik yapılan göçlerde mülteci sıfatının verilmeyeceği kanunda net bir şekilde belirtilmiştir. Bu çerçevede bir zaman kısıtlamasının söz konusu olduğunu görmekteyiz. 1951 Cenevre Konvansiyonu’nda hedef kitle Hitler’den ve Mussolini’den kaçan insanlardı. 1967 yılında bu sorun ortadan kalkınca Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Cenevre Konvansiyonuna Ek Protokol’ü New York’ta imzaya açarak ‘mülteci’ tanımına yeni bir şekil getirildi. Türkiye’nin de 1968 yılında taraf olarak imzaladığı New York Protokolü’nde, zaman kısıtlaması ortadan kaldırılmış oldu (Ekşi, 2017, s.41-43).

Cenevre Konvansiyonunda zaman kısıtlamasının yanı sıra mekân kısıtlaması da mevcuttur. 1951 yılında meydana gelen olayların Avrupa’da cereyan etmiş olması hasebiyle Cenevre Konvansiyonunun da mülteci tanımı “Avrupa’da meydana gelen olaylar” şartıyla sınırlandırılmıştı. 1967 New York Protokolü’nde zaman kısıtlaması tamamen kaldırılırken coğrafi mekân kısıtlaması taraf ülkelerin isteğine bırakılmıştı (Dost, 2014, s.36). Taraf ülkelerden biri olan Türkiye gerek Cenevre Konvansiyonu olsun gerekse New York Protokolü olsun mülteci statüsüne kabul şartında diğer ülkelerden farklı olarak kişiyi mülteci statüsüne koyacak olan olayların Avrupa’da gerçekleşmesi gerektiğine dair mekân sınırlaması koymaktadır (Ekşi, 2017, s. 45).

1951 Cenevre Konvansiyonu'na göre bir bireyin mülteci statüsüne sahip olabilmesi için aşağıdaki beş kıstastan en az birine sahip olması gerekmektedir. Bu kıstaslar (Kaypak ve Bimay, 2016, s. 90);

1. İnançları, dili, ırkı, fikri hasebiyle belli bir toplumsal gruba mensup olması,
2. Haklı sebepler çerçevesinde zulme uğrayacağına dair korkularının olması,
3. Vatandaşı olmadığı bir ülkede bulunması,
4. Vatandaşı olduğu ülkenin ulusal korumasından yaralanamama veyahut haklı sebeplerle yararlanmak istememesi,
5. Ülkesine geri dönememe veya haklı sebepler doğrultusunda dönmek istememesi, vatansız olmasıdır.

İkinci kıstasta yer alan zulmün bireye karşı kasıtlı olarak gerçekleşmiş olması gerekmektedir ayrıca zulüm eyleminin devlet tarafında ya da devlet yetkilerini kullanan kişi tarafından gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Bununla birlikte başka gruplar tarafından gerçekleştirilen zulmün devlet tarafından desteklenmesi veya göz yumması, zulme uğrayan vatandaşlarını koruma altına almaması da haklı sebeplerle korkma unsuruna dâhildir.

Vatandaşı olmadığı bir ülkede bulunması hususu mültecilik statüsünü alabilmek adına tek başına bir neden olamaz. Bu unsurla birlikte diğer unsurlardan birinin de olması gerekmektedir. Vatandaşı olduğu ülkeden haklı sebeplerle ayrılmak zorunda kalmış olması gerekmektedir. Bu sebepler zulüm korkusu olabilir ya da bir doğal afet de olabilir. Haklı sebeplerle bir korkma durumunun mevcut olması gerekmektedir. Örnek vermek gerekirse vatandaşı olduğu ülkenin ikliminin sağlığına zarar vermesi veyahut cinsiyet değiştirmenin ülkede yasak olması gibi nedenler olabilir. Her ne kadar bu konu tartışmalı olsa da sığınılan ülkenin takdirine kalmıştır. Vatansız olması yani herhangi bir ülkeye tabiiyeti olmaması da sığınılan ülkenin takdirine bırakılmıştır. Bu takdir yetkisi sınırsız bir yetki olmayıp ulusal ve uluslararası ictihadler çerçevesinde sınırlıdır.

Sığınılan ülkede mültecilik statüsünün henüz verilmediği, kısa süreli barınma hakkının tanındığı kimseler ‘sığınmacı’ olarak tanımlandığını yukarıda kısaca belirtmiştik (Koç, Görücü ve Akbıyık, 2015, 67). Sığınmacı ile Mültecilik arasındaki ince çizginin ülkede kalabilme süresi olduğunu söyleyebiliriz. Sığınmacı geçici, kısa süreli bir statü iken Mültecilik daimidir. Bu iki kavram dışında önümüze birde “*şartlı mülteci*” kavramı çıkmaktadır. Daha öncede bahsettiğimiz gibi mültecilik kavramında Cenevre Sözleşmesi, coğrafi kısıtlamayı sözleşmeye taraf ülkelerin takdirine bırakmış ve Türkiye bu coğrafi kısıtlamayı uygulama yönünde bir karar almıştı. Ancak günümüzde meydana gelen yıkıcı olayların Türkiye’ye sınır ülkeler de yoğunluk göstermesi sonucu Türkiye kitlesel göç akınına uğrayan bir ülke haline gelmiştir. Ülkeye sığınanları mültecilik statüsüne oturtamayan Türkiye, hukuki olarak yeni düzenlemelere yönelmiştir. Türkiye, Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar doğrultusunda vatandaşı olduğu ülkeden kaçıp sığınma talebinde bulunan insanları, 11 Nisan 2013 tarihinde 28615 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 6458 Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda “*şartlı mülteci*” statüsü altında koruma kararı almıştır. Bu kanunun 62. Maddesinde *şartlı mülteci* statüsü aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır.

“Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir”

Bu tanımda dikkat çeken önemli nokta; Türkiye’ye transit amaçlı gelen, asıl hedef ülkeye gidilmeden önce kısa süreli olarak kalacak yabancıları kapsamasıdır.

1.2.1.2. İkincil Koruma

Şartlı mülteci kavramında olduğu gibi bu kavram da Cenevre Sözleşmesi'nde yer almamakta olup 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda düzenlenmiştir. Söz konusu kanunun 63. Maddesinde ikincil koruma; mülteci ve şartlı mülteci statüsüne girmeyen ancak ülkeden gönderilmesi halinde ciddi bir tehditle karşılaşması öngörülmesi sonucunda ülkede kalmasına izin verilen bireylerin dâhil olduğu koruma statüsü olarak tanımlanmaktadır.

Bireyin vatandaşı olduğu ülkeye veyahut üçüncü bir ülkeye gönderilmesi sonucu söz konusu karşılaşması muhtemel tehditler kanunda belirtilmiştir. 6458 sayılı kanunun 63. Maddesinde yer alan tehditler; ölüm cezasına mahkûm olma, işkence görme, insanlık onuruna aykırı cezaya veyahut muameleye maruz kalma ve gönderileceği ülkede uluslararası veya ulusal düzeyde bir silahlı çatışmanın hâkim olması sebebiyle ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri sonucu bireyin şahsına yönelik tehditle karşılaşmasıdır.

Kısaca özetlemek gerekirse ikincil koruma statüsüne dâhil olabilmenin iki şartı bulunmaktadır. Birinci şart mülteci veyahut şartlı mülteci statüsüne dâhil olamamak ikinci şart ise ülkeden gönderilmesi sonucu yukarıda saydığımız kanunda belirtilen tehditlerle karşılaşmasıdır.

1.2.1.3. Kitlesele Göç ve Geçici Koruma

Kitlesele göç, göç hareketinin bireysel olarak değil de büyük ölçekli toplumsal düzeyde gerçekleşmesi sonucu ortaya çıkan göç akımıdır. Küçük ölçekli göçler sonucu gelen yabancıların uluslararası koruma statülerini mülteci, şartlı mülteci, ikinci koruma gibi statüler şeklinde belirlemek kolay ve mümkün iken kitlesele olarak gerçekleşen göç hareketlerinde böyle bir ayırma gitmek oldukça zor ve vakit kaybıdır. Kitlesele göç hareketi sonucu ülkeye gelen sığınmacıları koruma statüsü bireysel olarak değil tüm gelen kitleyi kapsayacak şekilde bir koruma statüsü içine dahil edilmiştir. Bu statü 6458 sayılı YUKK'un 91. maddesinde "geçici koruma statüsü" olarak belirtilmiştir. Söz konusu kanunun 91. maddesinde geçici korumaya ilişkin açıklama şu şekildedir;

“(1) Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir.

(2) Bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.”

Geçici koruma da üç temel faktör ön plana çıkmaktadır. Bunlar açık sınır politikası, geri göndermeme prensibi ve temel, acil ihtiyaçların karşılanmasıdır (Altun ve Birinci, 2015, s.111).

1.3. Yabancı Kaçak İşçilik

1.3.1. Kavramsal Çerçeve ve Yabancı Kaçak İşçilik

Dünya’da ve Türkiye’de son günlerde sıkça karşımıza çıkan bir sorun haline gelen yabancı kaçak işçilik kavramının tanımlamadan evvel kayıt dışı istihdamın açıklanması daha yerinde olacaktır.

Kayıt dışı istihdam, çalışan kişi veya kişileri gerekli resmî kurumlara bildirilmemesi veya eksik bildirilmesi suretiyle insanların çalışma standartları altında, çoğu zaman kötü çalışma şartları altında iş görmesi ve çalışanın kanuni haklarından kısmen veyahut tamamen yararlanmadığı istihdam türüdür (Çoruhlu Kamalıoğlu, 2014, s.14).

Kayıt dışı istihdam işçinin kendi iradesi dışında gerçekleşeceği gibi kendi iradesi ile de gerçekleşebilir. İşçinin kendi iradesi ile gerçekleşen kayıt dışı istihdam grubuna SGK’dan gelir ve aylık alıp çalışanlar, işsiz ödeneği alarak kayıt dışı çalışanlar, yeşil kart sahibi olup kayıt dışı çalışanları dâhil edebiliriz. Bunlarla birlikte kendi iradesi ile kayıt dışı çalışanların en yaygın olduğu şekil ise yabancı kaçak işçiliktir (Çoruhlu Kamalıoğlu, 2014, s. 16 – 17).

Kayıt dışı istihdamın önemli bir boyutunu oluşturan yabancı kaçak işçilik kavramı, ülkeye girişi yasal ya da yasal olmayan yollarla gerçekleşmiş, ikamet, oturma veya çalışma izni olmadan istihdam edilen işçileri ifade eder (Candan, 2007, s.63).

Tanımlamayı biraz daha açmak gerekirse bir yabancı çalışanın kaçak işçi sayılabilmesi için şu beş farklı guruplardan birine dâhil olmuş olması gerekmektedir

Bu guruplardan ilkinin ülkeye girişi yasal olup, çalışmalarının yasal olmadığı kişiler oluşturmaktadır. Bu kişiler, ülkeye girerken gerekli makamlardan izinleri almış olup, vizeleri olan ancak vize süresince çalışma izinleri olmadığı halde çalışanlar veyahut vize süresi dolmuş olmasına rağmen halen ülkede kalmayı sürdürüp kaçak olarak çalışanlardır. Ülkeye girişi turist olarak veya öğrenci olarak sağlayıp kaçak olarak çalışanları bu gruba örnek gösterebiliriz (Işığışok, 2005, s.438).

İkinci grupta ülkeye girişinde ve çalışmasında yasadışı yollara başvuran işçiler yer almaktadır (Işığışok, 2005, s.438). İnsan tacirleri, göçmen kaçakçıları gibi faktörler bu insanların hedef ülkeye kaçak olarak girmelerini sağlayan en etkin unsurlardır. Bununla birlikte insanları bu tehlikeli yolculuğa sürükleyen etken ise yoksulluktur.

Üçüncü grupta ülkeye girişi tamamen yasal olarak sağlamış, ikamet tezkeresi ile oturan, vatandaşlık başvuru sonucunu beklerken çalışma izni olmadığı halde çalışanlar yer almaktadır (Işığışok, 2005, s.438).

Dördüncü grupta ülkeye transit geçiş amacıyla gelmiş ve ülkeye girerken de gerekli izinleri almış olup ülkede kaldığı süre zarfında kaçak olarak çalışan yabancılar yer almaktadır (Işığışok, 2005, s.438).

Son grupta ise gelinen ülkede sığınmacı veyahut mülteci olarak kalmalarına izin verilen süre zarfında kaçak olarak çalışanlar yer almaktadır (Işığışok, 2005, s.438).

Dünya genelinde önemli bir sorun olarak gündeme gelen yabancı kaçak işçilik aslında nedenlerini incelediğimizde de göreceğiz ki küresel piyasalar için bir sorundan öte piyasaların sürekliliğini sağlayan çözüm yolundan başka bir anlam ifade etmemektedir. Kimine göre sorun kimine göre ise çözüm olan yabancı kaçak işçiliğinin nedenlerinin ve sonuçlarının irdelenmesi önem arz etmektedir.

1.3.2. Yabancı Kaçak İşçiliğin Nedenleri

Yeni-liberal politikaların yaygınlaşmasıyla karşımıza çıkan enformelleşme ile birlikte gerek gelişmekte olan ülkelerde gerekse gelişmiş ülkelerde niteliksiz ve korumasız işgücüne olan talep artış göstermiştir. Amaç artı-değer oranını en üst düzeye çıkarmaktır. Kayıtdışı istihdama ve özellikle yabancı kaçak işçi istihdamına yönelten en önemli sebeplerden biri enformelleşmedir (Akpınar, 2009, s.22).

1970'lerde yayınlanan Uluslararası Çalışma Örgütü'nün raporunda gündeme gelen enformel sektör ile kapitalist firmalar örgütsüz işçi ordusunu yaratmıştır. Böylece emeğin yeniden üretim maliyeti azalacak, artı-değer oranı artacak, olumsuz talep dalgalanmalarından kurtulacak ve kapitalist sermayelerin birikimleri artacak. Kapitalist birikim rejiminin biricik evladı olan enformel sektör emeğin örgütlenme gücünü kırarak güçsüz, savunmasız, uysal ve esnek bir iş gücü ordusu yaratmış ve her geçen gün bu esnek işçi ordusunu genişletmektedir. Bununla birlikte enformel sektörün kolları olan kayıtdışı ekonomi ve kayıtdışı istihdam sermaye sahiplerinin üzerindeki vergi, sigorta primumu, tazminat gibi yükümlülüklerden kurtarmaktadır. Yerli işçi genellikle zor durumda kalmadıkça güvencesiz, niteliksiz işlerin yer aldığı bu enformel sektörün içinde yer almak istememektedir. Bu sektörde daha çok kaçak göçmenlerin çalıştığı görülmektedir (Akpınar, 2009, s.23-25).

Tarihsel süreçte insanları yabancı kaçak işçiliğe yönlendiren enformelleşme dışında birçok neden vardır. Günümüzden yabancı kaçak işçiliğine yönelten en yaygın nedenler arasında ekonomik, siyasi ve sosyal nedenler yer almaktadır. Bu nedenler kimi zaman itici bir faktör olarak kimi zaman da çekici bir faktör olarak karşımıza çıkar (Işığışık, 2005, s.439).

İtici faktörler de etken neden yabancı kaçak işçilerin vatandaşı olduğu ülkenin içinde bulunduğu olumsuz durumlardır. Yoksulluğun fazla olması, vatandaşı olduğu, yaşadığı ülkenin ekonomik, sosyal veya siyasi nedenli krizlerle boğuşması, işsizliğin fazla olması, kendi ve ailesinin geçimini sağlamada zorlanması gibi itici faktörleri oluşturan birçok neden sayılabilir (Işığışık, 2005, s.440).

Çekici faktörlere baktığımızda ise gitmeyi tercih ettikleri ülkenin refah seviyesinin kendi ülkesinden daha yüksek olmasıdır. Gidilmesi planlanan ülkenin de ucuz iş gücüne olan taleplerin fazla olması, göçmen yasaların yetersizliği gibi nedenler yabancı kaçak işçiler için adeta fırsatlar cenneti olarak önlerine çıkmakta ve bu cennete kavuşabilmek umuduyla yasal ya da yasal olmayan yollarla başka ülkelere göç etmektedirler ve dahi çoğu zaman yasal olmayan tehlikeli yolları kullanmaktadırlar. Özellikle insan tüccarları tarafından yaratılan bu yasal olmayan yollar nedeniyle birçok kişi daha umut cennetine varamadan yaşamlarını yitirmişlerdir (Işığışok, 2005, s.440).

İtici faktörleri de çekici faktörleri de oluşturan en temel etkene baktığımızda küreselleşmeyi görmekteyiz. 20. Yüzyılın dünyasında adeta siyasi, ekonomi gibi birçok alanda köklü bir değişime sürükleyen küreselleşme konusu günümüzün en çok konuşulan ve tartışılan konuların başında gelmektedir. Teknolojik gelişmeler, liberal politikalar, paranın serbest dolaşımı, ulus şirketlerden çok uluslu şirketlere dönüşüm, iş gücünün küreselleşmesi gibi faktörler ülkelerin birbirlerine olan bağımlılığını arttırmış ve gelişmiş ülkeler başta olmak üzere birçok ülkeyi kendi aralarında bir takım iş birliğine yöneltmiştir. Bu iş birliklerin sağlandığı AB, NAFTA, APEC gibi antlaşmalar gelişmemiş ülkeleri dışarıda bırakarak, bu ülkelerdeki ekonomik yoksulluğu daha da derinleştirmiştir. Küresel piyasalardaki küçük bir kriz, gelişmiş refah seviyesi yüksek olan ülkelerde dikkate alınmayacak küçük sarsıntılar şeklinde etkilerken gelişmemiş ülkelerde altından kalkılamayacak bir buhrana sebep olmaktadır. Bu buhranlar da beraberinde yoksulluğu getirerek insanların kendilerini geçindirebilecek bir hedef ülke arayışına yöneltmektedir. Yönelinen bu hedef ülkeler kimi zaman sınır ülkelerden biri olurken kimi zaman da gelişmiş ülkeler, etnik, dini, tarihi gibi ortak yönleri olunan ülkelerden biri olabilmektedir (Aydinoğlu, 2006, s.10).

Küreselleşme ile birlikte sermayeler arası artan rekabet ortamı, küçük imalat firmaları üzerinde bir baskı oluşturmaktadır. Firmalar bu baskıdan kurtulabilmek için kayıt dışı olarak çalışmaya razı kaçak göçmen emeğine yönelmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki yerli işçilerin bu küçük firmalarda yer alan niteliksiz işlerde çalışmak istememesi sonucu devletin kaçak göçmen işçi çalıştıran firmalara göz yummasının bir nedeni olmaktadır (Akpınar, 2009, s.27). Devletler, yabancıların ülkeye kaçak girişlerine

kimi zaman göz yumarak onların sömürülmesine olanak sağlamaktadır. Devletlerin bunu yapmasındaki temel neden ise kaçak yabancı işçiler, çalıştıkları ülkelerin ekonomilerine büyük oranda katkı sağlamaktadır. Hatta bu yabancı kaçak işçilerin istihdamdan geri çekilmesi söz konusu olduğunda ülke ekonomisinin büyük zarara uğrayacağı bazı sektörlerin ayakta durmayacağı aşikârdır (Akpınar, 2009, s.30).

Günümüz modern kapitalist birikim rejiminin önümüze attığı esnekleşme de yine yabancı kaçak işçiliğin yaygınlaşması yönünde büyük bir etki yaratmaktadır. Özellikle iş gücünün esnekliği ile önümüze çıkan bu yeni birikim rejimi devletin müdahalesini en aza indirmekte, işçiler gerek yasal haklarından gerekse örgütlenme hususunda sıkıntılar yaşamaktadır. Esnekleşme ile emeği koruyan kurumlar tasfiye edilmekte ve işçi iş yasaları, toplu pazarlık, grev gibi haklardan yaralanamaz hale gelmektedir (Akpınar, 2009, s.35).

Yabancı kaçak işçiliğin yaygın olmasının bir diğer nedeni ise nüfustaki artışlardır. Gelişmemiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerde nüfus artış oranının çok yüksek olması ve özellikle genç nüfusun çok fazla olması iş bulma şansını düşürmektedir, kişi iş bulsa dahi çok ucuza çalışacağından kendi ve ailesinin geçimini sağlayamamaktadır. Bununla birlikte gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde örf ve adetlere bağlılığın fazla olması ve aile bakma yükümlülüğünün olması genç yaştaki aile bireylerini başka ülkede çalışmaya yöneltmektedir. Gerekli tüketim maddesini elde edebilmek ve aileye de gerekli olan tüketim maddelerini ulaştırabilmek için yasal ya da yasadışı yollarla başka ülkelerde çalışmaya gitmektedir. Çoğu zaman yasadışı yollarla sağlanan bu göç faktöründe yukarıda yer alan itici nedenlerle birlikte gelişmiş ülkelerdeki genç nüfusa olan ihtiyaç ta çekici bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelişmiş ülkeler de yaşlı nüfusun fazla olması ve genç nüfusun az olması, niteliksiz iş gücüne duyulan ihtiyaç göç için çoğu zaman çekici bir faktör olmuştur. Bu çekici faktörlerin yanında göçmen yasalarının yetersizliği de eklenince yabancı kaçak işçiliğin hızlı bir şekilde artması yönünde bir etki yaratmıştır (Aydınoglu, 2006, s.20).

Siyasi krizler ve beraberinde gelen zorunlu göçte yabancı kaçak işçiliğin artması yönünde büyük bir etkiye sahiptir. Ülkede yaşanan siyasi krizler, savaş, terör gibi olaylar sonucu can güvenliğini koruyabilmek için kaçıp başka bir ülkeye sığınan kişilerin,

sığınmacı veya mülteci olarak kaldıkları ülkede, vatandaşı olduğu ülkedeki krizin bitmesini bekledikleri süre zarfında geçimini sağlayabilmek amacıyla iş bulup para kazanmaya ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda göçmenler, yasal izin almaksızın emek piyasasına girmeye mecbur kalmaktadır. Göç yasalarının yetersizliği de kaçak olarak çalışmaya ortam oluşturmaktadır (Aydinoğlu, 2006, s.18).

Bunun dışında kimi ülkelere yasa dışı yollarla girip yasa dışı çalışmanın kolay olması terör örgütlerine mensup bireylerin o ülkelerde kaçak olarak çalışmasına kapı aralamaktadır. Bu şekilde terör örgütü finans kaynağı oluşmakla birlikte ülkelerdeki siyasi kaosların da uzamasına sebep olmaktadır. Bu konuya en iyi örnek ise PKK veya Suriye’de ki Esed rejimi, IŞID gibi örgütlerin çalışabilir bireylerinin, sahte pasaportla veya deniz botları gibi kaçak yollarla sınır ülkelere giriş yaparak, kendilerine hazırlanan işlerde kaçak olarak çalışıp örgüte parasal katkıda bulunmasıdır.

1.3.3. Yabancı Kaçak İşçiliğin Olumsuz Etkileri

Yabancı kaçak işçilerin varlığı gerek yerli işçi açısından gerekse yabancı kaçak işçi açısından birçok olumsuz etki yaratmaktadır. Olumsuz etkiler sadece yerli ve yabancı işçiler olarak sınırlı kalmayıp işletmeler arası rekabeti ve kamu gelirlerini de etkilemiştir.

İşletmeler arası rekabet açısından baktığımızda; düşük iş gücü maliyeti olarak görülen yabancı kaçak işçilerin çalıştırılması piyasada haksız bir rekabetin oluşmasına sebebiyet vermektedir. İşletmeler pazarlık şansı olmayan bu işçileri, sendikasız, sigortasız, düşük ücretle çalıştırarak işgücü maliyetlerini en aza indirmiş olur. Kayıtlı işçi çalıştırıp, yasal yükümlülüğünü yerine getiren işletmeler açısından oluşan haksız rekabet ortamı bu işletmeleri ya üretimden çekilmeye ya da kayıt dışı işçi çalıştırmaya yöneltmektedir. Bu durum beraberinde kayıtdışı ekonominin büyümesine sebebiyet verecektir (Aydinoğlu, 2006, s.27).

Ülke ekonomisi açısından baktığımız da yabancı kaçak işçiliğin yaygın olması vergi kaybının yani gelir kaybının her geçen gün katlanarak artmasına neden olmaktadır. 2004 yılında Çalışma Bakanlığınca yapılan yazılı açıklamada 1 milyon yabancı kaçak işçiden doğan prim ve vergi kaybı aylık 257 trilyon TL’dir. Kayıtdışı istihdamdan kaynaklanan toplam prim ve vergi kaybı, 20 katrilyon 259 trilyon TL’ye ulaşmaktadır

(Kızılot ve Çomaklı, 2004, s.138). Devlet, artan gelir kaybı sonucu oluşan bütçe açığını kapayabilmek için farklı yollara başvuracaktır. Bu yollar dolaysız vergilerin artması, borçlanma veya emisyon şeklinde olabilir. Bu durum ekonomik dengeyi tamamen altüst etmektedir. Dolaylı vergilerin artması beraberinde gelir adaletsizliğini de getirecektir. Bununla birlikte devletin uzun vadeli borçlanması ve emisyonların artması sonucu ülke dışa bağımlı hale gelecek, ekonomik istikrarsızlıklar ülkeyi krizlere açık hale getirecektir. Bunların yanı sıra sigorta prim gelirleri azalacak buda emeklilik ödeneği gibi ödeneklerin eksik veya az olmasına neden olacaktır. Bozulan sosyal güvenlik sistemi hukuk devletine olan güveni sarsacaktır (Candan, 2007, s.76).

Yabancı kaçak işçiliğin varlığı ve yaygınlığı sadece ekonomide olumsuz etkiler yaratmamakta en büyük etki işçiler üzerinde görülmektedir. Yabancı kaçak işçiliğin varlığı hem yerli işçi açısından hem de yabancı kaçak işçi açısından büyük sorunları beraberinde getirmektedir. Bu sorunların en başında da düşük ücretler, sendikasızlık, güvencesiz çalışma ve işsizlik gelmektedir.

Genellikle küçük işletmelerde, denetimin görelisi olarak az ve niteliksiz olduğu iş kollarında çalışan yabancı kaçak işçiler sigortasız çalıştırıldıkları için herhangi bir iş kazası veyahut hastalık durumunda sağlık hizmetlerinden yararlanamamaktadır. Bununla birlikte sağlık bakımından elverişsiz koşullarda çalışmaya mecbur bırakılmaktadırlar. Yasalarda belirtilen çalışma saatlerinden daha fazla sürede ve belirlenen ücret düzeyinin daha da altında bir ücretle çalışmaktadırlar. Kimi zaman ücretler zamanında verilmezken kimi zaman ise ücretlerini alamamaktadırlar. İşveren, yabancı kaçak işçiye ihtiyaç duymadığı zaman istediği gibi işten çıkartabilmekte ve istediği zaman da iş almaktadır. Hatta kimi zaman işverenler yabancı işçilerin pasaportlarına el koyarak onu kendine bağımlı olmaya mecbur bırakmaktadır. Kadın yabancı kaçak işçiler de ise bu durum daha vahimdir. Sarkıntılık, mobbing, cinsel taciz gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar kimi zaman ise seks işçisi olarak çalışmaya zorlanmaktadırlar. Kayıt dışı çalışan bu yabancı işçiler maruz kaldıkları bu insani ihlallere karşı herhangi bir merciye başvuramamaktadırlar.

Yerli işçi açısından incelediğimizde ise işverenlerin yabancı kaçak işçileri tercih etmesi, yerli işçilerin işten çıkarılmasına ve işsiz kalmasına neden olmaktadır. 2010

yılında Türkiye’de işsizlik oranı 10.6 iken 500 bin kaçak işçinin piyasadan çekilmesi ile bu oranın 2 puan düşerek 8.6 olacağı iddia edilmektedir (Sabah, 21 Ekim 2010). Yabancı kaçak işçiler, sendikal hak ve özgürlükler üzerinde kısıtlayıcı bir etki yaratarak yerli işçilerin işveren karşısındaki direncini kırdığı bilinmektedir. Bununla birlikte yabancı kaçak işçilerin varlığı hem ücretleri aşağı doğru çekmekte hem de çalışma şartlarının ağırlaştırılması yönünde bir etki yaratmaktadır (Aydınoğlu, 2006, s.29 - 30).

İşsizlik bağlamında bakıldığında yabancı kaçak işçilerin varılan ülkenin dilini bilmemesi veya az bilmesi, eğitim düzeyinin düşük olması, yine varılan ülkenin işgücü piyasası hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması gibi nedenlerden ötürü yabancı kaçak işçilerin işsiz kalma riski yerli işçilere oranla daha yüksektir. Yabancı kaçak işgücünün işsizlik riskinin yüksek olmasındaki diğer ve en temel neden ise işgücü piyasasındaki ayrımcılıktır (Gülten, 2010, s.86).

Küreselleşme ile birlikte iş gücü piyasası ikiye ayrılarak yeni yapıya bürünmüştür. İş gücü piyasasının bir kolunu sermaye yoğun ve yüksek nitelikli işlerde çalışan yerli işçiler oluştururken diğer kolunu emek yoğun ve düşük nitelikli işlerde çalışan yabancı kaçak işçiler ve göçmenler oluşturmaktadır. İş gücü piyasasındaki bu bölünme ayrımcılık ve eşitsizliği arttıracak ve dışlanmayı da doğuracaktır (Gülten, 2010, s.85).

Küreselleşme ile meydana gelen bu güvencesizliğin, istikrarsızlığın, eşitsizliğin ve kırılganlığın bir yansıması olan eğreti istihdamdan en çok etkilenen kesimlere baktığımızda kaçak olarak çalışan kadınlar, gençler, yaşlılar ve göçmen işçilerle karşılaşmaktayız. İşgücü piyasasının katmanlaşmasına neden olan ve küresel işgücü piyasaların yapısal bir özelliği haline gelen eğreti istihdam ekonomik ve sosyal eşitsizliği, bununla birlikte yoksulluğu ortaya çıkarmaktadır (Temiz, 2004, s.77). Yabancı kaçak işçiler, katmanlaşan bu işgücü piyasasında en alt tabakada yer almaktadır.

Ucuz işgücünün bir parçası olarak görülen yabancı kaçak işçiler, ülkelerindeki yoksulluktan kaçarken yeni bir yoksulluğa yelken açmaktalar. Varılan ülkede ikincil işgücü piyasasında yer alan yabancı kaçak işçiler, sosyal güvenceden yoksun, düşük

ücretlerde, karın tokluğuna çalışmakta, buda onları çalışan yoksul yapmaktadır (Gülten, 2010, s.90).

1.3.4. Yabancı Kaçak İşçiliğin Olumlu Etkileri

Yabancı kaçak işçiler, yerli işçilerin çalışmak istemediği, yerli işçiler tarafından doldurulamayan işlerde çalışarak emek piyasasında bir dengenin oluşturulduğu varsayılmaktadır. Yerli işçi ile göçmen işçi arasında bir iş bölümü oluşur. Örneğin duvar ustası bir İngiliz işçi duvarı örerken, göçmen işçi ise tuğlaları taşır (Düvell, 2011, s.64).

Ayrıca ucuz yabancı kaçak işçiler yeni iş kollarını da ortaya çıkarmaktadır. Buna örnek vermek gerekirse geliri düşük aileler ev işlerini yapabilecek işçilere ihtiyaç duyarlar ve yabancı kaçak işçilerin ev işlerinde emeğini ucuz olarak kiralaması sonucu yeni bir Pazar alanı ortaya çıkarmıştır. Öte yandan kadınların iş piyasasına girmesini kısıtlayan çocuk bakımı ve ev işleri sorunu ortadan kalkarak kadınların yeniden iş piyasasına girmelerini sağlamıştır. Çalışma hayatına giren kadın ile birlikte hanehalkı geliri artar ve buna bağlı olarak da toplam harcama gücü artar. İstihdama dahil olan yerli kadın işçinin prim ve vergi ödemeleri, devlet gelirinin artışına olanak sağlayacaktır. Düşük ücretlerde çalışan yabancı kaçak işçiler, işletmelerin düşük fiyatlarda ürünü piyasaya sunmasına olanak sağlayacak ve bu doğrultuda enflasyon düşecektir. Böylece çok sayıda haneyi, devlet bütçesini hatta ekonomiyi olumlu yönde etkileyen bir döngü yaratılmaktadır (Düvell, 2011, s.64).

Yasadışı göç kimi zaman “iş gücü piyasasının ekonomik eğilimlere uyarlanması” olarak yorumlanmaktadır. Düzensiz göç, Yunanistan ve ABD ekonomileri üzerinde olumlu yönde bir etki yarattığı gözlemlenmiştir (Düvell, 2011, s.64).

2. TÜRKİYE'YE YÖNELİK GÖÇÜN NEDENLERİ VE SURİYELİ SİĞİNMACILAR

2.1. Türkiye'ye Yönelik Göç Hareketlerinin Nedenleri

Türkiye'ye yönelik göç hareketlerinin iki temel nedeni olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenlerden ilki Türkiye'ye sınır ülkelerde yaşanan ekonomik, sosyal ve siyasi krizlerdir. İkinci temel neden ise Türkiye'nin coğrafi konumudur (Akpınar, 2009, s.80). Esnek vize uygulamaları, yabancı kaçak işçilere talep yaratan kayıtdışılaşma da son dönemlerde Türkiye'ye yönelik göç hareketlerinin nedenleri arasında gösterilebilir.

Coğrafi konum olarak Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan Türkiye transit göçlerin en sık yaşandığı ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye coğrafi olarak genellikle Ortadoğu, Asya ve Kuzey Afrika ülkelerinden Avrupa'ya kaçak olarak göç edecek kişilerin güzergahı arasında yer almaktadır. Avrupa'nın uyguladığı sıkı sınır kontrolleri nedeniyle Avrupa'ya geçemeyen göçmenler ilk başta transit amaçlı geldikleri Türkiye'yi artık hedef göç ülkesi olarak belirler ve burada kaçak olarak kalıp, yaşamaya ve çalışmaya başlarlar (Deniz, 2014, s.184).

Türkiye gerek coğrafi konumu nedeniyle gerekse de kültürel nedenlerle tarih boyunca mübadelelerin yaşadığı bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu ilk yıllarda soydaş olması kaydıyla birçok göçmene ve sığınmacıya açık kapı politikası uygulamıştır. Kimi zaman soydaşıktan öteye giderek aynı dine mensup olması sebebiyle birçok sığınmacıya kucak açmıştır. Göçmenlerin ve sığınmacıların Türkiye'ye yönelmesindeki temel faktörlerin başında aynı dine mensup olma ve/veya aynı kültüre, aynı ırka mensup olma gibi nedenler gelmektedir.

Bunun dışında Türkiye'nin 80'lerden sonra küresel piyasaya eklemlenmek adına uygulamaya başladığı ekonomik politikalar ve vize muafiyetleri, birçok yabancı işçiyi ve beraberinde birçok kaçak göçmen işçinin yönünü Türkiye'ye çevirmesine neden olmuştur. Ülkeye resmi olarak giriş ve çıkış yapan yabancıların geliş amaçlarına baktığımızda özellikle 90'lardan sonra ekonomik faaliyet amaçlı gelen yabancıların sayısı önemli oranda artış göstermiştir. Tablo 1'de verilen veriler D.İ.E.'nin 1991-1999 Türkiye

istatistik yılıkları, turizm istatistikleri ve yabancı ziyaretçi anketi sonuçlarından derlenmiştir. Bu çerçevede bunlar sadece kayıtlı olan ve anket sonuçlarına doğru cevap verdiği inanılan bilgilerden oluştuğundan yabancı kaçak işçiler sayısal olarak tam manasıyla tespit edilememiştir. Her ne kadar yabancı kaçak işçilerin sayısı tespit edilemese de Türkiye’de tekstil, inşaat, ev hizmetleri ve turizm sektörlerinde yabancı kaçak işçileri yoğunlukta olduğu bilinmektedir (Yereli ve Karadeniz, 2004, s. 190).

Tablo 1: Türkiye’ ye Gelen Yabancıların Geliş Nedenlerine Göre Dağılımı

Yıl	Çalışma Amacıyla Gelen Yabancı Ziyaretçi	Ticari Amacıyla Gelen Yabancı Ziyaretçi	İş İlişkileri Amacıyla Gelen Yabancı Ziyaretçi
1984	2.741	-	77.396
1985	4.193	-	63.610
1986	4.494	-	90.278
1987	14.152	-	126.627
1988	16.056	-	137.971
1989	11.436	-	147.361
1990	11.523	-	137.581
1991	7.200	-	67.363*
1992	-	-	-
1993	-	-	-
1994	40.447	-	888.912
1995	21.242	-	685.328
1996	377.045	388.865	762.565
1997	361.193	624.746	508.976
1998	341.713	421.758	791.165

Kaynak: Yereli, A. B. ve O. Karadeniz. (2004). Türkiye’ de Kayıtdışı İstihdamın Vergi Kayıp ve Kaçakları Üzerine Etkisi. 19. Türkiye Maliye Sempozyumu. Antalya: Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü, s. 189

*8 aylık verileri kapsar.

Göçmenlerin yönünü Türkiye’ye çevirmesindeki diğer bir neden ise ülke sınırlarının çok uzun olması ve ülke sınırlarında yaşanan çatışmalar sebebiyle sınır güvenliğinin yeterli düzeyde olmamasıdır. Yetersiz düzeyde olan sınır güvenliği, göçmenlerin ülkeye kaçak olarak girişini kolaylaştırmaktadır.

Bunların dışında farklı bir göç türü olarak önümüze çıkan uluslararası emekli göç akımı da yönünü Türkiye’ye çevirmiştir. Özellikle Avrupa ülkeleri kaynaklı bu

göçlerde Türkiye'yi tercih etme sebeplerine baktığımızda Türk kültürünün ve yaşam biçiminin farklılığı, yıpranmamış doğal yaşam ve ticarileşme, daha ucuz yaşam şartları, iletişim ağının kolaylığı, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik süreci ve tavsiyeler önemli etkenler arasında yer almaktadır (Özerim, 2012, s. 4776 – 4778).

2.2. Türkiye'ye Yönelen Göç Hareketlerinin Gelişimi

2.2.1. Birinci Dönem Göç Hareketleri (1923 – 1980)

Birinci göç hareketi genel olarak Türk kökenli göç hareketi olarak karşımıza çıkmaktadır. 1921-1927 tarihleri arasında Osmanlı Devleti'nin dağılması ve Cumhuriyetin kuruluşu dönemlerinde soydaş kimliği çerçevesinde Balkanlardan, Kıbrıs'tan, Ortadoğu'dan ve Sovyetler Birliği'nden Türkiye'ye yönelik yoğun bir göç hareketi yaşanmıştır. Bu göç hareketinde dikkat çeken nokta ise göç edenlerin büyük çoğunluğunun müslüman olmasıdır (Ciğerci Ulukan, 2008, s.47-48). Gerek Osmanlı İmparatorluğu dönemi olsun gerekse Cumhuriyetin kuruluşu dönemi olsun bu vatana yönelik göçler genellikle korumaya muhtaç olunması sebebiyle gerçekleşmektedir (Demirhan ve Aslan, 2015, s.34).

Birinci dönem göç hareketlerini genellikle mübadeleler oluşturmaktadır. Lozan'da imzalanan Türk – Yunan mübadelesine ilişkin sözleşme nedeniyle 1923 – 1939 tarihleri arasında Yunanistan'dan Türkiye'ye 384 bin kişi göç etmiştir. Göçmenlerin geneli Trakya bölgesine yerleştirilmiş az bir kısmı ise Ege ve Marmara bölgesine dağıtılmıştır (Ciğerci Ulukan, 2008, s.60 - 61).

1925 yılında imzalanan Türk – Bulgar Dostluk anlaşması ve Bulgar İkamet Mukavelenamesi ile iki ülke arası göçü kolaylaştırmıştır. Bu antlaşmalar ile kolaylaşan göçe sayısal çerçevede baktığımızda 1923 ile 1949 yılları arasında 220 bin 41 kişi Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiştir. 2. Dünya Savaşından sonra Bulgaristan'da yaşanan rejim değişikliği nedeniyle 1950-1951 yılları arasında yeni bir göç dalgası daha meydana gelmiştir. Bulgaristan'ın sosyalist rejime geçişiyle birçok Türk kökenli köylü, topraksız ve işsiz kalmıştır. Sosyalist rejime geçişin bir parçası olarak görülen azınlıkları asimile prensibi çerçevesinde azınlıklara baskıcı bir politika uygulanmış, özellikle dinsel yaşama müdahalede bulunulmuştur. Soğuk savaş dönemine denk gelen bu süreçte Türk-

Bulgar ilişkileri de sıkıntılı bir süreç olarak ilerlemiştir. 10 Ağustos 1950'de Bulgaristan Türkiye'ye bir nota göndererek Bulgaristan'da yaşayan 250 bin Türk'ün 3 ay içinde Türkiye'ye göç etmesini ve Türkiye'nin bu göçmenlerin derhal ülkeye girişinin sağlanmasını istemiştir. Türkiye notayı kabul etmiş ve 1950 yılında Türkiye'ye göç başlamıştır ancak Türkiye göç edenlerin arasında Çingenerinde olduğunu fark edince bu göçmenleri kabul etmeyerek, Bulgaristan'ın bu göçmenleri geri almasını istemiştir. Bulgaristan bu isteği reddedince 7 Ekim'de Türkiye sınır kapısını kapamış, yoğun süren görüşmeler neticesinde 2 Aralık 1950 tarihinde hudut tekrar açılmış, 800 göçmen Bulgaristan'a geri gönderilmiştir. 30 Kasım 1951 yılında bu göç akımı Bulgaristan Hükümetinin kamuoyuna duyurusu ile sonlanmıştır. Bu çerçevede 1950-1951 yılları arasında toplam 154 bin 397 göçmen Türkiye'ye gelmiştir (Ciğerci Ulukan, 2008, s.62 - 67).

1950 - 1951 yılları arasında Türkiye'ye gelen göçmenlerin bir kısmının aileleri gelememiş, bununla birlikte 1950 yılındaki göçe katılabilmek için vizelerini alan gelmeden önce mülklerini satıp nakde çeviren birçok kişi de 1951'de sınırların kapatılması sebebiyle göç edememişti. Göç edemeyip geride kalan bu insanlardan Türkiye Dışişleri Bakanlığına gelen dilekçeler sebebiyle, tekrar Bulgaristan ile göç hususunda görüşmelere başlanılmış ve uzun süren bu görüşmeler neticesinde 1968 yılında iki ülke arasında bir göç antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma çerçevesinde Türkiye'ye 1952 yılından önce göç etmiş kişilerin yakın akrabalarının göç etmelerine müsaade edilmiştir. Bu yakın akrabalar karı-koca, ana, baba, çocuk, torun, büyükanne, büyükbabadır. Antlaşmada yer alan haftada 300 kişi göç edebilecek şeklindeki madde çerçevesinde 20-30 bin kişinin göç etmesi beklenirken bu sayı 1979 yılının sonunda 120 bin kişiyi bulmuştur (Ciğerci Ulukan, 2008, s.68 - 70).

Bulgaristan Göçünün dışında Türkiye'ye 1923 ile 1945 yılları arasında Yugoslavya'dan 116 bin 881 kişi, Romanya'dan 121 bin 296 kişi, 1923 ile 1949 yılları arasında diğer ülkelerden ise 10 bin 29 kişi göç etmiştir (Ciğerci Ulukan, 2008, s.51).

2.2.2. İkinci Dönem Göç Hareketleri (1980 Sonrası)

1980'den sonra Türkiye'deki göçmenleri incelediğimizde genellikle mülteciler, sığınmacılar, transit göçmenler, mekik göçmenler, yabancı kaçak işçiler, emekli göçmenler oluşturmaktadır.

1979 yılında İran'da yaşanan İslami Rejim dönemi ile birlikte rejime karşı çıkanlar ve etnik azınlıkta olanlar İran'ı terk ederek komşu ülke olan Türkiye'ye göç etmişlerdir. 1980 yılının sonuna kadar yaşanan bu göç akını ile toplamda 1,5 milyon İranlı'nın Türkiye'ye giriş yaptığı tahmin edilmektedir (Körükmez, 2012, s. 42).

1984 yılında Bulgaristan'da Dönemin Devlet Başkanı Tudor Jivkov "Yeniden Doğuş" olarak adlandırdığı Türklere yönelik baskıcı politikalarını uygulamaya koymuştur. Bu politikalar çerçevesinde Bulgaristan'da yaşayan Türklerin isimlerini Bulgar isimleriyle değiştirilmesi, hatta ölen Türklerin mezar taşlarındaki isimlerin bile Bulgarca isimlerle değiştirilmesi, kamuya açık alanlarda Türkçe konuşulmaması zorunlu hale getirilmiştir. Bu çerçevede Türkçe konuşan kişiler para cezasına çarptırılmaktaydı. Kütüphanelerde Türkçe kitaplar toplatılmış, Türkçe yayın yapan radyolar kapatılmış ve Türklerin Türkiye'deki yakın akrabalarıyla haberleşmeleri yasaklanmıştır. Tüm bu olanlar Bulgaristan'da yaşayan Türkleri ayağa kaldırmış küçük ve büyük ölçekli protestolar yaparak bu uygulamalara karşı çıkmıştır. 1989 yılına gelindiğinde Jivkov Türkiye'nin sınırlarını açmasını, Bulgaristan'dan gitmek isteyenlerin ülkeyi terk etmesini söylemiş ve dönemin başbakanı Turgut Özal'da Türk vatandaşının cömert olduğunu belirterek gelen kaç kişi olursa olsun hepsine kucak açacaklarını söyleyerek sınır kapılarını açmıştır. Yaşanan bu göç sadece Bulgaristan'dan Türkiye'ye doğru değil Türkiye'den Bulgaristan'a bir geri dönüş olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu geri dönüşler, Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin bir kısmının iş ve yerleşme hususunda bir düzen oturtamaması sebebiyle bir kısmının ise Bulgaristan'dan kazandıkları sosyal güvenlik haklarını kaybetmek istememeleri nedeniyle olmuştur. Sayısal verilere baktığımızda Mayıs 1989 ile Mayıs 1999 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmen sayısı 345 bin 960 kişi ve Türkiye'den Bulgaristan'a geri dönen göçmen sayısı ise 133 bin 272 kişidir (Ciğerci Ulukan, 2008, s.71 - 75).

22 Eylül 1980’de başlayan ve 8 yıl sürecek olan İran – Irak savaşının tarihin en acımasız katliamlardan biri olarak önümüze serdiği Halepçe Katliamı ile 1988 yılında Irak’tan 51 bin 542 kişinin canlarını koruyabilmek için Türkiye’ye göç ettiği tespit edilmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi, 2015, s.1). Dönemin Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz bu rakamların 62 bin 920 kişi olduğunu, dönemin hükümet yetkilileri ise bu rakamın 117 bin olduğu, bunlardan 51 bin 542’sinin sınır bölgedeki kamplara yerleştirildiğini söylemiştir. Irak’tan Türkiye’ye yönelik bu zorunlu göç burada kalmamış 1991 yılında yaşanan Körfez Krizi nedeniyle 467 bin 489 kişi Türkiye’ye göç etmiştir. Bu büyük göç akımında Türkiye’nin ekonomik durumunun yeterli olmaması ve bu dönemde Türkiye’de yaşanan Kürt sorunu sebebiyle gelen göçmenlere tedirgin bir şekilde karşılanması sebebiyle dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Irak’ta güvenli bölge oluşturulması hususunda gerekli çalışmaları başlatmış ve 1991 yılında Irak’ta oluşturulan güvenli bölgeye, gelen birçok Iraklı sığınmacı geri dönmüş Türkiye’de sadece 14 bin Iraklı sığınmacı kalmıştır. Hatta bu sayı 1991 yılın Ekim ayına gelindiğinde 5 bine kadar düşmüştür. 1990 ile 2002 yıllarında göçün kaynak ülkesi Irak’tan 1,5 milyon kişi bir daha geri dönmek üzere ülkeyi terk etmişlerdir. Bazı tahminlere göre ise bu rakamın 2 ila 4 milyon arasında olduğu yönündedir. Yani her 6 veya 10 kişiden biri geri dönmek üzere ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır (Em, Atılgan ve Aydoğdu, 2017, s.55 – 58).

6 Nisan 1992’de Sırpların silahlanarak Müslümanların çoğunlukta olduğu bölgelere saldırmaya başlaması ve her geçen gün saldırının şiddetini arttırması sonucu Bosna-Hersek Cumhurbaşkanı Aliye İzzetbegoviç resmen savaş ilan ederek, 1995 yılına kadar sürecek olan bitmeyen savaş başlamış oldu. Tarihin kanlı sayfalarını oluşturan bu savaşta yüz binlerce insan katledildi, 2 milyona yakın insansa canını, namusunu, ailesini koruyabilmek için ülkeden göç etmek zorunda kaldı. Türkiye’nin Boşnaklara uyguladığı açık kapı politikası çerçevesinde 1992 – 1998 yılları arasında 20 bin kişinin Bosna’dan Türkiye’ye göç ettiği sayısal olarak tespit edilmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi, 2015, s.1).

20. yüzyılın savaş dramı maalesef burada bitmemekte, Bosna Hersek’ten çekilen Sırplar 1998 yılında Kosova’da birçok insanı katlederken birçok insanı ise yerinden,

yurdundan sürgün etmiştir. Kosova’da yaşanan katliam ve sürgünler nedeniyle 1999 yılında Türkiye’ye 17 bin 746 kişi göç etmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi, 2015).

2001 yılında Makedonya’da Makedon silahlı güçleri ile silahlı Arnavut guruplar arasında yaşanan çatışmalar sonucunda ise 5 bine yakın kişi hayatını kaybetmiş ve birçok kişi ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Makedonya’dan Türkiye’ye göç edenlerin sayısı ise 10 bin 500 kişidir (Güzelipek, 14 Mayıs 2015; T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi, 2015).

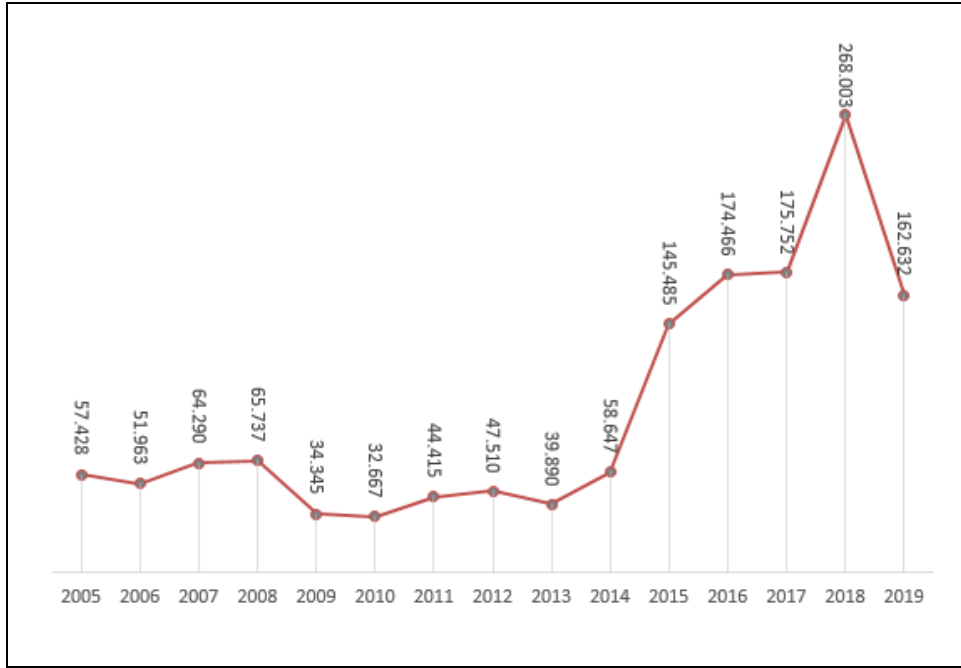
Makedonya’da yaşanan olaylardan sonra uzun bir süre Türkiye’ye yönelik kitlesel bir göç hareketi görülmemiştir. Ta ki 2011 yılında başlayan Suriye savaşına kadar. Suriye’de yaşanan olaylar sonucunda birçok insan yaşamını yitirirken milyonlarca insan ise yerinden edildi. Mülteciler Derneği’nin (2019,s.1) yayınladığı habere göre 2019 yılı Nisan ayı verilerine göre kayıtlı Suriyeli sığınmacı sayısı 3 milyon 613 bin 644 kişidir.

Türkiye’ye yönelik göçlerin nedenleri bakımından incelediğimizde sadece sığınma amaçlı değil aynı zamanda transit geçiş amaçlı veya çalışma amaçlı olarak da karşımıza çıkmaktadır. Jeopolitik konum açısından Avrupa’ya geçiş yolunun üzerinde bulunması, esnek vize uygulamaları, 1980’lerden sonra ki ekonomik reformlar ve küresel piyasaya eklenme çabası Türkiye’yi yabancı kaçak işçiler için uğrak bir alan haline getirmiştir (Körükmez, 2012, s.45).

Sovyetler’in dağılmasıyla birlikte 1990’larda İstanbul Laleli, bavul ticareti piyasasının merkezi haline gelmişti. Genellikle kadınların etkin olduğu, vergi ödemeksizin kendi ihtiyaçları gibi gösterilen eşyaların getirilen ülkede satılmasıyla yapılan ticarete verilen addır bavul ticareti. Mekik göç’ün bir diğer adı haline gelen bavul ticareti ulus-ötesi göç ağlarına zemin hazırlaması bakımından önemli bir yer teşkil etmektedir. Bavul ticareti aslında tam olarak ulus-ötesi bir enformel ekonomi yaratmıştır (Körükmez, 2012, s.45). 1996 ve 1997 yıllarında Rusya Federasyon’undan Türkiye’ye gelen, kendini turist olarak gösteren mekik göçmenlerin sayısı 1 milyonun üzerindedir. 1998 ve 1999’da kriz nedeniyle bu sayı azalarak ortalama 500 binlere gerilemiştir (Yapar Saçık, 2013, s.808-809). Bavul ticareti yapan bu kişiler ilk dönemde ülkeye vize ile giriş yapıp vize süresi dolmadan çıkış yapmışlardır ancak daha sonra bavul ticaretinin önemini

kaybetmesiyle bu insanlar vize süreleri dolduktan sonra da ülkede kalmaya devam ederek kaçak olarak çalışmışlardır. Buna en iyi örnek ise Moldovalı kadınlardır. Turistik vize ile ülkeye giriş yapan Moldovalı kadınlar vize süresi dolduktan sonra da kalmaya devam etmiştir. Bavul ticareti ile Türkiye hakkında bilgi edinen bu kadın göçmenler daha sonra bavul ticaretinin eski cazibesini kaybetmesiyle ev içi hizmetlere yönelmişlerdir. Ev içi hizmetlerde çalışan Moldovalı kadınlar Türkiye’de kendileri için gerekli parayı kazandıktan sonra kendi ülkelerine geri dönmektedirler. Moldova’nın dışında Bulgaristan, Rusya, Ukrayna, Romanya, Azerbaycan, Özbekistan, Ermenistan ve Türkmenistan gibi gerek Doğu Avrupa Ülkelerinden gerekse Asya ülkelerinden gelen göçmen kadınlar ev içi hizmet sektöründe çalışmaktadırlar (Akalin, 2014, s.325).

Türkiye’ye yönelik düzensiz göçmen sayılarına baktığımızda 2019 itibariyle düzensiz göçmen sayısı 162 bin 632’dir. Göç İdaresinin 17.07.2019 tarihli verilerine göre 2005 yılında yakalan düzensiz yani kaçak göçmen sayısı 57 bin 428 kişi iken bu rakam 2009’da 34 bin 345’e gerilemiştir. 2009 ile 2018 yılları arasında bu rakam genellikle artarak ilerlemiş ve 2018 yılında 268 bin gibi bir rakama ulaşmıştır. Grafik 2’de gördüğümüz gibi özellikle 2013 yılından itibaren rakamlarda ciddi bir artış bulunmaktadır. Bu artışı tetikleyen nedenlerden biri ise Suriye’de yaşanan iç savaşın olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bunu başlı başına bir neden olarak düşünemeyiz. Nitekim grafik 3’te Suriyelilerin dışında Afganistanlı düzensiz göçmenlerin sayılarının da ciddi boyutlara ulaştığını görmekteyiz.

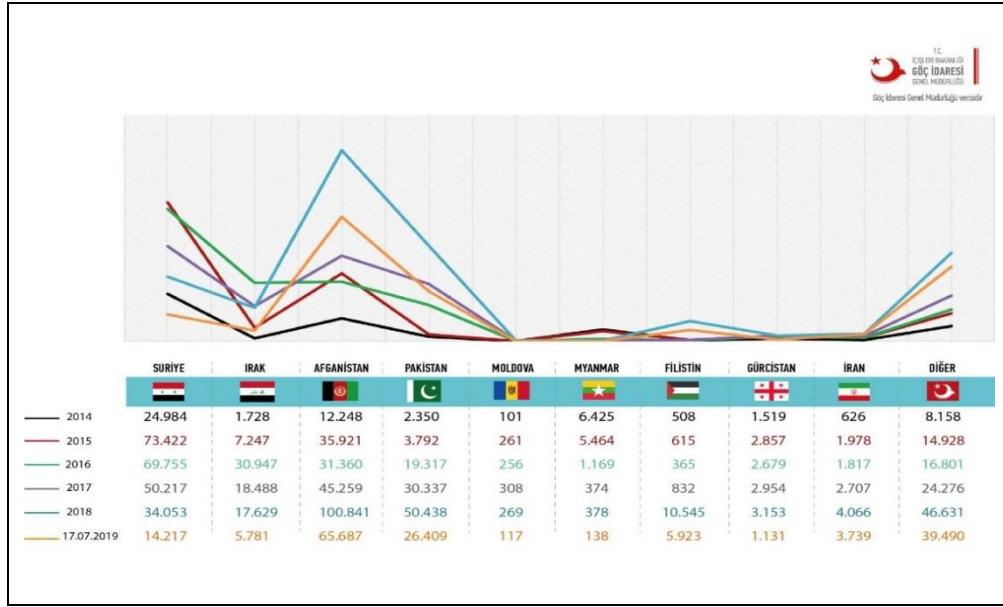

Grafik 2: Türkiye’de 2005 – 2019 yılları Düzensiz Göçmen Sayısı

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2019) Düzensiz Göç, https://www.goc.gov.tr/icerik6/duzensiz-goc_363_378_4710_icerik

Suriye’nin Afrin kentinde oluşturulan güvenli bölge nedeniyle düzensiz göçmenlerin kendi istekleri doğrultusunda veya Türkiye eliyle geri gönderilmesi sonucu 2019 yılında düzensiz göçmen sayısında büyük oranda bir azalma gerçekleşmiştir.

Türkiye’ye yönelik düzensiz göçler sadece Doğu Avrupa ve Asya ülkeleri ile sınırlı kalmayıp, Sahra-Altı Afrika ülkelerinden de Türkiye’ye yönelik bir göç akımı mevcuttur. Nijerya, Somali, Kongo, Kenya gibi ülkelerden genellikle kısa süreli iş vizesi alarak Türkiye’ye giriş yapan göçmenler, vize süreleri dolduktan sonra da kaçak olarak Türkiye’de kalmaya ve çalışmaya devam etmektedir. Tıpkı Doğu Avrupa ülkelerinden gelen kadın göçmenler gibi Sahra-Altı Afrika ülkelerinden gelen kadın göçmenler de iş gücü piyasasında; ev işçisi, ucuz atölye işçileri ya da seks satanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. (Coşkun, 2016, 92-94)

Grafik 3: Düzensiz Göçmenlerin Uyruk Dağılımı

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2019) Düzensiz Göç, https://www.goc.gov.tr/icerik6/duzensiz-goc_363_378_4710_icerik

Grafik 3'ü incelediğimizde Afganistanlı kaçak göçmenlerin sayılarında özellikle 2018 yılında ciddi bir artışın olduğunu görmekteyiz. The Asia Foundation'a (Asya Vakfı) göre Afganistan'da IŞİD ve Taliban arasındaki çatışmanın oluşturduğu güvensiz ortam birçok Afganlının göç etmesine neden olmaktadır. Diğer ve en büyük neden ise ülkede ciddi boyutlara ulaşan işsizliktir. Birçok Afganlı, insan kaçakçıları aracılığıyla, Avrupa'ya geçebilmek için İran üzerinden Iğdır ve Ağrı şehirlerine giriş yapmaktadırlar. (Kasapoğlu, 2018, s.1) 2019 yılında yakalanan kaçak Afganlı göçmen sayısı 65 bin 687'dir. Yine Pakistanlı kaçak göçmenlerinde sayısında son yıllarda büyük artış yaşanmıştır. Yine aynı şekilde yakalanan Suriyeli kaçak göçmen sayısı azımsanamayacak kadar fazladır.

2.3. Türkiye'ye Göç Eden Suriyelilerin Statü Karmaşası ve Kayıt Durumu

Suriye krizinde başından beri sınırlarda açık kapı politikasını uygulayan Türkiye, 1951 Cenevre Konvansiyonu'nda yer alan coğrafi kısıtlamaları gerekçe göstererek Suriye'den göç eden kişileri Mülteci statüsüne almamış bu insanları ilk dönemlerde misafir olarak adlandırmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne 2008 – 2014 yılları arasında Türkiye hakkında 50'den fazla tedbir kararı ve 30'a yakın ihlal kararı vermesi, Türkiye'de mültecilere yönelik kanun ve mevzuatı gerekliliğini açık bir şekilde ortaya koymuştur. 2013 yılında Türkiye, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nu (YUKK) resmî gazete yayınlamak üzere bir çare üretilmeye çalışılmıştır (Yılmaz, 2017, s. 77 – 78). Bu kanunda statü karmaşasını ortadan kaldırılarak mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma statüleri net bir şekilde belirlenmiş ve sığınmacı statüsüne yer verilmemiştir. Mülteci statüsünün 1961 Cenevre Konvansiyonu ve 1967 New York Protokolü'nde yer alan tanımlamanın aynı şekilde kanunda yerini koruması sebebiyle Suriyelilere mülteci statüsü verilememektedir. Türkiye'ye sığınan Suriyeliler, YUKK'un 91. maddesi gereğince “geçici koruma” statüsüne dâhil olmaktadır.

Milyonlarca Suriyelinin ülkeye giriş yapması sonucu 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu yetersiz kalmış ve bu çerçevede YUKK'un 91. maddesinde yer alan “geçici koruma” statüsüne ilişkin usul ve esaslar, 2014 yılında Resmi Gazetede yayınlanan “Geçici Koruma Yönetmeliği”nde detaylı olarak açıklanmıştır. Bu yönetmelik çerçevesinde geçici koruma statüsündeki kişiler eğitim, sağlık, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve tercümanlık gibi hizmetlerden, yönetmelikte belirlenen sınırlar doğrultusunda yararlanabilecektir.

Geçici Koruma Yönetmeliği 9. Maddesi gereğince geçici koruma kararı, İçişleri Bakanlığın teklifi ile Bakanlar Kurulu tarafından alınır. Geçici korumadan yararlananlar hakkında verilebilecek bireysel kararlar ise Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından alınır. Yine aynı şekilde geçici korumanın sonlandırılmasına yönelik karar İçişleri Bakanlığının teklifi ile Bakanlar Kurulunca verilir. Bakanlar Kurulu sonlandırma kararıyla birlikte toplu olarak taşıdıkları statünün verilmesine, ülkelerine gönderilmesine veya belli koşullar doğrultusunda Türkiye'de kalmalarına karar verebilirler.

Geçici koruma kararının ardından yabancıların fotoğraf ve parmak izleri alınarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü personeli tarafından kayıt altına alınarak bireylere geçici koruma kimlik belgesi verilir. Kayıt bilgileri doğum, ölüm, evlilik, boşanma, gönüllü geri dönüş gibi durumlarda güncellenir.

Kayıt altına alınan ve kimlik belgesi verilen geçici koruma kapsamındaki yabancılar, yönetmeliğin 23. Maddesi gereği geçici barınma merkezlerine yönlendirilirler. Ayrıca yönetmeliğin 24. Maddesi gereği geçici koruma kapsamındaki yabancıların, Genel Müdürlükçe izin verilen illerde de barınma imkanları bulunmaktadır.

Yönetmelik 33. maddesinde, geçici koruma kapsamındaki yabancılara birtakım yükümlülükler vermektedir. Bunlar;

“(1) Geçici koruma amacıyla ülkemize gelen yabancılar, kanunlara ve idari gerekliliklere uymakla yükümlü olup, aksine hareket edenler hakkında gerekli adli işlemler ile idari yaptırımlar genel hükümlere göre yerine getirilir.

(2) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılar;

a) Genel Müdürlük tarafından belirlenen ilde, geçici barınma merkezinde veya belirli bir yerde ikamet etmekle,

b) Valilikler tarafından belirlenen şekil ve sürelerde bildirimde bulunmakla,

c) Çalışma durumuna ait güncel bilgileri otuz gün içinde bildirmekle,

ç) Gelir ve taşınmazlarını otuz gün içinde bildirmekle,

d) Adres, medeni hâl ve ailelerindeki doğum ve ölüm gibi kimlik bilgisi değişikliklerinin yirmi iş günü içinde bildirmekle,

e) Diğer kişisel verilerini yetkili makamlara vermekle,

f) Kendilerine sağlanan hizmet, yardım ve diğer imkânlardan haksız olarak yararlandığının tespit edilmesi hâlinde, bedellerini geri ödemekle,

g) Genel Müdürlük veya valilik tarafından yerine getirilmesi istenilen diğer hususlara uymakla,

yükümlüdür.”

Savaşın 8 yıl sürmesi ve daha da sürecek olması ile birlikte her geçen gün ülkede Suriyeli sayısının artması beraberinde vatandaşlık tartışmalarını da getirmiştir. 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği herhangi bir ülkenin vatandaşı olamayan, anne-babası yabancı olup Türkiye’de doğan bebekler Türk vatandaşı sayılmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye’de doğan Suriyeli bebekler doğumundan itibaren Türk vatandaşı sayılmakta ve kayıtlara da bu şekilde geçmektedir. Geçici koruma kapsamındaki kişilerin Türk vatandaşlığı kazanımı sadece doğumla değil evlat edinilme veya evlilik yoluyla da gerçekleşebilir (Nurdoğan ve Öztürk, 2018, s.1169 - 1170). 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 16. ve 17. maddelerince gerekli şartları şu şekilde sıralayabiliriz.

1. Milli güvenlik ve kamu düzeni açısından sorun olacak bir durumun olmaması gerekmektedir.
2. Evlat edinilen kişinin ergin olmaması ve bir Türk vatandaşının kendisini evlat edinmesi gerekmektedir.
3. Türk vatandaşı bir kişi ile en az 3 sene evli kalınması ve evlilik birliğine uygun olmayan bir davranışta bulunmaması gerekmektedir.

Bu doğrultuda doğum, evlilik veya evlat edinilme yoluyla Türk vatandaşlığını kazanan Suriyelilerin sayısı 2018 yılında 55 bin civarındadır. Türk vatandaşlığının hak kazanılmasındaki diğer bir yol ise 5 yıl Türkiye’de ikamet etmiş olması gerekmektedir. Ancak geçici koruma statüsünde iken, kişilerin ülkede ikamet ettiği süre bu 5 yıllık süreye dâhil edilmemektedir. Bu yüzden ikamet süresi bakımından hiçbir Suriyeliye vatandaşlık verilmemiştir (T24 Bağımsız İnternet Gazetesi, 14 Kasım 2018).

Daha önce Ahıska Türklerine verilen vatandaşlık deneyimlerine göre Türkiye’deki geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin bir kısmının da “Türk Soylu ve Türk Kültürüne ait olmalarından” dolayı önce iskânlı veya serbest göçmen sayılıp daha sonrada Türk vatandaşlığı verilmesi muhtemeldir (Bostan, 2018, s.76).

Bunların dışında Suriyeliler, bakanlıklarca belirlenen miktarlarda sermayeleri ellerinde bulundurup çeşitli alanlarda yatırımlarda bulunması veya bakanlıkça belirlenen sayının üstünde kişiyi istihdam etmesi doğrultusunda Bakanlar Kurulu kararı ile istisnai

olarak Türk vatandaşlığını almaya hak kazanabilmektedirler (Nurdoğan ve Öztürk, 2018, s. 1171).

Savaştan günümüze kadar toplamda 450 bin Suriyeli çocuğun Türkiye’de doğmuş ve bunların dışında 2 Ağustos 2019 itibariyle 92 bin 280 Suriyeliye vatandaşlık verilmiştir (Hamsici, 3 Ağustos 2019).

Yapılan araştırmalarda Suriyelilerin yüzde 70’inden fazlasının Türkiye’de kalmayı planladığı ortaya çıkmıştır (Bostan, 2018, s.56). Bu çerçevede çoğu geçici barınma merkezlerinde kalmamakta, bir kısmı işyerleri açarak yaşamlarını idame ederken bir kısmı da kayıtlı veya kayıtsız bir şekilde çalışarak idame ettirmektedir.

2.4. Türkiye’deki Suriyelilerin Genel Durumu

2.4.1. Demografik Özellikler

2011 yılında başlayan Suriye krizi sebebiyle Türkiye’ye gelen ve daha sonra geçici koruma kapsamına alınan Suriyeli nüfusa baktığımızda tablo 2’de de görüleceği üzere 2019 yılı verilerine göre 3 milyon 630 bin 575 kişi Türkiye nüfusuna dâhil olmuştur. Bu sayı 82 milyon 3 bin 882 kişi olan Türkiye nüfusunun yaklaşık %4’üne tekabül etmektedir.

Türkiye’deki Suriyelilerin cinsiyete göre dağılımına baktığımızda erkeklerin kadınlara oranla daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Nitekim tablo 2’ye baktığımızda geçici koruma kapsamındaki Suriyeli nüfusun %54,2’sini (1 milyon 965 bin 595) erkekler, %45,8’ini ise (1 milyon 664 bin 980) kadınlar oluşturmaktadır.

Tablo 2: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Demografik Yapısı

YAŞ ARALIĞI	ERKEK	KADIN	TOPLAM
0-4	274 bin 951	256 bin 764	531 bin 715
5-9	254 bin 992	240 bin 49	495 bin 41
10-14	199 bin 699	185 bin 107	384 bin 806
15-18	149 bin 562	123 bin 83	272 bin 645
19-24	317 bin 284	229 bin 131	546 bin 415
25-29	205 bin 96	146 bin 466	351 bin 562
30-34	169 bin 441	124 bin 424	293 bin 865
35-39	119 bin 895	94 bin 709	214 bin 604
40-44	79 bin 187	69 bin 960	149 bin 147
45-49	58 bin 692	55 bin 817	114 bin 509
50-54	47 bin 466	45 bin 397	92 bin 863
55-59	33 bin 29	33 bin 321	66 bin 350
60-64	23 bin 65	23 bin 751	46 bin 816
65-69	15 bin 152	15 bin 770	30 bin 922
70-74	8 bin 535	9 bin 167	17 bin 702
75+	9 bin 549	12 bin 64	21 bin 613
TOPLAM	1 milyon 965 bin 595	1 milyon 664 bin 980	3 milyon 630 bin 575

Kaynak: Mülteciler Derneği, (2019). Türkiye’deki Suriyeli Sayısı Temmuz 2019, <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>

1 milyon 943 bin 772’si 0-14 yaş aralığındaki çocuk ve 70 bin 237’si 65 üstü yaşlı olmak üzere toplamda 2 milyon 14 bin 9’u bağımlı nüfusu oluşturmaktadır. Kısaca özetlemek gerekirse Türkiye’de yaşayan Suriyeli sığınmacıların %55,4’ü bağımlı nüfusu oluşturmakta iken çalışabilir nüfusun oranı %44,6’dır. Türkiye nüfusunun demografik özelliklerine baktığımızda ise çalışma çağındaki yani 15-64 yaş arası nüfusun oranı

%67,4'tür (55 milyon 633 bin 349). Suriyeli çalışabilir nüfus, Türkiyeli çalışabilir nüfusun yaklaşık %3'üne tekabül etmektedir (http://tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1588).

2.4.2. Barınma ve Yaşam Şartları

Ülkemizde kayıt altında olan 3,5 milyondan fazla Suriyelinin sadece 174 bin 256'sı geçici barınma merkezlerinde yaşamaktadır. Geri kalan Suriyeliler ise sosyo-ekonomik durumlarına göre gittikleri şehirlerde kiralık ev/yer tutmaktadırlar.

Çadır kentler ve konteyner kentler olmak üzere iki farklı türde barınma merkezleri bulunmaktadır. Çok fazla sayıda insanın bir anda göç etmesi sonucu ortaya çıkacak olan barınma sorununa acil çözüm olarak üretilen çadır kentleri, hızlı bir şekilde dolmuştu. Yeni barınma merkezlerinin ihtiyacı sonucu Van depreminde kullanılan konteynerler sınır illere taşınarak geçici ve yarı kalıcı barınma merkezleri oluşturuldu. Daha sonra konteynerlerin çadırlara kıyasla daha sağlam olması ve daha insani yaşam şekli sunması sebebiyle konteyner kentler oluşturuldu. Konteyner kentlerin altyapısı planlı bir şekilde düzenlenerek okul, kreş, rehabilitasyon merkezi, çamaşırhane, bakkal, işyerleri, beslenme merkezleri, çocuk oyun alanı, ibadet alanları, kurs merkezleri ve idari yönetim merkezi oluşturulmuştur (Bakbak, 2018, s. 259). Geçici barınma merkezlerinde sağlık hizmetleri de verilmektedir. Bu merkezlerde sağlık hizmeti veren 109 Suriyeli doktor, 156 Türk Doktor, 186 Türk sağlık personeli, 137 Suriyeli sağlık personeli bulunmaktadır (Afad Geçici Barınma Merkezleri Raporu, 2018, s.1). Bu barınma merkezlerinde 178 bin 965 kişinin kaldığı göz önünde bulundurulursa 265 doktorun ne kadar yeterli olacağı konusu tartışmalıdır. Tablo 3'de yer alan geçici barınma merkezlerinin bulunduğu kentlere baktığımızda genellikle sınır bölgesinde ve sınıra yakın bölgelerde konumlandırılmıştır. Türkiye'de şu an hali hazırda sığınmacılar için kullanılan 27 bin 675 çadır ve betonarme bölme ile 30 bin 138 konteynerden oluşan 57 bin 813 yapı bulunmaktadır.

Tablo 3: Geçici Barınma Merkezlerinde Kalan Suriyeliler

İL	GEÇİCİ BARINMA MERKEZİ	BARINMA TİPİ	SURİYELİ MEVCUDU	TOPLAM MEVCUT
Hatay	Altınözü Konteynerkenti	2056 Konteyner	8179 Suriyeli	16.894
	Yayladağı Konteynerkenti	776 Konteyner ve 32 Betonarme Bölme	3670 Suriyeli	
	Apaydın Konteynerkenti	1181 Konteyner	5045 Suriyeli	
Gaziantep	Nizip 2 Konteynerkenti	908 Konteyner	3732 Suriyeli	3732
Şanlıurfa	Ceylanpınar	4972 Çadır	17.100 Suriyeli	64.432
	Akçakale	6461 Çadır	21.057 Suriyeli	
	Harran Konteynerkenti	2069 Konteyner	9.729 Suriyeli	
	Suruç Çadırkenti	7028 Çadır	16.546 Suriyeli	
Kilis	Öncüpınar Konteynerkenti	3089 Konteyner	9.898 Suriyeli	24.164
	Elbeyli Beşiriye Konteynerkenti	3586 Konteyner	14.266 Suriyeli	
Kahramanmaraş	Merkez Konteynerkenti	5008 Konteyner	16.309 Suriyeli	21.018
Osmaniye	Cevdetiye Konteynerkenti	3352 Konteyner	13.585 Suriyeli	13.585
Adana	Sarıçam Konteynerkenti	6136 Konteyner	26.176 Suriyeli	26.176
Malatya	Beydağı Konteynerkenti	1977 Konteyner	8.964 Suriyeli	8.964
Toplam	27.675 çadır ve betonarme bölme 30.138 konteyner 57.813 Toplam		Suriyeli 174.256 Iraklı 4079 Toplam 178.965	

Kaynak: AFAD. (2018). Geçici Barınma Merkezleri Raporu. s.1
https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2374/files/15_10_2018_Suriye_GBM_Bilgi_Notu_1.pdf

Barınma merkezlerinin neredeyse yarısının çadırlardan oluşması, barınma şartlarının hala ne kadar yetersiz olduğunu göstermektedir. Ayrıca ülkede 3 milyondan fazla bulunan geçici koruma kapsamında Suriyeliden sadece 174 bin 256'sının barınma

merkezlerinde yaşıyor olması barınma hususundaki probleminde varlığını bize göstermektedir.

Barınma merkezlerine alınmayan veya bu merkezlerde yaşamak istemeyen Suriyeli sığınmacılar, Türkiye'nin dört bir yanına dağılmış olsalar da genellikle barınma merkezlerinin bulunduğu şehirlerde ve İstanbul, Ankara, Konya gibi büyükşehirlerde yoğunluktadırlar. Geçici koruma kapsamındaki Suriyelileri barındıkları şehirlere baktığımızda en az Suriyelinin yaşadığı iller Bayburt (23 kişi), Artvin (35 kişi), Tunceli (61 kişi) olarak karşımıza çıkmaktadır. İstanbul'da 546 bin 182 Suriyeli, Ankara'da 91 bin 636 Suriyeli, İzmir'de 143 bin 192 Suriyeli, Konya'da 106 bin 377 Suriyelinin yaşadığı kayıt altına alınmıştır. (Hürriyet, 2 Haziran 2019) Bazı şehirlerde yoğunlaşan Suriyeliler, şehrin nüfusunun önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Tablo 4'ü incelediğimizde Kilis'in nüfusun yüzde 80'inden fazlası Suriyeli sığınmacılardan oluştuğunu görmekteyiz. Sınır illerden biri olan Kilis'te geçici barınma merkezlerinde barınanların sayısı sadece 24 bin 164'dür. Geriye kalan 90 bin 617 kişi kiralık evlerde, derme çatma yapılarda, sokaklarda yaşamaktadır.

Tablo 4: Nüfus Oranlarına Göre En Fazla Suriyeli Barındıran İlk 10 Şehir

NÜFUS ORANLARINA GÖRE EN FAZLA SURİYELİ BARINDIRAN İLK 10 ŞEHİR		
KİLİS	● Nüfus: 142 bin 541.....	● Suriyeli: 114 bin 781..... (% 80.5)
HATAY	● Nüfus: 1 milyon 609 bin 856	● Suriyeli: 426 bin 617 (% 26.5)
ŞANLIURFA	● Nüfus: 2 milyon 35 bin 809.....	● Suriyeli: 439 bin 756 (% 21.6)
GAZİANTEP	● Nüfus: 2 milyon 28 bin 563.....	● Suriyeli: 435 bin 912..... (% 21.4)
MERSİN	● Nüfus: 1 milyon 814	● Suriyeli: 200 bin 996..... (%11)
ADANA	● Nüfus: 2 milyon 220 bin 125.....	● Suriyeli: 237 bin 825 (%10.7)
MARDİN	● Nüfus: 829 bin 195	● Suriyeli: 87 bin 66..... (%10.5)
OSMANİYE	● Nüfus: 534 bin 415	● Suriyeli: 48 bin 515..... (%9)
KAHRAMANMARAŞ	● Nüfus: 1 milyon 144 bin 851	● Suriyeli: 87 bin 610 (%7.6)
BURSA	● Nüfus: 2 milyon 994 bin 521	● Suriyeli: 170 bin 945..... (%5.7)

Kaynak: Sarıoğlu, B. (3 Haziran 2019). Suriyeli sayısı 7 ilde yüzde 10'u geçti. *Hürriyet*. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/suriyeli-sayisi-7-ilde-yuzde-10u-gecti-41234076>

Türkiye geneline bakıldığında kamp dışında yaşayan Suriyeli sığınmacıların büyük bir kısmı apartman veya evlerde yaşamakta geri kalan kısım ise tamamlanmamış

inşaatlarda, derme çatma evlerde, iş hanlarında, sağlık koşulları açısından riskli olan yapılarda kalmaktadırlar. Apartman dairelerinde genellikle zemin veya bodrum katlarında, 7 veya daha fazla kişi bir evde kalarak yaşamlarını sürdürmektedirler (İstanbul'daki Suriyeli Mültecilere İlişkin Zarar Görebilirlik Değerlendirme Raporu, 2016, s.22). Bodrum katında yaşanan evlerin bir kısmı penceresiz ve havalandırmasız olmakla birlikte odalar genellikle 3 yatağın yan yana zor sığacağı büyüklüktedir. Yüksek olan ev kiralarını karşılayamayan sığınmacılar ise iş hanlarında kalmaktadırlar. Katları oda haline getirilen ve bir katta 10 – 12 odanın olduğu iş hanlarında, temizlik ve hijyeninin yetersiz olduğu, her katta sadece bir tuvaletin olduğu tespit edilmiştir (Koyuncu, 2014, s.49). 2017 yılının ortalarında yapılan bir değerlendirmede Türkiye’de barınma merkezleri dışında yaşayan Suriyeli sığınmacıların yaşadıkları yerlerin yüzde 28’inin hijyen açısından sıkıntılı olduğu, yüzde 19’unun sert hava koşullarına karşı korumanın olmadığı, yüzde 11’inin ise yaşamaya elverişsiz olduğu ortaya çıkmıştır (TÜRKİYE | Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı (3RP) 2018-2019, 2019, s.6).

Aylık gelirleri asgari ücret düzeyinin altında olan geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler, masraflarını karşılayamamakta hatta gelirlerinin büyük bir kısmını kiraya vermektedirler. 100 ile 1500 TL arasında değişen ev kiralarını kendi aralarında bölüşerek ödemektedirler. İki ya da daha fazla ailenin birleşerek kaldığı evlerde ev eşyası ihtiyaçları genellikle ev sahibi, çevre komşular veya STK’lar tarafından sağlanmaktadır. Tablo 5’e baktığımızda masraflar yaklaşık olarak 1200 ile 1700 arasında olduğunu ve bu masraflara eğitim, sağlık, giyim gibi masrafların dâhil olmadığını görebiliriz (Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi, 2018, s. 24).

Tablo 5: Şehirlere göre ortalama masraflar (2018)

Şehir	Kira	Elektrik	Su	Gıda	Ulaşım	Isınma	TOPLAM
Adana	407	89	65	496	108	214	1380
Gaziantep	418	84	76	603	79	187	1447
Hatay	451	76	45	436	46	156	1210
İstanbul	653	91	84	653	82	125	1688
İzmir	416	106	82	555	134	213	1505
Konya	550	74	63	636	83	220	1625
Şanlıurfa	383	87	53	572	78	345	1517

Kaynak: UNWomen. (2018). Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi. s. 24 http://sgdd.org.tr/wp-content/uploads/2018/08/The_Needs_Assessment_TR_WEB.pdf

Kilis Ortak Akıl Topluluğu’nun 2013 yılında yaptığı bir araştırmada Suriyeli sığınmacıların Kilis’e gelmesiyle kiralarda %100’e varan artışların yaşandığı tespit edilmiştir. Bu kiralara karşılama maddi gücü yetmeyen sığınmacılar, işyeri vasıflı dükkânlarda, parklarda, camilerin bahçelerinde, müstemilat gibi yerlerde yaşadıkları gözlemlenmiştir (Koyuncu, 2014, s.50).

Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin yaklaşık yüzde 18,4’ü, 2017 itibarıyla aşırı yoksulluk sınırının altında ve temel insani ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. 2017 yılı verilerine göre Suriyelilerin gıda tüketim endeksinde ciddi düzeyde düşüş olduğu gözlemlenmiştir. Geçici koruma kapsamındaki Suriyeli yoksullar tüketimle başa çıkabilme stratejisi olarak öğün sayılarını azaltmış ve nişasta gibi ucuz gıdaların tüketimini tercih etmişlerdir. Eksik beslenme ve nişasta türü gıdalar ile beslenme uzun vadede büyük sağlık sorunlarını da beraberinde getirecektir. Suriyeli sığınmacılar gıda teminini genellikle aşevlerinden, STK’ların veya komşuların verdikleri gıda yardımlarından sağlamaktadır ancak bu yeterli olmamaktadır (TÜRKİYE | Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı (3RP) 2018-2019, 2019, s.42; Koyuncu, 2014, s. 53).

Türkiye’ye sermayeleriyle göç eden Suriyelilerin de yaşamın pahalı olması sebebiyle yoksullaştığı, yüksek enflasyon sebebiyle sermayelerinin eridiği

gözlemlenmiştir (TÜRKİYE | Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı (3RP) 2018-2019, 2019, s.42).

Suriyeli sığınmacıların yaşadığı bu yoksulluk sebebiyle birçok çocuk eğitim haklarından mahrum kalmaktadır. Okul ve ergenlik çağındaki Suriyeli çocukların yüzde 40'ı okula gidememektedir. Okula gidemeyen çocukların kimisi çalıştırılırken kimisi de ergenlik çağına geldiklerinde evlendirilerek bilinçsiz bir şekilde kayıp bir neslin yaratılmasına neden olmaktadır (TÜRKİYE | Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı (3RP) 2018-2019, 2019, s.42). Erkek çocukların çalışıp para kazanabilmek amacıyla eğitimi bırakma ihtimali kız çocuklarına kıyasla daha fazladır. Ergenlik çağındaki kız çocuklarının eğitimine son verilmesinin nedeni genellikle cinsiyete dayalıdır. Yol masrafları gereksiz olarak görülmekte veya okula yürüyerek gitmeleri durumunda kız çocuklarının güvenliğinin tehlikede olduğu düşünülürken, kızların işi evi çekip çevirmek olarak görülmektedir (Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi, 2018, s. 42). Suriyeli çocukların okula gönderilirken oluşabilecek güvenlik tehditlerinden biri cinsel taciz olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Nizip'teki kampta, gözaltına alınan bir şahsın 8 çocuğa cinsel istismarda bulunması yaşanan güvenlik sıkıntısını gözler önüne sermektedir (Aktaş, 2018, s.143). Bunun gibi olayların sık yaşanması sonucu aileler, yaşanan bu ortamın kız çocukları için güvenli olmadığını düşünerek kız çocuklarını en kısa zamanda evlendirmeye yönelmektedir. Yoksulluk ve güvenlik sorununu neden olarak gösteren aileler, kızlarını 1000 – 2000 TL karşılığında evlendirmektedir. Çoğu zaman çocuk yaştaki kızlar, kendilerinden 30 – 40 yaş büyük erkeklerle evlendirilmekte, kuma olarak verilmektedir (Aktaş, 2018, s.145).

2.4.3. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Toplumsal Kabul ve Uyum Süreci

Göç olgusunun etkilerinden biri olarak karşımıza çıkan toplumsal kabul ve uyum diğer bir ifadeyle entegrasyon, ev sahibi toplum ile göçmenlerin karşılıklı olarak çift yönlü gerçekleştirdiği süreç olarak tanımlanmaktadır (Yıldırımalp, İslamoğlu ve İyem, 2017, s.108). Bu entegrasyon süreci üç farklı şekilde gerçekleşebilir. Bunlar; bütünleşme, asimilasyon (eritme) ve ayrışmadır. Göçmenler kendi öz kültürlerini koruyarak geldiği

toplumun kültürüne uyum sağlaması ve ev sahibi topluluğunda bu süreci sağlıklı bir şekilde yürütebilmesi için gerekli alt yapıyı hazırlaması ile toplumsal bütünleşme sağlanacaktır. Asimilasyon ya da başka bir ifadeyle eritme potası sürecinde ise hâkim olan tüm kültürel yapılar değişerek yeniden oluşmaktadır. Bütünleşme ya da asimilasyonun mümkün olmadığı durumlarda ayrışma ortaya çıkmaktadır. Ev sahibi toplumun kurumları, toplumsal uyumun sağlanması adına gerekli alt yapıyı oluşturamaması sonucu toplumdan dışlanan göçmenler, mülteciler veya sığınmacılar kendi kökenlerinin olduğu yerleşim yerlerinde yoğunlaşarak, kimliksel dayanışma ve kolektif varoluş duygularının güçlendiği getto yerleşim yerlerini var ederler. Gettolaşma da toplumsal ayrışmaları daha da derinleştirmektedir (Akıncı, Nergiz ve Gedik, 2015, s. 70-73).

Toplumsal entegrasyonun sağlanmasındaki en önemli nokta ev sahibi ülkenin kamu kurum ve kuruluşlarının, sivil toplum örgütlerinin, yerel yönetimlerin entegrasyon sürecini iyi bir şekilde yönetmesi gerekmektedir. Bu çerçevede Türkiye, uyum konusuna ilk defa 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda yer vermiştir. Kanunun 96. maddesinde uyum sürecinin “*Kamusal ve özel mal ve hizmetlerden yararlanma, eğitime ve ekonomik faaliyetlere erişim, sosyal ve kültürel iletişim, temel sağlık hizmeti alma gibi konularda kurslar, uzaktan eğitim ve benzeri sistemlerle tanıtım ve bilgilendirme etkinlikleri Genel Müdürlükçe kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarıyla da iş birliği yapılarak yaygınlaştırılacağı*” belirtilmektedir. Bu sürecin yürütülmesine yönelik görev, Göç İdaresi Başkanlığının alt birimi olarak kurulan Uyum ve İletişim Daire başkanlığına verilmiştir (Yıldırımalp, İslamoğlu ve İyem, 2017, s.110).

Uluslararası sivil toplum kuruluşlarının kurduğu ve hedef ülkelerin yasalar ile uyum politikalarına ne kadar destek verdiğini inceleyen Göçmen Uyum Politikası İndeksi'nin (MIPEX) en son 2014 yılında yaptığı araştırmaya göre Türkiye'nin durumu pek iç açıcı değildir. MIPEX toplam 8 politika alanı belirlemiş ve bu politika alanları; iş gücü piyasa hareketliliği, aile birleşmesi, eğitim, sağlık, siyasal katılım, daimî ikametgâh, vatandaşlığa erişim ve ayrımcılığın önlenmesi şeklinde sıralamaktadır. 38 hedef ülke seçilmiş ve bu hedef ülkelerde bu politika alanları değerlendirilmiş ve bu değerlendirme

sonucunda toplam MIPEX puanına göre Türkiye 38. sırada yer almıştır (Taştan, İrdem ve Özkaya, 2018, s.15).

Tablo 6: MIPEX (2014) İndeksleme Çalışmasında Türkiye'nin Puanları ve 38 Ülke arasında Yerleştiği Sıralamalar

Politika Alanı	Türkiye'nin 2014 yılı MIPEX Puanı ve 38 ülke sıralamasındaki yeri
İş Gücü Piyasası Hareketliliği	15 puan (38. sırada)
Aile Birleşmesi	49 puan (32. sırada)
Eğitim	5 puan (37. sırada)
Sağlık	32 puan (28. sırada)
Siyasal Katılım	11 puan (36. sırada)
Daimi İkametgâh	27 puan (38. sırada)
Vatandaşlığa Erişim	34 puan (27. sırada)
Ayrımcılığın Önlenmesi	26 puan (38. sırada)
Toplam MIPEX Puanı	25 puan (38. sırada)

Kaynak: Taştan, C., İrdem, İ. ve Özkaya, Ö. (2018). *Politika ve Uygulama Boyutlarıyla Göç ve Uyum*.1. Baskı, Ankara: Polis Akademisi Yayınları s.16

Her ne kadar MIPEX'in güvenilirliği tartışılrsa da sivil toplum kuruluşlarının Suriyelilerle yaptığı görüşmelerde de toplumsal entegrasyonun çok düşük olduğunu görmekteyiz. Ancak bu sıralamanın 2014 yılında yapıldığı dikkate alınması önem arz etmektedir. 2018-2019 yılı için herhangi bir rapor hazırlanmadığından bu durumun ne kadar değiştiğini kesin bir şekilde bilmemiz mümkün değildir. 2016 yılında yabancıların iş gücüne dâhil edilebilmesi adına yapılan düzenlemeler ile sıralamada birtakım değişikliklerin olacağı kanısındayım. Tablo 6'ya baktığımızda Türkiye en yüksek puanı aile birleşmesi ve vatandaşlığa erişim politika alanlarından, en düşük puanı ise 5 puan ile eğitim politikaları alanından almıştır. Bunun temel sebebi ise bir önceki konuda da değindiğimiz gibi yasalar çerçevesinde vatandaşlığa erişiminin en kolay yolu aile

birleşmelerinde kaynaklıdır. Eğitimin az olmasının temel sebebi ise istihdamın yaratılamaması, 2014 yılında göç edenlerin istihdamına yönelik bir yasal düzenlemenin olmaması ve yoksulluğun artmasıdır diyebiliriz. Artan yoksulluk nedeniyle ergenlik çağına gelen kız ve erkek çocuklar eğitimden geri çekilmektedir.

Toplumsal uyumun sağlanması yönündeki tek etken olmasa da ortak bir dilin konuşulabiliyor olunması önemli bir etkidir. Ortak bir dilin yokluğu; eğitim, sağlık, istihdam, evlilik, vatandaşlık gibi birçok alandan mahrum olmayı da beraberinde getirmektedir. Türkiye’de en büyük göçmen gurubunu oluşturan Suriyeliler ile Türk vatandaşları arasında entegrasyonun sağlanamaması yönündeki en temel neden dildir. Bir taraf Türkçe bilememekte diğer taraf ise Arapça bilememektedir. Dil sorunu, geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin çeşitli kamu hizmetinden mahrum kalmasına neden olmaktadır. Bu da beraberinde kendi içine kapanıklığı ve ayrışmayı getirmektedir (Taştan, İrdem ve Özkaya, 2018, s.35).

Suriyeliler ile Türk vatandaşları arasında sosyal entegrasyonun sağlanamaması yönündeki başka bir neden ise güvensizlik ve ön yargılardır. 2017 yılında yapılan bir araştırmaya göre Türk vatandaşlarının Suriyeliler hakkındaki algıları; Suriyelilerin gelmesiyle işsizlik oranlarının arttığı, sağlık hizmetlerine erişimin zorlaştığı, eğitim kalitesinin düştüğü, suç oranlarının arttığı ve Türk vatandaşlarına sunulan sosyal desteğin azaltılarak bu desteğin Suriyelilere verildiği yönündedir (Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi, 2018, s.51). Bu algının oluşmasındaki en temel nedenin ise sosyal medya olduğu düşünülmektedir. 2017 yılının ilk altı ayı içinde Youtube’da “Suriyeli” / “Suriyeli göçmen” kelimesini içeren 11.844 Türkçe video paylaşılmıştır. Rastgele seçilen bu paylaşımlardan 616’sının Suriyelilere karşı olumsuz tutumlarda bulunduğu, 182’si olumlu bir tutum sergilediği, 65’inin ise çekimser olduğu görülmüştür. Bu olumsuz tutum sergileyenlerin 512’si savaştan kaçma, Arap ön yargısı gibi nedenlerden, 91’i işsizlik, vatandaşlık, nüfus artışı gibi nedenlerden, 13’ü Suriyelilerin hijyensizliği ve cinsel düşkünlüğü gibi ön yargılardan kaynaklanmaktadır. Sosyal medyanın topluma yaydığı bu kin ve nefret söylemi çeşitli basın ve medya kuruluşları tarafından destekleniyor olması ve siyasetçilerin, toplum kanadında söz sahibi kişilerin bu durumu politika aracı olarak görmesi sebebiyle her iki

toplumda derin yaraların oluşmasına neden olduğu düşünülmektedir. Medya üzerinden başlatılan bu linç girişimleri daha sonra ‘self-policing’ yani kendi kanunumu kendim yaratır, kendi adaletimi kendim sağlarım şeklindeki toplumsal kargaşaları meydana getirdiği tahmin edilmektedir. (Taştan, İrdem ve Özkaya, 2018, s.26 - 28).

Uyum konusunun bir diğer önemli bileşeni hatta en önemli bileşeni “din” faktörüdür (Taştan, İrdem ve Özkaya, 2018, s.29). Aynı dine mensup toplumların kaynaşması daha hızlı olacaktır. Nitekim din faktörü Suriye krizinin yaşandığı ilk dönemden bu yana Türk vatandaşının Suriyelilere kucak açmasındaki en önemli faktörlerinden birini oluşturmuştur. İslam dininde var olan ensar – muhacir felsefesi büyük çoğunluğu müslüman olan Türk vatandaşları ile Suriyeli muhacirler arasındaki entegrasyonu kolaylaştıran bir etken olmuştur. Bunun dışında din faktörü dolaylı olarak dil faktörünü de etkilemektedir. Nitekim cami imamlarının Arapça biliyor olması Suriyelilerin bir Türk vatandaşı ile iletişime geçebilmesine olanak sağlamakta ve ibadet ederken aynı dili konuşuyor olmaları da entegrasyon sürecinde olumlu etkiler yaratmaktadır. Aynı dinin mensubu olmak dışında Türkiye’de farklı dinlerin ibadet özgürlüğünün bulunması ve müslüman olmayan Suriyelilerin de mensubu buldukları dinin ibadethanelerine erişimin kolay olması entegrasyonu olumlu yönde etkileyen bir başka faktördür.

Çalışma hayatına katılım da toplumsal uyum sürecini etkileyen faktörlerden biridir. Türk halkı, Suriyelilerin gelmesiyle artan işsizlikten kaynaklı nedenlerden ötürü toplumsal uyuma olumlu cevap vermemesi ve Suriyeli göçmenlerin ise pis ve zor işlerde ucuza, güvencesiz olarak çalıştırılmaları sebebiyle bu entegrasyon sürecine olumlu yanıt verememesi muhtemeldir. Bunun dışında dil bilmeyenlerin çalışma hayatına katılamaması nedeniyle oluşan yoksul Suriyelilerin kendi içine kapanmalarına, toplumdan uzaklaşmalarına, dilenmelerine neden olmaktadır.

Türkiye’de Mevsimlik Tarımsal Üretimde Yabancı Göçmen İşçiler Mevcut Durum Raporu’nda (2016, s.140) yer alan görüşmede toplumsal entegrasyon konusunda nedenli önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Malatya’nın Arguvan ilçesinde yaşayan ve hayvancılıkla uğraşan Rıza Bey, günde en az 15 saat hayvanların başında bekleyen Suriyeli çoban hakkında şu sözleri dile getirerek

'Gelen bir öğretmen, nasıl davara durabilir. Nasıl kıyar insan.. Ayrıca bir öğretmen ne bilir davar bakmayı. Arguvan'da iyi yapıyordu hayvanlara bakmayı, ama yaylaya gelince biraz zorlandı...

Şuraya oturuyor, kimseyle konuşmuyor... Konuşamıyor. Biz Arapça bilmiyoruz. O da Kürtçeye gelince duraklıyor"

“Şuraya oturuyor ve kimse ile konuşmuyor” bu cümle bile dil eğitiminin toplumsal uyum ve entegrasyonda ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

2.4.4. Suriyeli Sığınmacıların Türkiye Ekonomisine Etkileri

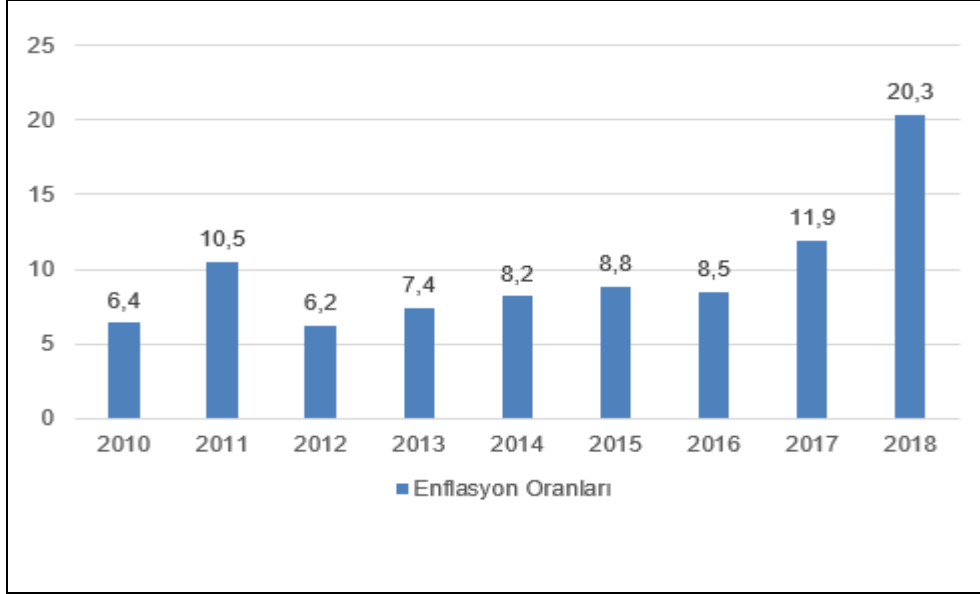
Göç sadece sosyal hayat üzerinde değil ekonomik büyüme, istihdam, kamu maliyesi ve enflasyon üzerinde de bazen olumlu bazen de olumsuz etkiler yaratmaktadır. Suriye'den Türkiye'ye yaşanan zorunlu kitlesel göçün ülke ekonomisini etkilemesi kaçınılmazdır. Türkiye'nin alacağı önlemler bu etkileri avantaja dönüştürebilir.

Suriyeli sığınmacıların ekonomik büyüme üzerinde etkilerine baktığımızda 2012 – 2016 yılları arasında Türkiye'deki ekonomik büyüme oranı ortalama yıllık %3,3 büyüklüğündedir. Bu büyüme oranı potansiyelinin baya altındadır. Suriyelilerin Türkiye'ye göç etmesiyle birlikte zorunlu mal ve hizmetlerin talebinde bir artış gözlemlenmiştir. Bu talep artışı ise Türkiye ekonomisini dinamik tutarak, ekonomik büyüme üzerinde pozitif yönlü bir etki yaratmıştır (İlgazi, 2019, s.50).

Suriyeli sığınmacıların kamu maliyesi açısından etkilerine baktığımızda Türkiye, barınmadan gıdaya, sağlıktan eğitime birçok alanda harcamalarda bulunmuş ve bu harcamalar için gerekli mali kaynak ilgili devlet kurumlarınca sağlanmıştır. Şuana kadar uluslararası kuruluşlardan gelen yardımların sadece 35 milyar dolar olduğu açıklanmıştır (İlgazi, 2019, s.54).

Enflasyon üzerinde etkilere baktığımızda özellikle sığınmacıların büyük bir etki yarattığını söylemek doğru olmaz. Enflasyonu birçok parite etkilemektedir. Uluslararası alanda yapılan birçok araştırma da göç hareketlerinin enflasyon üzerinde negatif bir etki yarattığı tespit edilmiştir. Sığınmacılar toplam talep artışıyla enflasyonu yükseltse de sığınmacıların piyasada ucuz ürün arayışı, şirketlerin ürünlerini ucuza satmaya

yönlendirecektir. Fiyatlarda yaşanılacak bu düşüş ise beraberinde enflasyon üzerinde negatif bir etki yaratacaktır. Ürünlerini fiyatlarını düşüren firmalar maliyeti azaltmak için kayıtdışı istihdama başvuracaktır. Ancak Suriyeli sığınmacıların yoğunlukta olduğu illere baktığımızda tüketim mallarında ve kiralarda enflasyonun yüksek seyrettiğini söyleyebiliriz (İlgazi, 2019, s.54).

Grafik 4: Türkiye’de Enflasyon Oranları 2010-2018

Kaynak: İlgazi, A. (2019). Uluslararası Göç Bağlamında, Suriyeli Sığınmacıların Emek ve Yabancı Sermaye Yatırımları Açısından Türkiye Ekonomisine Etkileri (Gaziantep ve Şanlıurfa Örneği). *Basılmamış Doktora Tezi*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi SBE, s.56

Türkiye’ye yönelik kitlesel bir göç yaşanmadan önce yani Suriye krizinden önce 2010 yılında enflasyon oranı %6’larda seyrederken 2011 yılında Türkiye’ye yönelik yaşanan kitlesel göç hareketi ile birlikte enflasyon oranı artarak %10,5’e yükselmiştir. 2012 yılında bu oran tekrar %6’lara gerilese de daha sonra artarak devam etmiştir. Suriyeli sığınmacılar enflasyon oranının yükselişine neden olsa da tek bir faktör olarak gösteremeyiz. Nitekim 2018 yılı enflasyon oranının %20’leri görmesindeki nedenlere baktığımızda sığınmacılardan ziyade gerek ulusal gerekse uluslararası arenada güdülen politikalarından kaynaklı olduğunu görebiliriz.

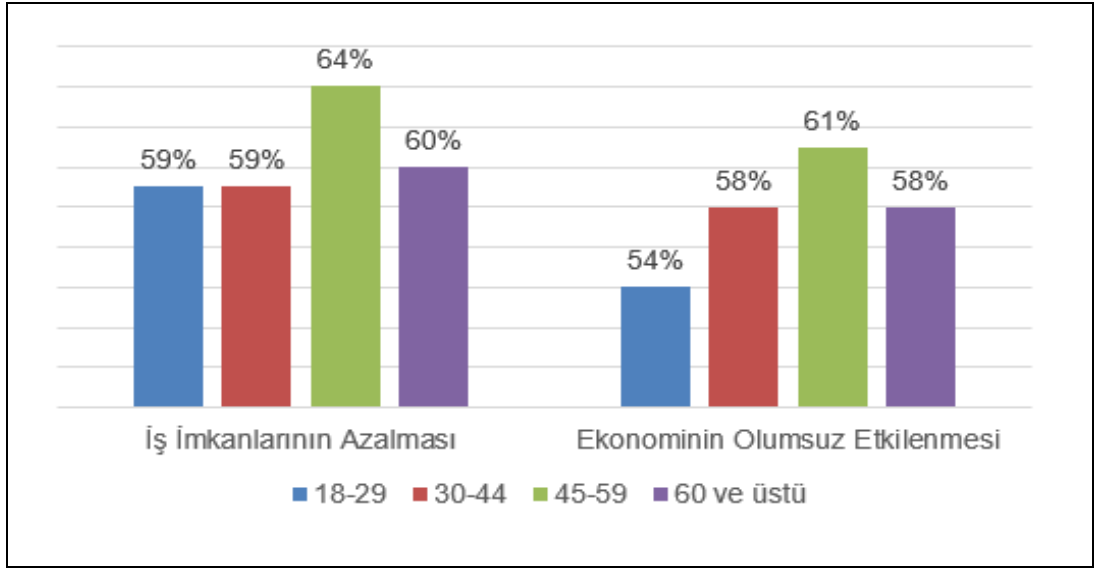
Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasasına göre verginin adaletli ve dengeli dağıtılması, maliye politikasının sosyal amacıdır. Verginin adaletli ve dengeli dağıtılması

anayasal bir yükümlülüktür ve bu yükümlülüğün sorumluluğu devlete aittir. Kayıtdışı istihdamın yaygın olması ise vergi adaletine vurulan bir darbedir. Gelir vergisi açısından baktığımızda kaçak olarak çalıştırılan her bir Suriyeli için 121,95 TL'lik bir vergi kaybına neden olacaktır (İlteş Gülşen, 2019, s.192).

Suriyeli girişimcilerin Türkiye ekonomisi üzerindeki olumlu etkilere baktığımızda ekonomi de ihracatı artırıcı etkilerinin yanı sıra istihdamı artırıcı etkilerinin de olduğunu görmekteyiz. Suriyeli sığınmacıların kurdukları şirketler sınır bölgesindeki ekonomiyi canlandırmakla birlikte Ortadoğu'daki bağlantıları ile kurdukları ticari ağlar sonucu ihracat üzerinde olumlu bir etki yaratmaktadır (Üstün, 2016, s.6). Gaziantep'teki 50 Suriyeli girişimcinin İngilizce bilmeleri ve körfez ülkeler ile Rusya başta olmak üzere birçok ülke ile bağlantılarının olması, en fazla ayakkabı ihracatı yapan ülkeler arasında Türkiye'yi 11. sıraya yerleştirmiştir. Gaziantep, 2016 yılında 114 milyon dolarlık ayakkabı ihracatı yapmıştır (Gaziantep Ayakkabı Sektörü için Değer Zinciri Analizi ve Proje Önerileri, 2018, s.20). Artan ihracat rakamları beraberinde şirketlerin büyümesine, istihdamın artmasına ayrıca gelirlerin de artmasına olanak sağlayacaktır.

Suriyeli sığınmacıların, Türkiye ekonomisine etkilerini kısaca özetlemek gerekirse; ekonomide riskler ve fırsatların iç içe geçtiğini, özellikle sınır kentlerde enflasyonun artışı yaşadığını ve bu artışların çoğunlukla zorunlu tüketim malları üzerinden gerçekleştiğini, yabancı kaçak işçiliğin yaygınlaşarak şirketler arası haksız rekabet ortamını oluşturduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte ücret düzeylerinde düşüş yaşandığını ve işsizlik oranının arttığını da söyleyebiliriz. Bunların dışında vasıfsız işgücü gerektiren işlerde iş gücü açığı ortadan kalkmaya başlamıştır (İlgazi, 2019, s.55).

KONDA'nın 2016 yılında yaptığı barometre çalışmasında sığınmacıların Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerinin kamuoyun da nasıl algılandığı araştırılmış ve araştırmaya katılanların %58'i ekonominin olumsuz yönde etkilendiğini ifade etmiştir (Berker, 2018, s.1).

Grafik 5: Yaşa göre Suriyelilerin olumsuz iktisadi etkilerinin olduğunu belirtenlerin yüzdesi (%)

Kaynak: Berker, A. (31 Ağustos 2018). Suriyeli Sığınmacı Göçün Ekonomik Etkilerinin Algılanışı. <https://sarkac.org/2018/08/suriyeli-gocun-ekonomik-algilanisi/>

Grafik 5'e baktığımızda her ne kadar kamuoyu Suriyeli sığınmacıların ülkeye gelmesiyle işsizliğin arttığını düşünse de yıllık verilere baktığımızda sığınmacıların işsizlik üzerinde çok fazla etkili olmadığını görebiliriz. 2010 yılı TÜİK verilerine göre Türkiye'de işsizlik oranı %11,9 iken 2011 yılından bu oran %8,4'e düşmüştür (İlgazi, 2019, s. 64). Genel olarak eğitimsiz olan Suriyeli sığınmacılar, daha çok vasıfsız iş kollarında ve kayıtdışı istihdamda işsizliğin artmasına neden olmuştur.

3. SURİYELİ SİĞİNMACILARIN TÜRKİYE’DEKİ İŞ GÜCÜ PİYASASINA DÂHİL OLMA SÜREÇLERİ VE SURİYELİ KAÇAK İŞÇİLER

3.1. Hukuki Çerçeve Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İstihdamı

Türkiye’de yabancıların çalışmasına ilişkin düzenleme 1982 Anayasasının 48. maddesince çalışma, sözleşme yapma, özel teşebbüs kurma özgürlüğünün bulunduğu ve 16. maddesince uluslararası sözleşmeler çerçevesinde hak ve yükümlülüklerinin bulunduğu yönündeydi (Dönmez Kara, 2016, s.156).

1994 yılında çıkarılan “Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” ile sığınmacıların çalışma hakkı, kalacakları süre ile sınırlı tutulmuştur (Dönmez Kara, 2016, s.156).

2003 yılında resmî gazetede yayınlanan 4817 Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun (YÇİHK) ve beraberinde çıkarılacak yönetmelikler ile yabancıların Türkiye’de çalışmasına ilişkin hükümler ayrı bir kanun halinde düzenlendi. 4817 Sayılı kanunun 5. maddesi gereği yabancıların çalışma iznine başvurabilmesi için ülkede en az altı ay süreli ikamet iznine sahip olması gerekmektedir, yine 4817 sayılı kanuna göre çalışma izinleri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca süreli, süresiz, bağımsız veya istisnai çalışma izinleri şeklinde verilir (Dönmez Kara, 2016, s.158).

2013 yılında 6458 sayılı YUKK yürürlüğe girerek yabancıların çalışmalarına yönelik yeni düzenlemeler getirilmiştir. Bu çerçevede YUKK’da mülteciler ve şartlı mültecilerin çalışmasına ilişkin usul ve esaslar mevcut iken geçici koruma kapsamındaki yabancıların çalışmasına ilişkin usul ve esaslar kanunda düzenlenmemiştir (Dönmez Kara, 2016, s.158). Geçici koruma kapsamına alınan Suriyelilerin çalışmalarına ilişkin düzenlemelerin yetersiz ve eksik kalması sebebiyle 2016 yılında “Geçici Koruma

Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” çıkartılarak geçici koruma statüsündeki yabancıların çalışmasına ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir.

Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmeliğin 5. maddesi gereğince Suriyeliler, geçici koruma kayıt tarihinden en az altı ay sonra çalışma izni başvurusu yapabilir. Yönetmelik çerçevesinde çalışma izni başvurusu işveren tarafından e-Devlet üzerinden yapılmaktadır. Mevsimlik tarım ve hayvancılık işlerinde ise çalışma izni muafiyeti bulunmakta olup, çalışma izni muafiyeti başvuruları il valiliğine yapılmaktadır.

Geçici koruma sağlanan yabancı, kayıtlı bulunduğu ikamet ilinde çalışma izni veya çalışma izni muafiyeti olarak çalışabilir. Geçici koruma sağlanan yabancı, farklı bir ilde çalışmak istiyorsa eğer Göç İdaresi Müdürlüklerine başvurarak kayıtlı bulunduğu ili değiştirmesi gerekmektedir (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve UNHCR, s.22). Çalışma izni alan yabancı, ikamet ili dışındaki tüm seyahatleri için kendisinin bağlı bulunduğu İl Göç İdaresi’nden ‘yol izin belgesi’ni alması gerekmektedir (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve UNHCR, s.26). Geçici koruma altındaki yabancılar, aynı şirketin başka bir şubesinde çalışacak olması halinde yeni bir çalışma iznine başvurması gerekmektedir (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve UNHCR, s.35).

Çalışma izni süreleri 1 yıldır. Çalışma izni süreleri, izin bitmeden veya bittikten sonraki 60 gün içinde en fazla 1 yıl süreli olarak uzatılabilir. Ayrıca geçici koruma altındakiler aynı anda birden fazla işte çalışmazlar (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve UNHCR, s.28 - 29).

Bununla birlikte Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelikte istihdam kotası sınırı konulmuştur. Yönetmeliğin 8. maddesi gereği işverenlerin çalıştırdığı geçici koruma kapsamındaki yabancı sayısı, çalıştırdığı Türk vatandaşı sayısının %10’undan fazla olamaz. Toplam çalışan sayısı 10 kişiden az ise en fazla bir geçici koruma kapsamında yabancı çalıştırabilir. İstihdam kotasının uygulanmadığı istisnai durum da yönetmelikte mevcuttur. Yönetmelik çerçevesinde işveren son bir ay içinde ifa edilmesini istediği işte çalıştırabilecek Türk vatandaşı

bulamadığını belgelediği takdirde geçici koruma kapsamındaki yabancıyı çalıştırabilir. İstihdam kotası uygulanırken işletmenin Türkiye’de ki tüm işyerlerinde çalışan Türk Vatandaşı sayısı dikkate alınır. Bununla birlikte kota sınırlamasının olmadığı işlerde mevcuttur. Bu işler mevsimlik tarım ve hayvancılık işleridir (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve UNHCR, s.12 - 13).

Sağlık meslek mensupları ve eğitim meslek mensupları için çalışma izni öncesinde bir ön izin alınmalıdır. Bu ön izinler; sağlık meslek gurupları için Sağlık Bakanlığında, eğitim meslek gurupları için Milli Eğitim Bakanlığı’ndan veya Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığından alınır (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve UNHCR, s.19).

Geçici koruma altına alınan yabancı çalışanların sigorta primlerinin yatırılmasından işveren sorumludur. Bununla birlikte kendi adına çalışanlar, sigorta primlerini kendilerinin yatırmaları gerekmektedir. Primleri işverenleri tarafından ödenen geçici koruma altındaki yabancılar, SGK kapsamında bulunan bütün sağlık hizmetlerinden faydalanabilir. (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve UNHCR, s.30-31).

6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanununun 23. maddesi gereği izinsiz yabancı çalıştıran işverene idari para cezası uygulanmaktadır. İdari para cezaları her yıl arttırılarak yeniden belirlenir. İzinsiz yabancı çalıştıran işveren veya işveren vekiline her bir yabancı çalışan için 8.821 TL idari para cezası verilirken izinsiz çalışan yabancı işçiye ise 3.527 TL idari para cezası verilir. Eğer yabancı çalışan bağımsız ise yani herhangi bir işveren veya işveren vekiline bağlı olmaksızın çalışıyorsa bu yabancı çalışana 7.057 TL idari para cezası verilir. Eğer bu durum tekrarlanırsa idari para cezası bir kat arttırılır (Koçak, 2019, s.1).

Ücret düzeyi yönetmelikte belirtilmiştir. Yönetmeliğin 10. maddesi gereği geçici koruma kapsamındaki yabancıların ücreti asgari ücret düzeyi altında olamaz. Bununla birlikte geçici koruma kapsamındaki yabancı çalışanın ödemesi gereken çalışma izni harç bedeli ve kâğıt bedeli Harçlar Kanunu Genel Tebliği (Seri No: 82) ile belirlenmiş olup 2019 yılı geçici koruma çalışma izni harç tutarı 283,20 TL ve değerli kâğıt bedeli 89

TL'dir (<http://www.calismaiznankara.org/2019-calisma-izni-harc-ve-kart-bedeli.html>, 2019).

3.2. Suriyeli İşçilerin İstihdam Edildiği Sektörler

Bir ülkeye yönelik yaşanan yoğun göç akımı, o ülkenin ekonomik ve istihdam yapısında bir değişimi de beraberinde getirir. Genellikle işgücü arzının artışı, nüfus artış oranıyla paralellik gösterir. Ülke nüfusunda meydana gelen her değişiklik emek piyasalarını etkiler. Bu çerçevede kitlesel göç, nüfusun bir anda artmasına neden olduğu için emek piyasalarını doğrudan etkileyecektir. Kitlesel göçle gelenlerin demografik yapısı; bağımlılık oranını ve işsizliği bununla birlikte ekonomi ve istihdamda kayıtdışı etkileyecektir (Canbey Özgüler, 2018, s.83).

Türkiye'de istihdam edilen nüfusun yüzde 40'ına yakını kayıtdışı olarak çalışmaktadır. Yapısal işsizlik ve kayıtdışı çalışma Türkiye'nin en büyük problemlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. 2014 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Şahin'in yaptığı bir açıklamasında 140 bin Suriyeli işçinin, Antep'teki fabrikalara bir ilaç gibi geldiğini dile getirerek hükümetin bu kayıtdışı istihdama yaklaşımını da gözler önüne sermiştir (Türkiye'de Mevsimlik Tarımsal Üretimde Yabancı Göçmen İşçiler Mevcut Durum Raporu, 2016, s.100). Göçün ilk yıllarında, herhangi bir statüye oturtulamayan Suriyelilerin çalışması yasak iken tarım sektörü başta olmak üzere birçok sektörde kayıtdışı olarak çalışıldığı tahmin edilmektedir.

2016 yılına kadar Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin çalışması ve çalıştırılması yasak olması sebebiyle bu çalışabilir hatta bağımlı nüfusun bir kısmı da dâhil olmak üzere birçoğu kayıtdışı olarak emek piyasasına eklenmiştir. Kayıtdışılık beraberinde işsizliği arttırmış, emeğin örgütlenmesini azaltmış, ücretleri aşağı yöne çekmiştir. 2016 yılında yürürlüğe konulan "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik" ile yabancı kaçak işçiliğin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Yönetmeliğin 5. Maddesi çerçevesinde istihdam için gerekli koşulları sağlayıp çalışma izni alan yabancı sayısı 31 Mart 2019 tarihi itibarıyla 96 bin 972'dir. Çalışma

iznine sahip geçici koruma kapsamındaki yabancıların 31 bin 185'i Suriye uyrukludur (NTV, 14 Haziran 2019). 2 milyondan fazlası çalışabilir olan geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin sadece 31 bin 185'i çalışma iznine sahipse geri kalan kısmının kayıtdışı çalıştığını veya işsiz olduğunu söylemek yanlış olmaz.

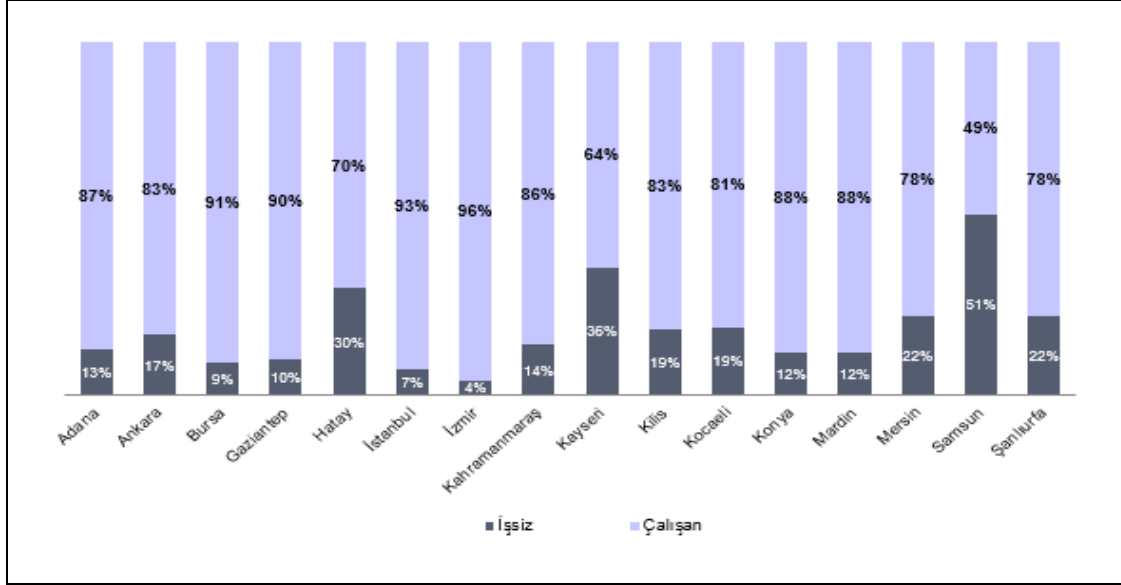
Kızılay ve Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı'nın (WFP) Türkiye'deki mültecilerin geçim kaynaklarına dair yaptığı araştırmada yaklaşık 2,4 milyon kişi ile anket yapılmış ve bu anketler çerçevesinde Türkiye'ye gelmeden önce Suriyelilerin yüzde 35'inin maaşlı olarak bir yerde çalıştığı, yüzde 18'nin işveren, yüzde 14'ünün günlük işçi, yüzde 7'sinin kendi işinde çalıştığı, yüzde 6'sının bağımsız olarak çalıştığı, yüzde 2'sinin ücretsiz aile işçisi olduğu ve yüzde 17'sinin ise işsiz olduğu tespit edilmiştir (Refugees in Turkey: Livelihoods Survey Findings, 2019, s.20).

İNGEV'in İstanbul, Şanlıurfa, Hatay, Gaziantep, Adana, Mersin, Kilis, Mardin, Bursa ve İzmir illerinde yaptığı saha araştırması sonucunda görüşülen 1282 kişiden yüzde 48'inin işgücüne katıldığı tespit edilmiştir. Araştırma neticesinde bu 10 ilde yaklaşık 650 bin Suriyeli sığınmacının istihdam edildiği ve çoğunun da kayıtdışı olduğu tahmin edilmektedir. (Erdoğan, 2018, s.25)

Enformel istihdamın bir parçası haline gelen Suriyeli kaçak işçilerin iş bulma süreçlerinin nasıl işlediğine baktığımızda sosyal ağlarla veya işçi pazarlarıyla gerçekleşmekte olduğunu görmekteyiz. Özellikle sınır bölgelerinde yaşayan Suriyeli sığınmacılarının bir kısmının akrabalık bağları ile iş bulması çok sık rastlanan bir durumdur. Örnek vermek gerekirse Mardin'de yaşayan Suriyelilerin büyük çoğunluğu Türk vatandaşı olan akrabalarında kalmakta ve iş bulmalarında bu Türk akrabaları yardım etmektedir (Özkarslı, 2015, s. 186). İstanbul'da tekstil sektöründe yapılan bir araştırmada, tekstil sektöründe çalışan sığınmacıların yüzde 52'si işlerini arkadaş ve tanıdık vasıtasıyla bulduklarını söylemiştir. Ayrıca Mersin'de mevsimlik işçilerle ilgili yapılan bir araştırmada sığınmacı işçilerin genellikle akraba oldukları ortaya çıkmıştır (Çiftçi, 2019, s.133).

Kızılay ve WFP Türkiye'deki Suriyelilerin, seçilen 16 ildeki istihdam durumunu incelemiş ve geçici koruma kapsamındaki Suriyeli işsizlerin en az olduğu ve çalışma izni

alan Suriyelilerin en fazla olduğu illerin İzmir, İstanbul, Bursa ve Gaziantep olduğu tespit edilmiştir. (Bkz. grafik 6)

Grafik 6: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin illere göre istihdam durumu

Kaynak: Kızılay ve WFP. (2019). Refugees in Turkey: Livelihoods Survey Findings. s.25. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Refugees%20in%20Turkey_Livelihoods%20Survey%20Findings_TRC_WFP_2019.pdf

Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik çerçevesinde istihdam edilenlere baktığımızda 2017 yılı itibariyle Türkiye’de akademik kadro içinde 13’ü profesör, 15’i doçent ve 115’i yardımcı doçent olmak üzere toplamda 143 Suriyeli akademisyenin istihdam edildiği tespit edilmiştir. Araştırmalara göre genellikle İngilizce bilen akademisyenler Türkiye’de kalmamakta, Avrupa’ya göç etmektedir. Bunun temel nedeni ise Türkiye’de iş bulamamalarından kaynaklanmaktadır. Türkiye, yaşanan bu zorunlu göçü beyin göçüne çevirme fırsatını kaybetmektedir. Araçların “Kimya Şeyhi” diye nitelendirdiği kimya profesörü Kakhia’nın 5 yıl Çukurova Üniversitesi Sanayi Araştırma Merkezinde teknik danışman olarak çalıştırdıktan sonra maaşsız emekliye sevk edilmesi kaybettiğimiz fırsatların sadece küçük bir örneğidir (Çiloğlu, Demir ve Aydoğdu, 2017, s. 34 – 35).

Yine Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik çerçevesinde Suriyelilerin istihdamını arttırmaya yönelik gerçekleştirilen politikalara baktığımızda Suriyeli sığınmacıların, şirket açabilme ve ortak olabilme girişimlerinde

kolaylıklar getirilmiştir. Şubat 2019 tarihi itibarıyla ortaklardan en az 1'i Suriye uyruklu olan 15.159 şirket bulunmaktadır ve bu firmalarda geçici koruma kapsamındaki Suriyeli çalışan sayısı 10 bin 46'dır (NTV, 14 Haziran 2019). Geçici koruma kapsamındaki Suriyeli girişimcilerin yatırımları, genellikle toptan ticaret faaliyet alanında olup 2018 itibarıyla İstanbul ve Mersin şehirlerinde yoğunlaşmıştır (Çiftçi, 2019, s.126). Ancak Suriyeli girişimciler, yasal düzenlemelerin eksikliğinden kaynaklı birçok sorunla karşılaşmakta olduğunu sık sık dile getirmektedirler. Bu sorunlardan ilki çalışma izni ve vize sürelerinin en fazla 1 yıl olması ve başvuru sürecinin uzun sürmesidir. Bankalarda halen hesap açma hususunda sıkıntıların yaşanması, kamu kurumlarında Arapça bilen memur bulmakta zorlanılması ve diploma denkliği için mezun olunan üniversite ile iletişime geçilmesi zorunluluğu gibi hususlar da girişimcilerin önünde büyük bir engel teşkil etmektedir (Kaygısız, 2017, s.15).

Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, geçici koruma kapsamındaki Suriyeli işçiler açısından olumlu bakılmamaktadır. Bunun en temel nedeni ise çalışma izni harcından kaynaklanmaktadır. Suriyeli kaçak işçiler çok düşük ücrete çalıştırıldıklarından maaşlarının büyük bir kısmı yüksek olan ev kiralarna giderken bir kısmı da elektrik, su gibi faturaları karşılamaktadır (Akyol ve Önel, 26 Temmuz 2019, s. 1). Kendilerine kimi zaman para kalmamakta kimi zaman ise çok az miktarda kalmaktadır. Genellikle çalışma izni harcını ödeyemedikleri için kaçak olarak çalışmak zorunda olduklarını dile getirmektedirler.

Koyuncu'ya (2014, s.61) göre çalışma izninin önünde başlıca altı tane engel bulunmaktadır. Bunlardan ilki, sığınmacılardan bir kısmının ülkeye kaçak yollarla girmiş olmasıdır. Diğerleri ise ikamet izinlerinin olmamasıdır. Nitekim geçici koruma sağlanan yabancıların çalışma izinlerine dair yönetmeliğe göre çalışma izni alabilmenin en temel şartı geçici koruma kimliğinin olmasıdır. Yine bu yönetmeliğe göre sığınmacılar, ikametgahlarının kayıtlı bulunduğu il sınırları içinde çalışabilirler. Ancak Suriyeli sığınmacıların büyük bir kısmı kayıtlı bulunduğu ilde iş bulamamaları sebebiyle başka illere göç etmiştir. Bu yüzden çoğu çalışma izni başvurusunda bulunamıyor.

Koyuncu'ya (2014, s.61) göre üçüncü engel ise mevsimlik veya parça başı işler gibi enformel sektörün ülkede yaygın olmasıdır. Nitekim Türkiye'de ki tekstil sektöründe

fason işyerleri, inşaatta taşeron firmalar, imalatta parça başı işler yaygındır. Bu doğrultuda enformel sektörün ucuz emek talebi de çalışma izninin önündeki dördüncü bir engeli önümüze çıkarmaktadır (Koyuncu, 2014, s.61)

Koyuncu'ya (2014, s.61) göre çalışma izninin önündeki son iki engel ise çalışma izni ücretlerin külfetli olması ve sığınmacıların, yasal prosedürlerden habersiz olmasıdır.

Suriyeli sığınmacıların kayıtdışı olarak çalışmalarındaki temel nedene baktığımız da tek bir kelime durumu özetlemekte; “Mecbur...”. Hayatlarını idame ettirmek zorundalar. Ucuz çalışmaya razı olmaları, uzun süre, ağır koşullarda ve pis işlerde çalışmaya razı olmaları, maruz kalınan tüm hakaretlere sabretmeleri gibi daha birçok zorluğa dayanmalarının temel sebebi mecburiyetten kaynaklanmaktadır. İşverenler ise bu mecburiyetleri fırsata dönüştürme hususunda asla geri planda durmamaktadırlar.

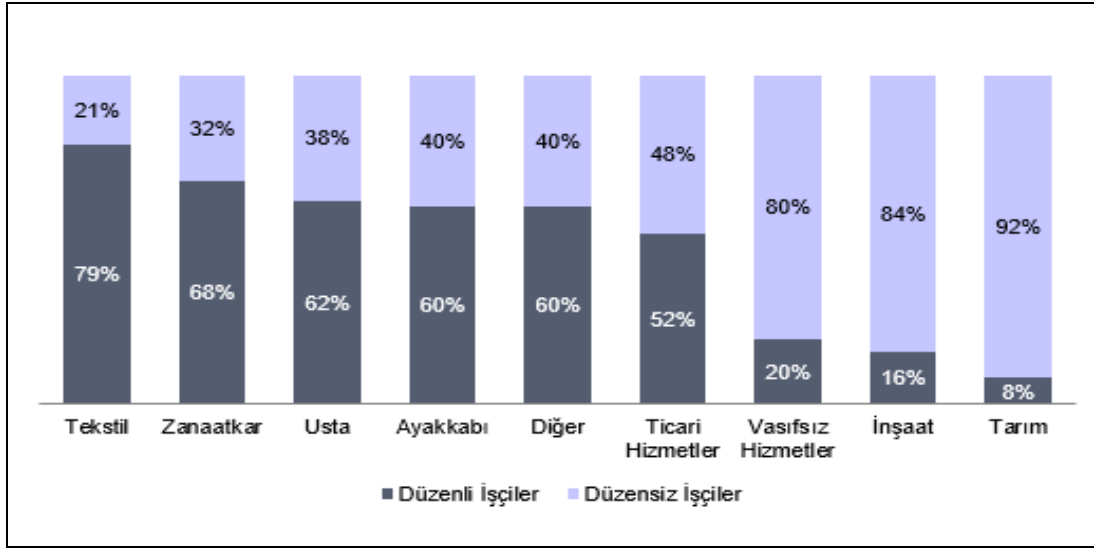
İşverenler bu durumu sömürü olarak görmemekte daha çok Suriyeli kaçak işçileri yardım etmek amacıyla yanlarına aldıklarını, onların karınlarını doyurmalarına olanak sağladıklarını söylemektedir. İşverenlerin yardım amaçlarının dışında Suriyeli kaçak işçileri tercih etmelerinde iki neden bulunmaktadır. Bunlardan ilki yerli işçiye oranla daha düşük ücret verecek olmaları, ikincisi ise sosyal güvenlik gibi yasal zorunlulukların bulunmamasıdır. Bu iki faktör de işgücü maliyetlerini düşürmektedir (Çinar, 2018, s.128).

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 2018 yılında hazırladığı “Göçmen İşçilik” raporunda Suriyeli kaçak işçilerin sayısının 1 milyon civarında olduğunu ve bu sayının yaklaşık beşte birini ise 15 yaş altı çocuklardan oluştuğunu öne sürmüştür. Raporda çalışılan sektörlerle de değinilmiş ve bu sektörlerin tarım, tarıma dayalı sanayiler, imalat ve inşaat sektörleri olduğu ileri sürülmüştür (Hamsici, 3 Ağustos 2019).

2017 yılında İzmir'de Suriyeli her beş çocuktan birinin çalıştığı ve yetişkin Suriyeli kaçak işçiler ile aynı çalışma şartlarında çalıştıkları tespit edilmiştir. Bu çerçevede Suriyeli çocuk işçiler, uzun saatler ve bedenlere göre ağır işlerde çok ucuza çalıştırılmaktadır. Çalıştıkları yerler genellikle küçük atölyeler, tekstil fabrikaları, araba tamirhaneleri, tarımsal alanlar veya sokaklardır (Kaygısız, 2017, s. 12).

Suriyeli birçok kadın ve kız çocukları, ailelerinden evlenme vaadi ile alınarak fuhuşa zorlandığı 2016 yılında Türkiye Barolar Birliği'nin şubat raporunda ortaya çıkmıştır. Yine raporda Adana, Mersin, Kilis, Gaziantep ve Hatay'da yaşayan Suriyeli sığınmacı kadın ve kız çocuklarının fuhuşa zorlandığı tespit edilmiş ayrıca fuhuşa zorlananların çoğunlukla çocuk olduğu ortaya çıkmıştır (Dilek, 2018, s.58).

Kızılay ve WFP'nin yüzde 95'i Suriyeli olmak üzere yabancılarla yaptığı anket çalışmasında yabancıların yüzde 47'sinin düzenli olarak bir işte çalıştığı, yüzde 53'nün ise düzensiz, enformel işlerde çalıştığı ortaya çıkmıştır. Araştırmaya katılan yabancıların çalıştıkları sektörler Grafik 7'de gösterildiği şekildedir. Araştırmada düzenli bir maaşa sahip olanları ve serbest meslek sahibi olanlar "Düzenli İşçi", günlük işlerde çalışanlar ve bağımsız olarak çalışanlar ise "Düzensiz İşçi" olarak tanımlanmıştır. Bu çerçevede en fazla düzenli yabancı işçi payına sahip sektör, tekstil olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarım ve inşaat sektörlerinde ise düzensiz yabancı işçilerin yoğunlukta olduğunu görmekteyiz. Düzenli işçiler aylık olarak ortalama 22 gün çalıştığı, düzensiz işçilerin ise aylık olarak ortalama 16 gün çalıştığı anket çalışmalarında tespit edilmiştir. Yine araştırmalarda okur-yazarlık düzeyinin aylık çalışma günleri ile orantılı olduğu tespit edilmiştir. Anket çalışmasına göre çalışmadan bir önceki ay baz alınarak okur-yazar olmayanların aylık çalıştığı gün sayısı 16, ilk öğretim mezunu çalışanların aylık çalıştığı gün sayısı 18, orta okul ve lise mezunu çalışanların aylık çalıştığı gün sayısı 16 ve üniversite mezunu çalışanların aylık çalıştığı gün sayısı 20'dir (Refugees in Turkey: Livelihoods Survey Findings, 2019, s.31 - 32).

Grafik 7: Sektöre Göre İşin Düzenliliği

Kaynak: Kızılay ve WFP. (2019). Refugees in Turkey: Livelihoods Survey Findings. s.31. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Refugees%20in%20Turkey_Livelihoods%20Survey%20Findings_TRC_WFP_2019.pdf

Suriyelilerin çalıştığı sektörleri incelediğimizde buldukları kentlerin ekonomi piyasasına göre şekillense de genellikle emek-yoğun ve vasıfsız işlerde çalışmaktadırlar. Suriyeli sığınmacıların yoğunlaştığı sektörler genellikle hizmet sektörü, inşaat, tekstil, tarım ve hayvancılıktır. Sadece kamp dışındakiler değil aynı zamanda kamplarda yaşayanlarda izin günlerinde tarım sektöründe çalışmaktadırlar. Suriyeli sığınmacı kadınların bir kısmı tarım ve hizmet sektöründe çalışmaktayken bir kısmı ise evlere iş almaktadır. Suriyeli sığınmacıların genellikle kayıtdışı olarak çalıştıkları bu sektörlerde yoğunlaşmasının temel sebebi ise denetimin olmadığı ve çok düşük olduğu sektörlerden oluşmasıdır (DİSK, 20 Haziran 2019).

3.2.1. İnşaat Sektörü

İNşaat sektörü, işçi ile işveren arasında herhangi bir iş sözleşmesinin yapılmadığı, geçici istihdamın yaygın olduğu, işçilerin genellikle düzensiz ve yarı zamanlı olarak çalıştığı bir sektör şeklinde karşımıza çıkmaktadır. İnşaat sektöründe var olan bu taşeronlaşma, enformel istihdamı kolaylaştırmakta bununla birlikte Suriyeli vasıfsız işçilerin bu sektörde yoğunlaşmasına ortam hazırlamaktadır.

Kızılay'ın yaptığı araştırma çerçevesinde Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin yüzde 11'inin savaştan önce inşaat sektöründe çalıştığı tespit edilmiştir. Göç sonrasında bunların sadece yüzde 40'ı inşaat sektöründe çalışmaya devam etmiştir (Refugees in Turkey: Livelihoods Survey Findings, 2019, s.25 - 28). Bununla birlikte daha önce vasıflı işlerde çalışan Suriyeliler, Türkiye'de diplomalarının geçersiz olması sebebiyle veyahut iş bulamamaları sebebiyle Türkiye ekonomisinin önemli bir parçası olan inşaat sektörüne yönelmişlerdir.

Suriyelilerinin yüzde 12'sinin inşaat sektöründe çalıştığı, bunların yüzde 16'sının düzenli işçi olduğu, yüzde 84'ünün ise düzensiz, yevmiyeli olarak çalıştığı tespit edilmiştir (Refugees in Turkey: Livelihoods Survey Findings, 2019, s.31).

İş bulma kanallarına baktığımızda inşaat sektörü için amele pazarlarının yaygın olduğunu görmekteyiz. Ankara'nın Dışkapı semtinde, İzmir'in Limontepe semtinde, Sakarya Yeni Camii önünde amele pazarlarının kurulduğunu ve daha birçok şehirde de bu amele pazarlarının var olduğunu bilmekteyiz. Amele pazarları dışında sosyal ağlarla ve hemşerilik kanallarıyla da iş bulmaktadırlar.

İnşaat sektöründe daha çok usta çırak ilişkisi ile mesleki eğitim sağlanmakta ve bu sektörde mesleki tecrübenin artması da güçlü sosyal ağlarla kolaylaştırılmaktadır. Yine bu sektörde çalışanların etnik yapılarına baktığımızda Kürt kökenli çalışanların yoğunlukta olduğunu görmekteyiz. Sosyal ağlarla bu sektöre giren ve bu sektörde ustalaşan Kürt kökenli kaçak işçiler karşısında, Suriyeli kaçak işçilerin bu sektörde tecrübe kazanma şansının pek olmadığı tahmin edilmektedir. Kürt kökenli işçilerin taşeron firmalarla kurdukları güçlü sosyal ağlar karşısında Suriyeli kaçak işçilerin bu sektörde yapabileceği tek iş amelelik olarak görülmektedir. Amele işinde günlük olarak çalışan Suriyeli kaçak işçilerin, bu sektörde sosyal ağlar oluşturabilmeleri ise çok zor olduğu düşünülmektedir. (Çinar, 2018, s.129).

3.2.2. Tekstil Sektörü

Türkiye'de tekstil sektörü, kayıt dışılığın, esnekliğin ve güvencesizliğin en yaygın olduğu sektördür. Enformel istihdamın aygın olduğu bu sektörde, Türk vatandaşlarının neredeyse yarısı, Suriyelilerin ise neredeyse tamamına yakını kaçak olarak

çalışmaktadır (Aygül ve Kaba, 2019, s.1268). Kaçak işçiler daha çok ‘merdiven altı’ olarak da ifade edilen küçük atölyelerde yoğunluktadır. İstanbul’da 300’ü Suriyeli, 304’ü Türk vatandaşı olmak üzere 604 kişi ile yapılan anket alışmasında Suriyelilerinin tamamının, Türk vatandaşlarının ise yüzde 50’sinin kayıtdışı olarak çalıştığı tespit edilmiştir (Erol ve diğerleri, 2017, s.31).

Kızılay ve Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı’nın (WFP) 2,4 milyon kişi ile yaptığı anket çalışmasında İstanbul’da yaşayan Suriyeli sığınmacıların hemen hemen yarısı kadarı tekstil sektöründe çalışmaktadır. Güney Doğu Anadolu bölgesinde Suriyeli sığınmacıların yüzde 11’i tekstil sektöründe çalışmaktayken batı bölgesinde her 3 Suriyeli sığınmacıdan biri tekstil sektöründe çalışmaktadır. Tekstil sektöründe çalışan Suriyeli sığınmacıların yaş guruplarına baktığımızda 18-24 yaş gurubundaki gençlerin yüzde 23’ü, 25-40 yaş arası Suriyeli sığınmacıların yüzde 19’u ve 41-59 yaş arası Suriyeli sığınmacıların yüzde 17’sinin bu sektörde çalıştığı tespit edilmiştir. Tekstil sektöründe daha önce vasıflı olup olmadıklarına baktığımızda ise ankete katılanların sadece yüzde 14’ünün göç etmeden önce tekstil sektöründe çalıştığı tespit edilmiştir. (Refugees in Turkey: Livelihoods Survey Findings, 2019, s.27) Tekstilde çalışan Suriyeli sığınmacıların yüzde 79’u düzenli olarak çalışmaktadır. Ancak bu işçilerden sadece yüzde 3’ünün çalışma izni bulunmaktadır (Refugees in Turkey: Livelihoods Survey Findings, 2019, s.5). Buda büyük bir çoğunluğunun güvencesiz ve kayıtdışı olarak çalıştığını göstermektedir.

Türkiye’de tekstil sektörünün yapısına baktığımızda fason firmaların yoğunlukta olduğunu söyleyebiliriz. Gerek Türkiye’de gerekse dünyada birçok büyük tekstil firması direk kendi bünyesinde üretim yapmamakta, üretimi fason firmalara dağıtmaktadır. Özellikle 1980’lerden sonra tekstil sektörü emek yoğun hazır giyim endüstrisine dönüşmüş ve ucuz emeğin yoğun olduğu gelişmekte olan ülkelerde üretim süreçleri yürütülmeye başlanmıştır. Fason üreticiler ile ana firmalar arasında asimetrik bir güç ilişkisi bulunmaktadır. Bu nedenle fason üretici en az maliyetle ürünü üretmek zorundadır. Bu doğrultuda fason üreticiler, işgücü maliyetlerini azaltarak düşük ücrete çalışmaya razı olacak, toplumsal yönden güçsüz olanları istihdam etmektedir. Şuan ise

toplumun en güçsüzlerini mülteciler, sığınmacılar ve kent yoksulları oluşturmaktadır (Erol ve diğerleri, 2017, s.27).

Türkiye’de yaklaşık 382 bin Suriyeli çocuğun çalıştığı tahmin edilmektedir. Bu çocuklar, İzmir ve İstanbul gibi büyükşehirlerde tekstil atölyelerinde haftanın 6 günü, günde en az 11 saat çalıştırılmaktadır (Bahadır ve Demiral, 2019, s.393).

İş ve İnsan Hakları Merkezi’nin 2015 yılında yaptığı bir araştırma çerçevesinde 28 tane büyük tekstil firmasına, kendilerine bağlı birinci derecedeki tedarikçi firmalarına Suriyeli işçi çalıştırıp çalıştırmadıklarına dair sorular yönelmiş ve sadece 10 firma bu sorulara yanıt vermiştir. Tam cevap veren firmalara baktığımızda Suriyeli işçilere yönelik aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır (Kaygısız, 2017, s. 10).

Tablo 7: Ana Tekstil Firmalarında Suriyeli İşçilerin Durumu (Birinci derece tedarikçilerin yanıtları)

Şirket	Birinci Halka Tedarikçi	Kaç Fabrikada Suriyeli Çalışıyor?	Suriyeli Çocuk İşçi Var mı?	Fabrikada Çalışan Suriyeli Sayısı
C&A	87 Tedarikçi var	2 Fabrikada var		Toplam 10 kişi çalışıyor
H&M	72 Şirket, 210 fabrika var	4 Fabrikada var	1 Fabrikada çocuk işçi var	Kaç kişi çalıştığı bilinmiyor
NEXT	22 Şirket, 40 fabrika var	10 Fabrikada var	2 Fabrikada çocuk işçi var	Kaç kişi çalıştığı bilinmiyor
Primark	Az sayıda fabrikada var	Az sayıda fabrikada var		Kaç kişi çalıştığı bilinmiyor
Adidas		Hiçbir Suriyeli çalışmıyor		
Arcadi Group		Hiçbir Suriyeli çalışmıyor		
Burberry		Hiçbir Suriyeli çalışmıyor		
KIK		Hiçbir Suriyeli çalışmıyor		
Nike		Hiçbir Suriyeli çalışmıyor		
Puma		Hiçbir Suriyeli çalışmıyor		

Kaynak: Kaygısız, İ. (2017). Suriyeli Mültecilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri. Friedrich Eberto Stiftung. s.10.

Tablo 7’de de göreceğimiz üzere 16 fabrika da Suriyeli işçiler kayıtsız olarak çalıştırılmakla birlikte bu fabrikalarda çocuk işçilerde bulunmaktadır. Bu tabloda sadece birinci tedarikçiler yer almakta ve birinci tedarikçi firmalarda bu denli kayıtsız çalışmalar mevcut iken diğer alt düzeydeki tedarikçi firmalarda bu sayının kat be kat fazla olması daha da muhtemeldir (Kaygısız, 2017, s. 10).

Türkiye’nin ihracatında önemli bir yeri olan tekstil sektörünün lokomotif illerinden biri olan Mardin, 87 bin 66 Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapmaktadır. Mardin nüfusunun nerdeyse yüzde 10’nunu oluşturan Suriyeliler, geçimini sağlayabilmek için tekstil sektöründe yoğunlaşmıştır. Özkarslı’nın (2015, s.184) Mardin’de yaşayan 187 Suriyeli sığınmacı ile yaptığı görüşme neticesinde Suriyeli kadınların yüzde 32’sinin tekstil sektöründe çalıştığını tespit etmiştir. CİMER, Ocak 2016 – Eylül 2018 tarihleri arasında çalışma izni alan Suriyeli sayısının 27 bin 930 olduğunu kamuoyuna bildirmiştir. Çalışma izni alınan mesleklere bakıldığında ilk sıralarda beden işçisi (2 bin 411 kişi), ortacı (653 kişi) ve konfeksiyon işçisi (596 kişi) meslekleri yer almaktadır (Sputniknews, 17 Aralık 2018).

Deriteks, Tuzla tekstil fabrikalarında kayıtdışı olarak çalışan başta Suriyeli işçiler olmak üzere birçok mülteci işçinin çalışma izninin alınması yönünde işverenlerle görüşmeler yapmıştır (Korkmaz, 2018, s.111). Henüz bu görüşmelerin neticesini bilemesekte sendikal örgütlemeyi kıran Suriyeli kaçak işçiler sorununun çözülmesi adına bir çaba sarf edildiğini görmekteyiz. Sendikalar her ne kadar bir şeyler yapmak istese de fason firmalarda örgütlenemedikleri için ellerinden pek bir şey gelememektedir. Sendikaların İLO ile ortaklaşa yürüttüğü bir çalışmada tekstil sektöründe çalışan Suriyeli işçi sayısı tespit edilmeye çalışılmış ancak mümkün olamamıştır. Öz-İplik İş Sendikası durumun vahametini şu şekilde dile getirmektedir (Erdoğan, 2018, s.47):

“Bizim örgütlendiğimiz işyerleri kurumsal. Oralarda Suriyeli çalışan yok. Ama örneğin Firması fasoncusunun adını bize vermiyor. Bu nedenle bilemiyoruz. Örneğin Ankara’da metruk bir binada çanta yapımında çalışan Suriyelileri duyuyoruz, İstanbul’da kotçular Suriyeliler olmasa iflas ederiz diyorlar. Birkaç yıl önce Gaziantep’te işyerinde kazan patladı, iki Suriyeli öldü o zaman gerçek durum ortaya çıktı. Yani sektörde çok var. Ölçülemeyen şey de kontrol edilemiyor.”

3.2.3. Tarım ve Hayvancılık Sektörü

Türkiye’de tarımsal üretimde egemen olan işgücünün yapısını incelediğimizde genel olarak toplumsal hiyerarşinin en altında kalan kent yoksullarının ve göçmen işçilerin egemen olduğunu görmekteyiz. Genellikle Doğu, Güneydoğu ve Akdeniz bölgelerinde yaşayan kent yoksullarının ve mülksüz halkın mevsimlik tarım işlerinde çalıştığını bilmekteyiz. Bununla birlikte son dönemlerde tarımsal üretimde özellikle hasat işlerinde göçmen emeği yaygınlaşmış ve bu göçmen emek arzı Suriye, Gürcistan ve Azerbaycan ülkelerinden karşılanmıştır (Dedeoğlu, 2018, s.39).

Suriyelilerin tarım ve hayvancılık sektöründe yoğunlaşmasının nedenlerine baktığımızda ilk sırada geçici koruma kapsamındaki yabancıların tarımsal üretim ve hayvancılıkta çalışma izni alma zorunluluğundan muaf tutulması yer almaktadır. Diğer nedenlerden biri ise bu sektörlerde kayıtdışılığın yaygın olmasıdır. Adana ovasında yapılan bir araştırmada 266 Suriyeli hanehalkı ile toplam 1622 kişi ile görüşülmüş ve hane nüfusunun yarısının ücretli tarım işçiliğinde çalıştığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte tarım sektöründe kadınların ve çocukların yoğunlukta olduğu tespit edilmiştir (Dedeoğlu, 2018, s.51-52).

Mevsimlik tarım işlerine erişim, genellikle ilişki ağları ve tarım araçları kanallarıyla sağlanmaktadır. Suriyeli işçilerin özellikle Güney Doğu’da var olan Türk vatandaşı akrabaları aracılığıyla mevsimlik tarım işine girmektedirler. Yüksek sayıda işçi gerektiren işlerde ‘elçi’ denilen aracıya başvurulmaktadır. Elçi, diğer kanallara göre daha kurumsal ve düzenli bir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda çiftçiler, özellikle narenciye ve fındık toplama işlerinde elçi aracılığıyla işçi bulmaktadırlar. Diğer iş bulma kanallarına baktığımızda ise işçi pazarları, parklar ve işçi kahvehaneleri günlük işler için işçi ve işverenleri birleştiren bir ağ olarak karşımıza çıkmaktadır (Dedeoğlu, 2018, s.53-54).

Adana ve Mersin’de sebze üretiminde, seracılık ve narenciye toplama işlerinde yerli işçilerden daha çok Suriyeli işçiler çalıştırılmaktadır. Suriyeli işçilerin, işçilik ücretlerini düşürerek bölgede daha fazla üretime olanak sağlandığı tespit edilmiştir. Gaziantep ve Şanlıurfa illerine baktığımızda sebze, antep fıstığı ve pamuk hasadında yine

Suriyeli işçilerin yoğunlukta olduğunu görmekteyiz. Pamuk hasadı her ne kadar makinelerle yapılıyor olsa da makinelerin toplayamadığı ya da yere döktüğü pamukların toplanmasında insan emeğine ihtiyaç duyulmaktadır. Yerli işçiler, bu pamukları toplamanın kendilerine pek gelir getirmeyeceği gerekçesiyle pamuk tarlalarında çalışmak istememektedirler. Pamuk tarlalarında Suriyeli işçilerin yerli işçilerin yerini almadığını, onların çalışmak istemediği işlerde ikame edildiğini görmekteyiz (Türkiye’de Mevsimlik Tarımsal Üretimde Yabancı Göçmen İşçiler Mevcut Durum Raporu, 2016, s.18). Afyonkarahisar’da başta kiraz toplayıcılığı olmak üzere tarımsal faaliyetlerde Suriyeli işçilerin yine ön planda olduğu gözlemlenmiştir. Hatta Afyonkarahisar’ın Sultandağı ilçesinde kullanılmayan bir ceza evini göçmen işçiler için konaklama yeri olarak düzenlenmiştir (Türkiye’de Mevsimlik Tarımsal Üretimde Yabancı Göçmen İşçiler Mevcut Durum Raporu, 2016, s.75). Suriye sınırında yer alan Mardin Kızıltepe’de yaklaşık 90 kilometrelik tarım arazilerinde yine Suriyeli işçilerin yoğunlukta olduğunu görmekteyiz (Özkarlı, 2015, s.184).

Mevsimlik tarımsal üretimde çalışma sürelerine baktığımızda genellikle ürünün hasat zamanı ile sınırlı olduğunu görmekteyiz. Bazı ürünlerin hasadı 25 – 30 gün ile sınırlı iken bazı ürünlerin hasadı ise mevsiminin birkaç döneminde gerçekleşmektedir. Günlük çalışma süresine baktığımızda ise işçilerin en az 10 saat çalıştığını hatta bu sürenin çoğu zaman 10 saatten daha fazla olduğunu görmekteyiz (Dedeoğlu, 2018, s.56).

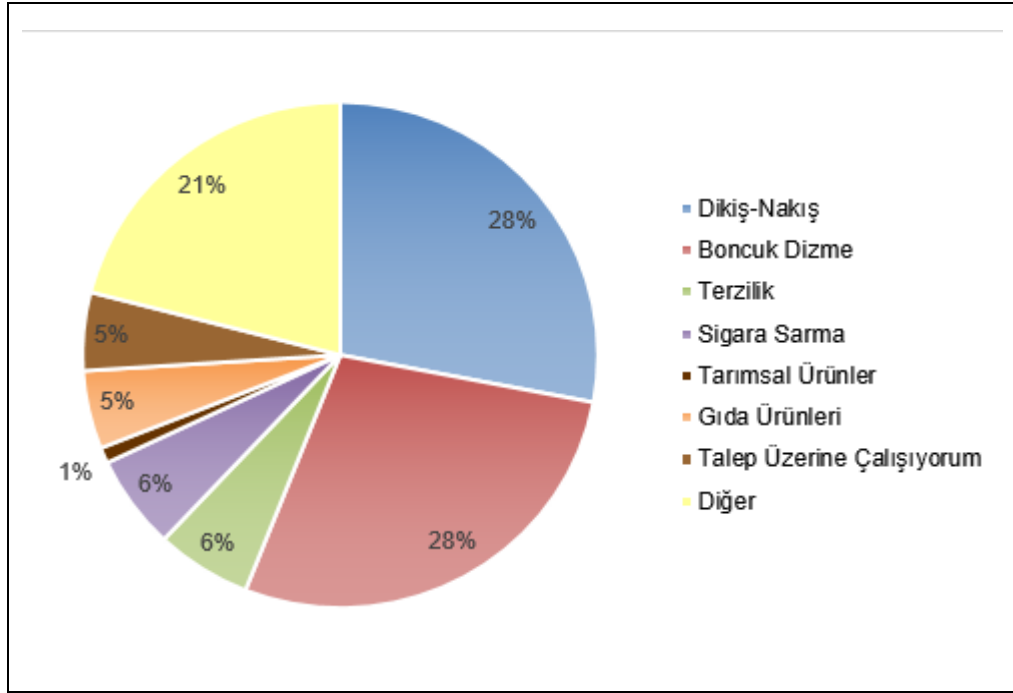
Yaşlanan nüfus, kırdan kente göç, eğitilmiş genç nüfusun artması gibi nedenler tarım ve hayvancılıkta ücretli işçiye ihtiyacı arttırmaktadır. Kars ve Ardahan’da yaygın olan hayvancılıkta işgücü talebi genellikle Azeri göçmenler tarafından karşılanmaktadır. Güney Doğu bölgesinde ise çobanlık faaliyetinde genellikle Suriyelilerin istihdam edildiği gözlemlenmektedir. Malatya yaylalarında son yıllarda Suriyeli çobanlar yaygınlaşmaya başlamıştır. Suriyeli çobanlar, işi pek bilmedikleri ve süt sağamadıkları gerekçesiyle daha ucuza çalıştırılmaktadırlar (Türkiye’de Mevsimlik Tarımsal Üretimde Yabancı Göçmen İşçiler Mevcut Durum Raporu, 2016, s.18). Yerli çobanlar günde iki kez olmak üzere sağım yaparlarsa aylık ücretleri 3500 TL, sağım yapmazlarsa aylık 3000 TL ücret almakta iken söz konusu Suriyeliler olunca bu çobanlara sağım yapmazlarsa aylık 1000 TL ücret vermektedirler. Yaklaşık olarak 200-300 koyunu güden bir çobanın

çalışma saatlerine baktığımızda ise sabah 4.00 veya 5.00 gibi sürüyü yaylaya çıkarıp akşam 21.00 - 22.00 gibi tekrar geri döndükleri bilinmektedir.(Türkiye’de Mevsimlik Tarımsal Üretimde Yabancı Göçmen İşçiler Mevcut Durum Raporu, 2016, s.140). Uzun ve ağır çalışma koşullarının olduğu çobanlık mesleğinde Suriyeli işçiler ucuz emek olarak görülmektedir. Yerli işçiler tarafından çalışılmak istenmeyen, 3000 TL’ye çalışacak yerli işçi bulamayan işveren, söz konusu iş için yabancı işçi bulduğunda ise ücretleri düşürmektedir.

3.2.1. Diğer Sektörler

Demografik yapıdaki değişimler, yaşlanan nüfusun bakım ihtiyaçları, kadınların değişen sosyal ve ekonomik rolleri ev içi hizmetlere olan talebi arttırmıştır. Özellikle kadınların iş hayatına girmesiyle yaşlı bakımı, çocuk bakımı, temizlik gibi görevleri üstlenecek birine ihtiyaç duyulmuştur. Bu tip hizmetler gelişmiş ülkelerde sözleşme gerektiren işler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Türkiye’de ev içi hizmet sektörü kayıtdışı istihdamın en yaygın olduğu bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır (Uğur ve Yanık, 2016, s. 67). Mardin’de yapılan araştırmada, Suriyeli kadınların yüzde 41’inin bebek bakıcılığı ve ev temizliği gibi hizmetlerde çalıştığı tespit edilmiştir (Özkarslı, 2015, s. 184).

Ev içi hizmetler dışında eve iş getirme de bir başka gelir kaynağı olarak görülmektedir. 15 – 18 yaş arası kız çocuklarının yoğunlukta olduğu evden gelir kazanma faaliyetlerine baktığımızda boncuk dizmenin çoğunlukta olduğunu görmekteyiz. (Bkz. Grafik 8) Haziran 2018’de 1230 kadın ile yapılan görüşmede yüzde 12’si eve iş getirmektedir.

Grafik 8: Evde Yapılan Gelir Getirici Aktivite Türleri

Kaynak: UNWomen. (2018). Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi. s. 49 http://sgdd.org.tr/wp-content/uploads/2018/08/The_Needs_Assessment_TR_WEB.pdf

Fason üretimin bir parçası olan işlere baktığımızda boncuk dizme ve dikiş nakış işlerinin ağırlıkta olduğunu görmekteyiz. Eve iş getiren Suriyeli kadınların yüzde 45’inin aylık 1000 TL ve üzerinde kazanç sağladıkları gözlemlenmiştir (Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi, 2018, s.49).

Suriyeli sığınmacıların yoğunlukta olduğu bir diğer sektör ise ayakkabı imalatıdır. Temmuz 2017’de yapılan bir araştırmada İzmir’de 4 bin Halepli usta ve işçinin ayakkabı imalatında çalıştığı tespit edilmiştir (Korkmaz, 2018, s.106). Kadın ayakkabı ihracatında önemli bir yer edinen Gaziantep’e baktığımızda Suriyeli girişimcilerin ön planda olduğunu görmekteyiz. Gaziantep’teki fason atölyelerde çalışan Suriyeli çocuk ve kadınların sayısının yanı sıra eve ayakkabı aksesuarı işini getiren Suriyeli kadınların sayısı da azımsanamayacak kadar fazladır (İnsana Yakışır İş Olanığı için Değer Zinciri Analizi, 2018, s.8).

3.3. Suriyeli Kaçak İşçilerin Çalışma Koşulları

Türkiye’de işsizlik yapısal bir sorun olarak karşımıza çıkmakla birlikte kayıtdışı çalışmanın da yaygın bir çalışma biçimi olduğunu görmekteyiz. Ayrıca devletin de iş yaratma potansiyeli düşüktür. Bu çerçevede oluşan güvencesiz ve insan onuruna yakışmayan işlerde, yeni bir prekarya olarak Suriyeli sığınmacılar ve yabancı kaçak işçiler çalışmaktadır (Şahankaya Adar, 2018, s.24).

Suriyeli kaçak işçiler genellikle ücret, çalışma süresi, ayrımcılık, iş sağlığı ve güvenliği açısından birçok sorunla karşılaşmaktadır. Bu sorunlar ile karşılaştıklarında nereye başvuracakları hakkında bilgi sahibi olmamaları onları dezavantajlı duruma düşüren başlıca nedenlerden biridir. Suriyeli kaçak işçileri dezavantajlı duruma düşüren en temel nedenlerden bir diğeri ise dil bilmemeleridir. Yaşanılan bu sorunları başlıklar halinde incelediğimizde sorunun ne kadar büyük olduğunu görebiliriz.

3.3.1. Düşük ve Ödenmeyen Ücretler

Kızılay ve WFP’nin 2019 yılında yaptığı anket çalışmasında Suriyeli işçilerin ortalama aylık maaşının 1058 TL olduğu tespit edilmiştir. Yarı zamanlı çalışanların tam zamanlı çalışanlara oranla daha düşük ücretler almasına rağmen aralarında çok büyük fark bulunmamaktadır. Bu çerçevede yarı zamanlı Suriyeli işçilerin aylık ortalama maaşı 739 TL ile 1351 TL arasında iken tam zamanlı çalışanların aylık ortalama ücreti ise 837 TL ile 1312 TL arasındadır. Kadınlar, okuma yazma bilmeyenler ve yaşlılar diğer çalışanlara oranla daha düşük ücretler almaktadır. Tekstilde çalışan Suriyelilerin aylık ortalama en yüksek ücreti 1322 TL’dir, zanaatkârların 1256 TL, ticari hizmetlerde çalışanların 1240 TL, ayakkabı imalatında çalışanların 1227 TL, tarımda çalışanların 756 TL ve vasıfsız işlerde çalışanların 768 TL’di (Refugees in Turkey: Livelihoods Survey Findings, 2019, s.33).

Ağır ve uzun süre çalışan Suriyeli sığınmacılar, Türk vatandaşı işçilere oranla daha az ücret almaktalar. 2014 yılında yapılan bir araştırmada Türkiye genelinde Suriyeli sığınmacıların ortalama çalışma ücretinin 400 – 500 TL civarı olduğu ortaya çıkmıştır. Normalde 75 – 100 TL olan bir inşaat işçisinin günlük ücreti, çalışanın uyruğunun Suriyeli olması durumunda 20 – 30 TL’ye düşmektedir. Yine ev hizmetlerinde çalışan bir

kadının ücreti günlük 75 – 100 TL iken Suriyeli kadın işçilerin günlük ücreti 15 - 20 TL'dir (Koyuncu, 2014, s. 62).

İzmir'de bir işyerinde yapılan araştırmaya göre Suriye uyruklu işçilerin yüzde 93'ü Türk vatandaşı işçilerden daha düşük ücret aldıklarını söylemişlerdir. Geriye kalan yüzde 7'si ise aralarında ücret farkının olmadığını söylemişlerdir. Bu yüzde 7'lik kısmı oluşturan Suriye uyruklu işçiler vasıflı işçilerdir. Vasıfsız işçilerde ücret farkı daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Hatta bu fark yüzde 40 ile yüzde 100'lere ulaşmaktadır. Görüşülen Suriyeli işçilerin ücret dışı ek bir ödeme almadıklarına rastlanmıştır (Kaygısız, 2017, s.17).

Derya Bakbak'ın 2018 yılında Gaziantep Nizip Konteyner kentte yaptığı araştırmasında, rastgele seçilen 180 ailenin (1068 kişi) kampta ikamet ederken iş sahibi olma durumları irdelenmiş, 393 kişinin iş aradığı 175 kişinin de çalıştığı ortaya çıkmıştır. Annelerden sadece 23'ü çalışmakta, babaların ise 64'ü işsiz 112'si çalışmaktadır. Bununla birlikte 40 çocuğun çalıştığı, 174 çocuğun ise iş aradığı ortaya çıkmıştır. Bu ailelerin gelirlerine bakıldığında ise aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır. Bu ailelerin nerdeyse yarısı 399 TL'nin altında çalışmakta ve nerdeyse tamamına yakını asgari ücret düzeyinin altında çalışmaktadır.

Tablo 8: Seçilmiş 180 Ailenin Gelir Tablosu

Aylık Gelir (TL)	Aile Sayısı
399	89
400 – 799	36
800 – 1199	31
1200 – 1799	16
1800 – 2499	3
2500 – 4999	2
5000 ve üstü	3

Kaynak: Bakbak, D. (2018). Suriyeli Sığınmacıların Konteyner Kamplarına İlişkin Bir Araştırma. *Akademik Bakış*. 11. 23, s. 268
<https://www.dergipark.org.tr/download/article-file/610381>

Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği Başkanı Muhammed Salih Ali ile yapılan görüşmede Suriye uyruklu işçilerin yaşadığı sıkıntıları şu şekilde dile getirmektedir:

“Çalışanlara paraları verilmiyor. Türklerle parasal farklılıklar var. Suriyeli terzi 1 milyar (bin lira), Türk 2,5 milyar (iki bin lira) alıyor; hamal 400-500 alıyor ve 12, 15 saat çalışıyor. Bazen öğle yemeği vermiyorlar. Yol ücreti vermeyen var. Mühendis, eczacı hamallık yapıyor. Yazar, şair ‘Tuvalet temizliği de yaparım, yeter ki bana iş bul’ der halde. İş yerinde dil bilmemekten kaynaklı laf atmalar oluyor, tepkiler oluşuyor, maaşı geç ödüyorlar” (Kaygısız, 2017, s.17)

Ücret farkının dışında yaşanan en büyük sıkıntı ise kaçak işçi olarak çalışan Suriyeli sığınmacıların ücretlerini alamamalarıdır. Ücretlerini istediklerinde ise işverenler, işçiye direk kapıyı göstererek işten kovmaktadır (Kaygısız, 2014, s.17)

BETAM’ın 2018 yılında İstanbul’da yaptığı araştırmaya göre Suriyeli erkek çalışanların ortalama ücreti 1400 TL, kadınların ise 1300 TL’dir. Araştırmada Suriyeli sığınmacılar, ücretlerin düşük olması veya ücretlerini alamamalarının dışında bazen işe başlamadan önce işverenle konuşulan ücretten daha az ücret kendilerine verildiğine veya ücretlerini geç aldıklarına dair sorunları da dile getirmişlerdir. Ayrıca Suriyeli Kaçak işçilerin bir kısmı yaşadıkları bu sorunu çözebilmek için işverenle halletmeye çalışırken bir kısmı belediye ve polis gibi üçüncü kişilere başvurduklarını hiçbir sonuç alamadıklarını da ifade etmekte.

Fındık tarlalarında yaşanan sıkıntıların çoğunluğu yine ücretlerle alakalı olmakla beraber Adil Çalışma Örgütü’ne göre fındık tarlalarında bir tane bile yeterli çalışma standardının oluşturulamamıştır. Sabah 7 akşam 7 çalışan Suriyeli kaçak işçilere günlük 100 TL ücret yerine 50 TL ücret ödenmektedir. 8 çocuğuyla birlikte tüm yaz bir fındık tarlasında çalışan Suriyeli işçiye 20 bin TL olan ücretinin sadece 3 bin TL verilmesi söz konusu duruma karşın küçük bir örnektir. (BBC News Türkçe, 29 Nisan 2019).

Türkiye’de Mevsimlik Tarımsal Üretimde Yabancı Göçmen İşçiler Mevcut Durum Raporu (2016, s.100) hazırlanırken Malatya’da yapılan görüşmelerde kayısı işleme tesislerinde çalışan Suriyelilerin sayısı yerli işçi sayısının üç katı olduğu, işçilerin

kayıtdışı çalıştığı ve ücretlerin yerli işçi ücretinin dörtte biri kadar olduğu tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalarda Suriyeli işçilerin ücretlerin kimi zaman geç ödendiği kimi zaman ise eksik ödendiği hatta ücretleri ilk üç dört ay düzenli olarak ödeyenlerin daha sonra ödemeleri eksik yaptığı gözlemlenmiştir.

Araştırmalar çalışma ücretlerinin asgari ücret düzeyinden daha az olduğunu, geçim için yeterli düzeyde bir ücretin olmadığını ve adil ücretin olmadığını bizlere göstermektedir.

3.3.2. Çalışma Süreleri

Araştırmalarda Suriyeli kaçak işçilerin günlük en az 11 en fazla 16 saat çalıştığı, ortalama günlük çalışma süresinin 12,4 saat olduğu, haftada ortalama 74,5 saat çalışıldığı ve fazladan çalışılan saatlerin ödenmediği ortaya çıkmıştır (Kaygısız, 2017, s.17).

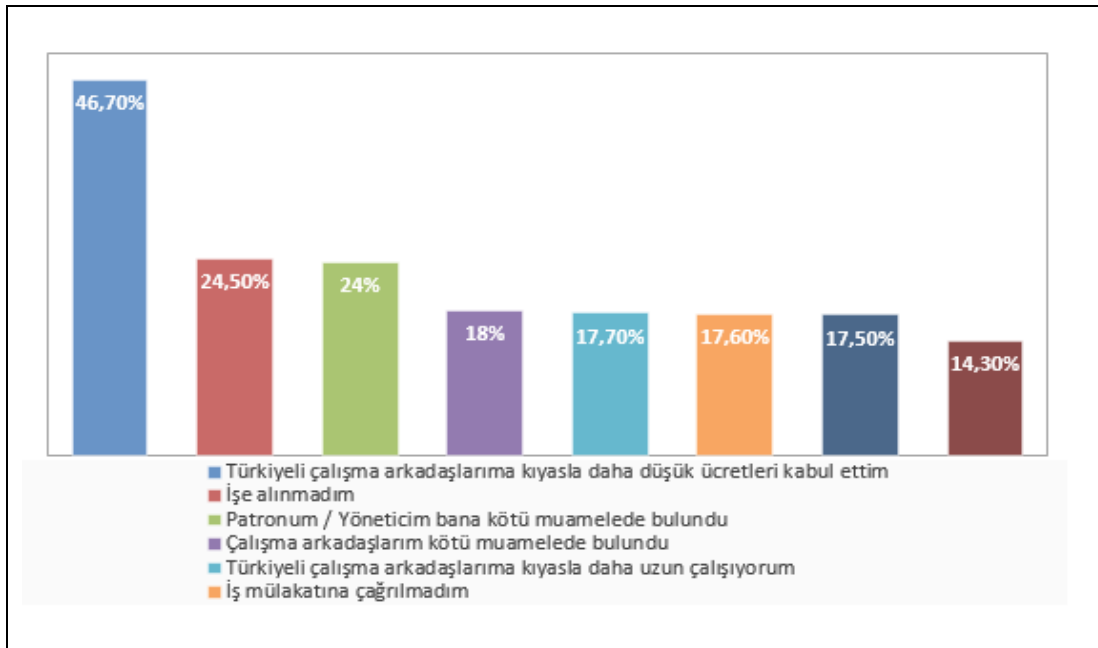
İnsanın gerek bedensel gerekse zihinsel gücünü yoran bu yoğun çalışma sürecini, 18 yaşında Suriyeli kaçak işçi şu şekilde dile getirmektedir:

“Türklerin maaşı 2000 TL’ye yakın. Öğle yemeği yiyorlar. Her şeyleri var. Onlar 1 saat dinlenirken, biz yarım saat dinlenebiliyoruz... Bizim [Suriyeli çalışanların] mesai uzundu. Gece 12’ye kadar çalışıyorduk. Türkler ise 7’ye kadar”. (Uysal, Uncu ve Akgül, 2018, s. 5)

3.3.3. Ayrımcılık

Suriyeli kaçak işçilerin büyük bir kısmı ayrımcılığa maruz kalmakta ve bu ayrımcılık ağır işler verilmesi, hakaret ve kötü davranışlar şeklinde kendini göstermektedir. İnşaatta çalışan Suriyeli bir işçi ağır işleri Türk çalışanlara değil de özellikle kendilerine verdiklerini söylemekte (Kaygısız, 2017, s.17). Uluslararası Gençlik Vakfı’nın (International Youth Foundation) 2017 yılı işgücü araştırma raporuna göre Suriyeli işçilerin yüzde 46,70’i Türk vatandaşı çalışana göre daha düşük ücret alarak ayrımcılığa uğradıklarını düşünmekte. Yüzde 24,5’i ise Suriyeli oldukları için işe alınmadıklarını düşünmekte. Araştırmaya dahil olan Suriyeli sığınmacıların yüzde 24’ü işvereni veya yöneticisi tarafından, yüzde 18’lik bir kesimi çalışma arkadaşları tarafından kötü muameleye uğramıştır. Grafik 9’da gördüğümüz üzere Suriyeli sığınmacılar sekiz

farklı şekilde ayrımcılığa uğramaktalar. Çalışma izni olup olmasına bakılmaksızın araştırmaya dâhil olan Suriyeli sığınmacılardan yüzde 17,5'lik kesimi ise Suriyeli oldukları için terfi alamadıklarını belirtmişlerdir. Kısaca grafiği özetlemek gerekirse her dört Suriyeli işçiden biri patronu ya da yöneticisi tarafından kötü muameleye maruz kalmaktadır. Yine her beş Suriyeli işçiden biri çalışma arkadaşları tarafından hakaret ve kötü muameleye maruz kalmaktadır (Uysal, Uncu ve Akgül, 2018, s. 2).

Grafik 9: Suriyeli Kaçak İşçilerin İşgücü Piyasasında Karşılaştıkları Ayrımcılıklar (2017)

Kaynak: Uysal, G., Uncu, B.A. ve Akgül, M. (2018). *Suriyeli Çalışanlar ve İşgücü Piyasasında Ayrımcılık*. Betam. s.2 <https://betam.bahcesehir.edu.tr/wp-content/uploads/2018/09/ArastirmaNotu232-1.pdf>

3.3.4. İş Sağlığı ve Güvenliği

Suriyeli işçilerin büyük çoğunluğunun vasıfsız/tecrübesiz olması, zor ve ağır işlerde çalışıyor olmaları, günlük çalışma sürelerinin çok uzun olması sebebiyle iş kazalarına çok fazla maruz kalmaktadırlar. En fazla iş kazaları ise inşaat, tarım, taşımacılık, metal, gemi ve belediye işkollarında yaşanmaktadır (Kaygısız, 2017, s.18). Her geçen gün sıklıkla çeşitli haber mecralarında Suriyeli işçilerin canına mal olan iş kazalarına rastlamaktayız. Bu haberlerden küçük bir kısmı aşağıdaki gibidir.

- 6 Haziran 2019'da Kocaeli'nde Akkan Tekstil fabrikasında çıkan yangında sigortasız çalıştırılan 3'ü Suriyeli, 1'i Afgan olmak üzere dört kişi yaşamını yitirdi. Yaşamını yitirenlerin arasında olan Suriyeli Rafide'nin henüz 16 yaşında olması ise işverenlerin bu insanları nasıl sömürdüğünü bizlere göstermektedir (Saymaz, 2019, s.1).

- 16 Ocak 2019 tarihinde Ankara'da bir mobilya atölyesinde çıkan yangında 5 Suriyeli işçi yaşamını yitirmiştir (Sol Haber, 5 Temmuz 2019).

- 16 Temmuz 2019 tarihinde ise güvenlik önlemi alınmayan bir inşaatta çalışan Suriyeli bir işçi 4. kattan düşerek yaşamını yitirdi (Özgür Kocaeli, 16 Temmuz 2019).

- Hatay'da Suriyeli bir işçi, inşaatın 6. katından düşerek hayatını kaybetti (Haberler.com, 21 Ocak 2019).

- Şanlıurfa'da kamyon kasasına saman yükleyen Suriyeli işçi 6 metre yükseklikten düşerek yaşamını yitirdi (mynet, 26 Mayıs 2019).

- İstanbul Zeytinburnu'nda bir matbaada çalışan Suriyeli işçi, makineye kapılarak hayatını kaybetti (Evrensel, 22 Mart 2019).

Medyaya yansıyan bu haberlerin dışında daha duymadığımız birçok iş kazasına maruz kalan, meslek hastalığına yakalan birçok yabancı kaçak işçi bulunmakta, ancak sayılarının tespit edilmesi çok zordur. Kimi kaçak işçiler geri gönderilme korkusu sebebiyle anket çalışmalarına katılmamakta hatta bu konuda konuşmamaktadır.

Adana'da tarım işçileriyle yapılan bir araştırmada tarımda çalışan Suriyeli sığınmacıların yüzde 68,8'i işinden dolayı sağlık problemleri yaşadığı tespit edilmiştir. Yine 2016 yılında yapılan bir araştırmada iş kazaları yüzünden yaşamını yitiren 96 göçmen işçiden yüzde 61'ini Suriyeli işçiler oluşturmaktadır (Şahankaya Adar, 2018, s.25).

İSİG raporuna göre 2018 yılında meslek hastalıkları ve iş kazaları sebebiyle 23'ü 14 yaş ve altı, 44'ü 15 – 17 yaş arası çocuklardan oluşmak üzere toplamda 1923 işçi

yaşamını yitirmiştir. Bunların arasında 48'i Suriyeli işçi olmak üzere 110 göçmen işçi iş kazaları sebebiyle yaşamını yitirmiştir (Evrensel, 4 Ocak 2019).

3.5. Suriyeli Kaçak İşçilerin Emek Piyasasına Olumlu ve Olumsuz Etkileri

Suriyeli kaçak işçilerin Türkiye ekonomisine, istihdam meydana getirme etkisi, gelir etkisi, kaynakların etkin dağılımı ve rekabet gücünün artması gibi olumlu etkileri bulunmaktadır (Yıldız, T. ve Yıldız, İ., 2017, s. 35 - 36).

Suriyelilerin kayıtdışı olarak istihdam edilmesi, işveren için emeğin maliyetini azaltacaktır. Emek maliyetlerinin azalması beraberinde yatırım maliyetleri ve birçok değişken maliyetleri de düşürecek ve yeni yatırımları doğuracaktır. Bu görüşe göre yeni yatırımlar da yeni istihdam alanı yaratacaktır. Tuğba Yıldız ve İbrahim Yıldız (2017, s.35) bu doğrultuda Suriyelilerin kayıtdışı da olsa istihdam edilmiş olması, onları hırsızlık, gasp gibi ahlaki olmayan gelir elde etme yollarına başvurmayacağını ileri sürmektedir. Bazı işverenler, sığınmacıların gelir elde etmek amacıyla toplumsal olarak ahlaki olmayan yollara başvurmalarını istemedikleri için onları işe aldıklarını savunmaktadır. Ağlargöz ve Yardımcı'nın (2019, s.550) Şanlıurfa'da yaptığı görüşmelerde bir işveren şunları söylemektedir:

“İşletmem içerisinde 5 yıldan beridir Suriyeli göçmen istihdam ediyorum. Suriyelileri istihdam etmemin en büyük nedeni onlara faydamız dokunsun diye. Kötülüklere alışmasın diye. Hırsızlık yapmasın diye. Amacımız onların bize ne kadar iyi insanlar demelerini ve bizim ülkemiz hakkındaki düşüncelerinin iyi yönde olmasını sağlamaktır. Biz onlara yardım etmek istiyoruz.”

Tuğba Yıldız ve İbrahim Yıldız (2017, s.35) yine Suriyelilerin kaçak olarak çalışmasının gelir etkisini yaratarak olumlu yönde etki yaratacağını ileri sürmektedir. Kayıtdışı da olsa bir işte çalışan ve gelir seviyesi artan Suriyeliler, tüketim ve yatırım mallarına yönelecek ve bu doğrultuda artan mal ve hizmet arzı sonucu milli gelirin artacaktır.

Bunun dışında Suriyeli kaçak işçiler, yerel halkın işini elinden almamakta hatta tam tersi yerel halkın çalışmak istemediği işlerde çalışmalarını nedeniyle istihdam da

“ikame” işlevi görmektedir (Özgüler, 2018, s. 87). Türkiye’de eğitim seviyesindeki artış nedeniyle vasıflı yerli işçi sayısı artmakta iken vasıfsız işçi sayılarında her geçen gün bir azalma yaşanmaktadır. Bu çerçevede yerli işçiler vasıfsız işlerde çalışmak istemeyecek ve gelen Suriyeliler bu vasıfsız işlerde çalışacaktır.

Suriyeli sığınmacıların yoğun olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yapılan çalışmalarda kayıtdışı sektörde her 10 Suriyeli kaçak işçinin 6-7 Türk işçisini işinden ettiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte yine aynı çalışmada kayıtdışı sektördeki 10 Suriyeli işçinin, kayıtlı sektörde 3-4 işçiye istihdam alanı yarattığı ortaya çıkmıştır. *Suriyelilerin "kayıt dışı işgücüne yönelik bir arz şoku" etkisinin olduğunu tespit etmişlerdir* (İlgazi, 2019, s.68 - 70).

Yabancı kaçak işçi çalıştıran işveren, üzerindeki vergi ve sigorta gibi mali yükümlülüklerden kurtulacak, devletin âtıl bırakacağı bu fonlar yatırıma dönüştürülerek daha verimli kullanılacak ve bu doğrultuda kıt olan kaynaklar daha etkin dağıtılacaktır. Ayrıca maliyetleri düşürüp vergi yükümlülüklerinden kurtulan işletmelerin de kayıtlı sektör karşısında rekabet gücü artacaktır (Yıldız, T. ve Yıldız, i., 2017, s. 35 - 36).

Suriyeli yabancı kaçak işçilerin ekonomide yarattığı olumsuz etkilere baktığımızda bunlardan vergi gelirlerinde azalma yaşanmakla birlikte vergi adaleti de ortadan yavaş yavaş kalmaktadır. Vergi gelirlerindeki azalma, devletin vatandaşına karşı yükümlü olduğu hizmetleri aksatarak dolaylı vergilerin artmasına neden olacağı tahmin edilmektedir. Hizmetten yoksun kalan ve dolaylı olarak fazla vergi ödeyen vatandaşların, Suriyeli sığınmacılara bakış açısını olumsuz etkileyecektir. Suriyeli kaçak işçilerin varlığının ekonomide yarattığı diğer olumsuz nedenlere baktığımızda kaynak dağılımı olumsuz etkilenecek ve sosyal güvenlik sistemi bozulacaktır. Hatta ekonomik verilere olan güvenin azalacağı da muhtemel bir sonuç olarak görülmektedir. (Yıldız, T. ve Yıldız, i., 2017, s. 35 - 36).

İşverenler açısından baktığımızda Suriyeli kaçak işçilerin varlığı, işletmeler arasında haksız rekabet ortamına neden olmakta ve haksız kazancı arttırmaktadır (Erdoğan ve Ünver, 2015, s.63). Suriyeli kaçak işçi çalıştırmayan işverenlerin işgücü maliyeti, çalıştıran işverenlere kıyasla daha fazla olmaktadır. Bu haksız rekabet ortamı da

ya diğerk işletmelerin kayıtdışı istihdama yönelmesine neden olacak ya da işletmenin piyasadan çekilmesine neden olacaktır.

Ucuza, uzun süre çalışan ve ücretlerini alma hususunda sıkıntı yaşayan Suriyeli kaçak işçileri, girişimci olmaya itmiştir. Şanlıurfa’da Suriyeli girişimciler ile yapılan görüşmelerde ağır koşullarda çalışmaları ve yaptıkları işin hakkını alamamaları sebebiyle iş kurduklarını dile getirmişlerdir. Suriyeli bir girişimci, Ağlargöz ve Yardımcı’ya (2019, s.552) neden kendi işini kurmak istediğini şu şekilde dile getirmektedir:

“Kendi işimi kurmak istedim. Çünkü başkasının yanında çalışmak istemedim ve yaşım da ilerlemiş. Daha önce kasaplık dışında Şanlıurfa’da markette çalıştım. Marketteki çalışma koşullarım çok zordu. Günde bazen 16 saat, bazen de 20 saat çalışıyordum. Hatta bazı zamanlarda market sahibi yani işveren bana: “eve gitme, burada uyu ne zaman seni ararsam hemen hazır ol burada” derdi. Aylık aldığım ücret ise 700 liraydı. Günlük yevmiyem 20 TL civarında oluyordu. Zam istiyordum, yapmıyordu. Birçok zaman paramı vermiyorlardı.”

Suriyeli bir başka girişimci de Ağlargöz ve Yardımcı’ya (2019, s.552) aynı sebeplerden dolayı iş kurduğunu söylemektedir:

“Daha önce Türkiye’de inşaatta çalıştım işim çok zordu. Paramızı vermiyorlardı. Sabah saat 7’den akşam 6’ya kadar çalışıyorduk. Yevmiyemiz 30 TL idi. Daha önce yine Konya’da inşaat işinde abilerimle beraber çalıştık. Bizim 18 milyarımızı yediler. Para-mızı vermediler. Yaptığımız işlerin hakkını alamayınca kendi işimizi kurduk.”

Suriyeli girişimcilerin artması ekonomiyi olumlu yönden etkilese de bazı yerel işletmecileri olumsuz yönde etkilemiştir. Yine Şanlıurfa’da yerel girişimciler ile yapılan görüşmede yerel girişimciler, Suriyeli girişimcilerden dolayı müşteri kaybettiklerini söyleyerek, durumun üzücü boyutlara ulaştığını ifade etmişlerdir. Bir berber, Suriyeli kuaförlerin saç tıraşını ucuza yapması sebebiyle işlerinin azaldığını, bu durumdan mutsuz olduğunu dile getirmiştir (Ağlargöz ve Yardımcı, 2019, s.553).

3.6. Emek Piyasasında Yaşanan Rekabetin Sosyal Etkileri

Emek piyasasına Suriyeli sığınmacılarında dahil olması ve artan işsizlik oranları, toplumda Suriyeli Sığınmacıların işlerini ellerinden aldıklarına yönelik bir algı oluşmuş ve oluşan bu algıda beraberinde kin ve nefreti getirdiği düşünülmektedir (Özpinar, Satır Çilingir ve Taşöz Düşündere, 2016, s.4). Türkiye genelinde 1501 kişi ile yapılan araştırma çerçevesinde “Suriyeliler işlerimizi ellerimizden almaktadır” önermesi %56,1 oranında destek görmüştür. Önermeye katılmayanların oranı %30,5’tir. 1501 kişinin çoğu, Suriyelilerin belirli işlerde ve süreli olarak çalışmasına sıcak bakmaktadır. Sadece %5’lik bir kısım sürekli çalışmamaları taraftarıdır (Erdoğan ve Ünver, 2015, s.58).

Emek piyasasında yerli işçiler ile Suriyeli işçiler arasında oluşan rekabet ortamı ve Suriyeli sığınmacılara yönelik olumsuz algılar, sosyal çatışmayı doğurmaktadır (Özpinar, Satır Çilingir ve Taşöz Düşündere, 2016, s.4). Suriyeli sığınmacıların genel olarak dil bilmemesi, eğitim seviyelerinin ilkökul ve lise düzeyinde olması gibi nedenlerden ötürü vasıf gerektiren sektörlerden çok vasıfsız işlerin yoğunlukta olduğu sektörlerde çalıştıkları gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda işçiler arasındaki rekabet ortamı daha çok vasıfsız işlerin yoğunlukta olduğu sektörlerde yaşanmaktadır. Suriyelilerin kaçak olarak çalıştığı sektörler inşaat, tarım, tekstil ve vasıf gerektirmeyen küçük işlerdir. Türk vatandaşlarının da bu sektörlerde genel olarak kayıtdışı çalıştığını bilmekteyiz. Buda bize aslında sosyal çatışmanın toplumun yoksul kesiminde yoğunlaştığını göstermektedir. İşsizlik bağlamında örnek vermek gerekirse inşaat sektöründe daha önceleri Kürtlerin yoğunlukta olduğunu, bu sektörde Güneydoğulu yoksul kesimin kayıtdışı olarak çalıştığı bilinen bir gerçektir. Ancak Suriye’den Türkiye’ye yönelen kitlesel göç ile daha zayıf bir kesim ortaya çıkmış, buda Kürt işçilerin işinden olmalarına neden olmuştur. Bunun dışında yaşanan bu göç ile ücretler de düşmüştür. Yaşanan işsizlik ve ücret düzeylerindeki düşüş, özellikle toplumun yoksul kesimi ile sığınmacılar arasında bir çatışma ve gerginlik ortamı yaratmıştır. Ayrıca Suriyeli kaçak işçilerin varlığı, sendikal örgütlenme üzerinde de olumsuz etki yaratarak sosyal çatışmayı daha da derinleştirmektedir.

Emek piyasasında Suriyelilerin kayıtdışı yer alması, yerli halkın gözünde vergi ödemeyen ve emek piyasasında haksız rekabet ortamı yaratan bir toplum olarak

görülmektedir (Üstün, 2016, s.7). Bu durumda yine karşılıklı çatışma ortamını oluşturabilir ve gerek yerli halk açısından gerekse de Suriyeli sığınmacılar açısından güvensizlik ve adaletsizlik duygusunu ön plana çıkartabilir.

3.7. Suriyeli Kaçak İşçiliği Caydırmaya Yönelik Politikalar ve Çözüm Önerileri

Geçici koruma kapsamındaki Suriyelileri kayıtdışı istihdamdan çekebilmek için gerek kamu kurum ve kuruluşlar tarafından gerekse STK'lar tarafından istihdamı destekleyici projeler üretilmektedir. Bu çerçevede İŞKUR ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı iş birliğinde Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Türk Vatandaşları İçin İstihdam Desteği Projesi ile 7 bin 400'ü Suriyeli sığınmacılar olmak üzere toplamda 14 bin 800 kişinin İstihdamı amaçlanmaktadır (İŞKUR, 28 Ocak 2019).

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü ve Tarım ve Orman Bakanlığı işbirliği ile yürütülen “İstihdam Olanakları Vasıtasıyla Mültecilerin Özyeterliklerinin Artırılması ve Tarıma Dayalı Geçimlerinin Geliştirilmesi Projesi” çerçevesinde Türk vatandaşları ve Suriyeli sığınmacılardan oluşan 815 kişiye tarımda işbaşı eğitimi verilerek istihdamı arttırılmaya çalışılmaktadır. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü 2 yıl içinde bu istihdam sayısını 4 bine çıkarmayı hedeflediklerini belirtmektedir. Eğitim sırasında günlük 50 TL ödeme ve 25 TL yemek yardımı verilmektedir (Akşam, 23 Mayıs 2019).

Yine kayıtlı İstihdamın işverenler tarafından da desteklenmesi açısından ILO ve SGK işbirliğinde Kayıtlı İstihdama Geçiş Programı (KİGEP) oluşturuldu. Bu program çerçevesinde İşverenler, istihdam edecekleri Türk vatandaşı olan işçiler ve geçici koruma kapsamındaki Suriyeli işçiler için ayda 950 TL sigorta desteği alabilecek. İşveren çalıştıracığı Suriyeli sayısı kadar Türk işçilere sigorta desteği başvurusu yapabilir. Hali hazırda kayıtlı istihdamı arttıracak bir program olarak önümüze çıksa da programın sadece beş ili kapsamı (Adana, Bursa, Hatay, Konya ve İstanbul) ve şimdilik 250'si Suriyeli sadece 500 işçinin 6 aya kadar sigorta primini desteklemesi ve sadece 350 Suriyelinin çalışma izni masraflarının ödenecek olması yeterli olmayacaktır (Dünya, 16 Mayıs 2019).

ILO ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının birlikte yürüttüğü “Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Ev Sahibi Topluluklar için İş Yaratma ve Girişimcilik Fırsatları” Projesi kapsamında geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin yatırım ve iş kurma girişimleri desteklenerek istihdamı artırılmaya çalışılmakta, hem yerel hem de ulusal düzeyde ekonomiye katkı sağlanması hedeflenmektedir. 1 Şubat 2018 tarihinde uygulamaya konulan ve 31 Ocak 2020’de sonlanması hedeflenen proje kapsamında Suriyeli sığınmacıların yoğunlukta yaşadığı dokuz hedef il (Ankara, İstanbul, Bursa, Konya, Gaziantep, Şanlıurfa, Adana, Mersin ve Hatay) belirlenmiştir. Amaç sadece kayıtlı istihdamı arttırmak değil aynı zamanda insana yakışır iş imkânlarını yaratmaktır (https://www.ilo.org/ankara/projects/WCMS_380370/lang--tr/index.htm).

Suriyeli yabancı kaçak işçilerin çok fazla olması sebebiyle, her geçen gün daha da aşağıya doğru çekilen ücret düzeylerinin düzeltilmesi, azalan sendikalaşma ve örgütlenmenin önüne geçilmesi gerektiğini düşünen Türk Metal Sendikası Genel Başkanı Pevrul Kavlak, Türk Metal Sendikası'nın 16'ncı Olağan Genel Kurulu'nda geçici koruma kapsamındaki Suriyeli işçilerin ülkede kalındığı süre zarfında kayıtlı ve sendikalı çalışmalarını talep etmiştir (Solak, 29 Haziran 2019). Kayıtlı Suriyeli işçilerin arttırılması yönünde çalışmalar mevcut ancak sendikalaşma hususunda henüz sözden öteye gidilememiştir.

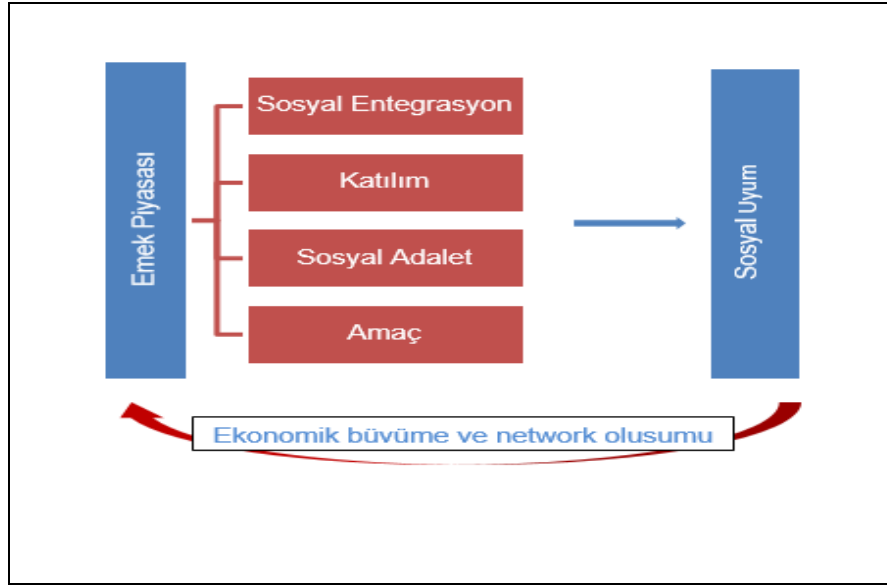
Akademisyen Özgür Müftüoğlu'da Evrensel'e verdiği bir demeçte şunları söyleyerek geçici koruma kapsamındaki yabancı işçilerin sendikalaşmaya dahil olabildiğini talep etmiş ve bunun gerekliliğini vurgulamıştır:

“Türkiye’de yaşıyorlar ve çalışmak zorundalar. Bir şekilde Türkiye işçi sınıfının bir parçası oldular. Ancak yasal statüye kavuşamadıkları için ve maalesef emek örgütlerinin, sendikaların da bir sahiplenmesi olmadığı için, hatta tam tersine emekçilerin büyük kesiminden hatta kimi örgütlü kesimlerinden bile düşmanca bir tavır gördüler. Ne yaparsanız yapın, hangi polisiye tedbiri kullanırsanız kullanın, bu gerçekliği ortadan kaldıramazsınız. Açlığa mı mahkum edeceksiniz? Mülteciler burada olduğu sürece karınlarını doyurmak için mecburen çalışacaklardır. Siz ellerini kollarını bağladığımız zaman, kovmakla tehdit ettiğiniz zaman daha da kötü koşullarda çalışmak

zorunda kalacaklardır. Bu aynı zamanda insanlık dışı bir yöntemdir, insanları zorla kaldırıp atmak. Bakın İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ‘Nerede doğmuş olursa olsun insanlar eşittir’ der. Yani Suriye’de mi, Afganistan’da mı, Erzurum’da mı doğmuş bu değil, bunlar insan. Peki, bu insan hakları, evrensel değerler nasıl korunacak, kim koruyacak dediğimiz zaman da, valla bunun tek çıkışı olaylara sınıf temelli, insan temelli bakmaktır, birlikte mücadele etmektir. Bugün Türkiye’deki sendikaların, emek örgütlerinin, sınıfın temsilcisi olan partilerin bunu önlerine koymaları, bu mücadeleyi yürütmeleri lazım” (Akyol ve Önel, 26 Temmuz 2019, s.1)

İşçi sendikaları Suriyeli sığınmacıların örgütlenmeleri ve temsil edilmeleri yönünden ilgisiz kalmış olsalar da sığınmacıların çalışma izni alarak istihdam edilmesi yönünde aktif olarak çalışmalar yürütmektedirler. Deriteks Tuzla’daki fabrikalarda çalışan Suriyeli işçilerden kayıtdışı çalışanları tespit ederek çalışma izninin alınması yönünde işverenlerle görüşmeler yürütmüştür. Bununla kalmayıp sığınmacıların ev kiralamasında destek olunmuş ve kiraların artmaması yönünde çaba göstermiştir (Korkmaz, 2018, s. 111). HAK-İŞ sendikası ise sığınmacılara dil ve mesleki eğitim vererek istihdama kolay olarak girebilmeleri için çalışmalar yürütmektedir (<http://www.hakis.org.tr/icerik.php? sayfa=43>).

Savaşın ne zaman biteceği öngörülemez de Suriyeli sığınmacıların uzun bir süre daha Türkiye’de kalacağı bilinmektedir. Bu çerçevede sosyal uyum dengesinin sağlanması için güçlü bir emek piyasasının gerekliliği zaruridir. Şekil 2’de de görüleceği üzere güçlü bir emek piyasasının varlığı; sosyal entegrasyonu ve sosyal katılımı arttıracak böylece sosyal adalet sağlanılacak ve bu doğrultuda kişilerin yaşamak için amaçları olacaktır. Sağlanan bu sosyal uyumla birlikte ekonomi büyüyecektir (Özpınar, Satır Çilingir ve Taşöz Düşündere, 2016, s.5).

Şekil 2: Büyüme Modelinde Emek Piyasası ve Sosyal Uyum Dengesi

Kaynak: Özpınar, E., Satır Çilingir, Y. ve Taşöz Düşündere, A. (2016). Türkiye’deki Suriyeliler: İşsizlik Ve Sosyal Uyum. *TEPAV.* s. 5
https://www.tepav.org.tr/upload/files/1461746316-7.Turkiye__deki_Suriyeliler__Issizlik_ve_Sosyal_Uyum.pdf

Bu piyasa modeli çerçevesinde Türkiye, özellikle Suriyeli nüfusun yoğun olduğu yerlerde iş kapasitelerini ve olanaklarını arttırmaya yönelik politikalar üretmesi gerekmektedir. Bu çerçevede Kobiler’in ölçek atlamasına yönelik teşvikler artırılabilir, girişimciler desteklenerek mentorluk hizmeti sağlanabilir, iş piyasasında eksik olan alanlar belirlenerek bu alanlara yönelik kalifiyeli elemanlar yetiştirilebilir. Yine bu çerçevede emek piyasasındaki çatışmaları önleyebilmek amacıyla Suriyeli sığınmacılar, ucuz emek piyasasından çekilerek daha adil ve güveli bir şekilde emek piyasalarına dâhil edilmesi sağlanabilir. İstihdama yönelik teşviklerde hem Suriyeli işçileri hem de yerli işçileri kapsamı, sosyal çatışmayı engelleyecek ve sosyal entegrasyonun hızlı bir şekilde sağlanmasına yardımcı olacaktır (Özpınar, Satır Çilingir ve Taşöz Düşündere, 2016, s.6).

SONUÇ

Dünya kurulduğu günden bu yana birçok savaşa, siyasi krizlere, toplumsal kargaşalara, kıtlıklara, yoksulluklara, sömürülere, tüm dünyayı kasıp kavuracak hırslara tanıklık etmiş ve etmeye devam etmektedir. Tüm bu krizlerin ve savaşların temeline baktığımızda ise alınan yanlış kararlar, hırslar, sermaye birikimleri ile karşılaşmaktayız. Dünya’da oluşan bu güvensizlik ortamı, insanları kendilerini güvende hissedecek bir yer arayışına iterek göçe neden olmaktadır. Uluslararası göçlerin nedenlerine kuramsal olarak baktığımızda Immanuel Wallerstein, Samir Amin ve Andre Gunder Frank gibi düşünürlerin ortaya attığı merkez-çevre modeline göre göçün temel nedeni bir merkeze ulaşma çabasıdır. Dünyada bir merkez oluşturulmuş ve bu merkeze gelişmiş ülkeler denilmiştir. Aslında gelişmeleri tamamen sömürülere dayanan bu ülkeler, sömürdükleri çevre ülkelerden yabancı kaçak işçileri kendine çekerek kapitalist birikimlerini daha da arttıracak bir sistem oluşturmuştur. Ravens, uluslararası göçün nedenlerine yönelik ekonomik temelli yaklaşımlar öne sürmüştür, Everett Lee ise insanların sosyal politikalarda ki ya da ekonomik şartlarda ki yetersizlik sebebiyle dışa doğru itilerek, ekonomik ve sosyal yaşam şartlarının daha iyi olduğu ülkelere doğru çekildiğini ileri sürmüştür. Günümüzde göç, eski zamana nazaran daha karmaşık bir yapıya bürünmüş ve açıklanması daha zor bir hal almıştır.

Dünya genelinde yaklaşık 42 milyona yakın insanın zorunlu olarak göç etmesinin altındaki nedenlere baktığımızda zorunlu göçü tetikleyen üç faktör ile karşılaşmaktayız. Bunlardan ilki çatışmaya bağlı faktörlerdir. Diğerleri ise kalkınmaya bağlı yer değiştirmeler ve afete bağlı yer değiştirmeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Suriyeli göçmenleri incelediğimizde göçün temel nedeninin çatışmaya bağlı faktörler olduğunu görebiliriz.

Bazen seçeneklerden biri olarak görülen bazen de kaçınılmaz olan göç, harekete başlanıldığı anda başka problemleri de yanında getirir. Bu problemlerin en başında hayatta kalabilme mücadelesi gelmektedir. Göç eden bireyler yaşamlarını idame ettirebilmek için bir gelire ihtiyaç duyarlar ve bu geliri sağlayabilmek amacıyla varılan veyahut transit geçilen ülkelerde kaçak olarak çalışırlar. Yabancı kaçak işçilerin varlığı ise hem yerli işçi açısından hem de yabancı kaçak işçi açısından, işletmeler arası rekabet

açısından ve kamu gelirleri açısından birçok olumsuz etki yaratmaktadır. Genellikle küçük işletmelerde, denetimin görel olarak az ve niteliksiz olduğu iş kollarında çalışan yabancı kaçak işçiler sigortasız çalıştırıldıkları için herhangi bir iş kazası veyahut meslek hastalığı durumunda sağlık hizmetlerinden yararlanamamaktadır. Bununla birlikte sağlık bakımından elverişsiz koşullarda çalışmaya mecbur bırakılmaktadırlar. Nitekim yasalarda belirtilen çalışma saatlerinden daha fazla sürede ve belirlenen asgari ücret düzeyinin daha altında bir ücretle çalışmaktadırlar. Kimi zaman ücretler zamanında verilmezken kimi zaman ise ücretlerini alamamaktadırlar. Hatta işveren, yabancı kaçak işçiye ihtiyaç duymadığı zaman istediği gibi işten çıkartabilmekte ve istediği zaman da işe almaktadır. Kimi zaman işverenler daha da ileri giderek yabancı işçilerin pasaportlarına el koymakta, onu kendine bağımlı olmaya mecbur bırakmaktadır. Kadın yabancı kaçak işçiler de ise bu durum daha vahimdir. Sarkıntılık, mobbing, cinsel taciz gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Kayıtdışı çalışan yabancı işçiler maruz kaldıkları bu insani ihlallere karşı herhangi bir merciiye başvuramamaktadırlar.

Türkiye'ye yönelik göçleri incelediğimizde siyasi ve sosyopolitik nedenlerden kaynaklı, sığınma amaçlı göçlerin yoğunlukta olduğunu görmekteyiz. Bunun dışında Türkiye'nin 80'lerden sonra küresel piyasaya eklenmek adına uygulamaya başladığı ekonomik politikalar ve vize muafiyetleri, birçok yabancı işçiyi ve beraberinde birçok kaçak göçmen işçinin de yönünü Türkiye'ye çevirmesine neden olmuştur. Ülkeye resmi olarak giriş ve çıkış yapan yabancıların geliş amaçlarına baktığımızda özellikle 90'lardan sonra ekonomik faaliyet amaçlı gelen yabancıların sayısı önemli oranda artış göstermiştir. Ancak son yıllarda yaşanan Arap Baharı ve Suriye savaşı ile birlikte Türkiye'ye, ekonomik nedenlerin dışında çatışmaya bağlı nedenlerden ötürü bir göç yaşanmıştır. Özellikle sınır bölgemiz olan Suriye'den 3,5 milyondan fazla kişi giriş yapmıştır.

Suriyeli sığınmacıların gelmesiyle birlikte en başta yaşanan sorun statü karmaşasıydı. Türkiye'nin dahil olduğu Cenevre Sözleşmesinde ve New York Protokolünde mülteci statüsünün alabilmek için olayların 'Avrupa'da cereyan etmiş' olması gerektiğinden Suriyeli sığınmacılara mülteci statüsü verilememiş bu çerçevede sadece misafir olarak kabul edilmişlerdir. 2013 yılında YUKK çerçevesinde Suriyelilere geçici koruma statüsü verilmiş ancak yine de yasal ve hukuki düzenlemeler yetersiz

kalmıştı. 2016 yılına kadar birçok Suriyeli sığınmacı kaçak olarak iş gücüne dahil olmuş, 2016 yılında çıkarılan ‘Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik’ çerçevesinde 31 bin 185 Suriyeli sığınmacıya çalışma izni verilmiştir. Çalışma izni alma sürecinin çok uzun olması, çalışma izni harç ve defter bedellerinin çok fazla olması ve ülkede enformel istihdamın yaygın olması gibi nedenler Suriyeli sığınmacıların çalışma izni almak istememesine neden olmaktadır.

Suriyeli sığınmacılar, kayıtdışılığın çok yüksek olduğu küçük işletmelerde, tekstil, inşaat, tarım ve imalat sektörlerinde yoğunluktadır. Bu sektörlerde yabancı kaçak işçiler olmasa dahi kaçak olarak çalışabilecek birçok yerli işçi bulunmaktadır. Nitekim Diyarbakır’da kaçak olarak inşaatta çalışan bir işçi, Suriyelilerin işlerini ellerinden aldıklarını söylemektedir. Bu çerçevede sadece Suriyeli kaçak işçilik ile değil tamamen kaçak işçilik ile mücadele edilmesi gerekmektedir. Bu konuda denetimlerin artması ve ağır maddi cezaların verilmesi bir nebze olsun kayıtdışı istihdamı azaltabilir.

Suriyeli kaçak işçiler ağır ve kötü koşullarda, uzun süre, ucuza çalıştırılmaktadır. İşverenlerin bu doğrultuda yerli işçi yerine Suriyeli kaçak işçileri tercih etmesi sonucu sendikal örgütlenme azalarak, emeğin işveren karşısında ki gücünün kırılması muhtemeldir. Savaşın belirsizliği, bitse dahi çoğunun belli bir düzen oluşana kadar Türkiye’de kalacağı, bu çerçevede istihdamda uzun süre daha Suriyelilerin yerini koruyacağı açıktır. Bu doğrultuda yabancı işçilerin de sendikal örgütlenme hususunda desteklenmesi, emek piyasaları açısından daha faydalı olabilir.

Suriyelilerin kaçak olarak istihdamı vergi adaletine olan güveni sarsarak dolaylı vergilerin artması yönünde olumsuz bir etki yaratabilir. Bununla da kalmayıp sigorta primlerinin azalmasına ve emeklilik sistemini de olumsuz etkilenmesine neden olabilir. Bu doğrultuda Suriyeli sığınmacıların hukuki statüsünde düzenlemeler yapılarak, çalışma izni alınması yönünde teşviklerin arttırılması ve vergi indirimine gidilmesi ile oluşabilecek muhtemel olumsuz sonuçların önüne geçilebilir

Uzun süre Türkiye’de yaşayan sığınmacıların hâlâ dil hususunda sıkıntılar yaşadığını görmekteyiz. Dil bilmemeleri ise işgücü piyasasına girebilmelerinin önündeki en büyük engellerden biridir. İşgücü vasıflı da olsa dil bilmemeleri sebebiyle iş

bulamazlar. Nitekim Suriye'de öğretmen, profesör olan insanlar şuan Türkiye'de çoban yada temizlikçi olarak çalışmaktadır. İngilizce bilenler ise Türkiye'de kalmayıp Avrupa ülkelerine göç etmektedir. Bu doğrultuda kamu kurum ve kuruluşlar tarafından sığınmacılara dil desteği verilmesi yönünde çalışmalar yapılabilir ve böylece toplumun kaynaşmasına yardımcı olunabilir. Ayrıca Suriyelilerin diploma denkliklerine yönelik sorunlara ivedilikle bir çözüm bulunması, vasıflı işçilerin ve girişimcilerin önünü açabilir.

Özellikle Suriyelilere fahiş fiyatlarda verilen ev kiralari konusunda yapılacak birtakım düzenlemeler de Suriyeli kaçak işçilerin çalışma izni alma konusuna sıcak bakmasına olanak sağlayabilir.

Enformel istihdamın bir parçası haline gelen Suriyeli kaçak işçilerin iş bulma süreçlerinin baktığımızda ise sosyal ağlarla veya işçi pazarlarıyla gerçekleşmekte olduğunu görmekteyiz. Özellikle sınır bölgelerinde yaşayan Suriyeli sığınmacılarının bir kısmının akrabalık bağları ile iş bulması çok sık rastlanan bir durumdur. İŞKUR'un bu doğrultuda çalışmalar yaparak sığınmacıların vasıf ve becerilerine uygun işlere yerleştirmesi ile vasıflı ve eğitilmiş işgücünü kaybetmenin önüne geçilebilir.

Bunların dışında Suriyeli sığınmacıların yaşadığı yoksulluk sebebiyle birçok çocuk eğitim haklarından mahrum kalmaktadır. Okul ve ergenlik çağındaki Suriyeli çocukların yüzde 40'ı okula gidememekte ve okula gidemeyen çocukların kimisi çalıştırılırken kimisi de ergenlik çağına geldiklerinde evlendirilerek bilinçsiz bir şekilde kayıp bir neslin yaratılmaktadır. Suriyeli çocuklar Türkiye'nin gelecek nesilleridir. Bu doğrultuda çocuk işçiliği engellenmeli, Suriyeli çocuklar içinde eğitim zorunlu hale getirilmelidir. Çocuk yaşta evliliklerin önüne geçilmelidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Dilek, B. S. (2018). *Suriyeli Göçü*. 1. Baskı. Ankara: Kripto Yayınları

Ekşi, Nuray. “1951 Cenevre Konvansiyonu’ndan Günümüze Mülteci Tanımı”, Ed. Ahmet Emin Dağ. *İnsan Hakları Perspektifinde Mültecilik* içinde. Ankara: 2017. 39 – 60

Koyuncu, A. (2014). *Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları

Taştan, C., İrdem, İ. ve Özkaya, Ö. (2018). *Politika ve Uygulama Boyutlarıyla Göç ve Uyum*.1. Baskı, Ankara: Polis Akademisi Yayınları

Yılmaz, A. (2017) “Mülteciler ve Hukuk”, Ed. Ahmet Emin Dağ. *İnsan Hakları Perspektifinde Mültecilik* içinde. Ankara: 2017. 71 – 83

Sürelî Yayınlar

- Ağlargöz, O. ve Ş. Yardımcı. (2019). Uluslararası Düzensiz Göç ve Çalışma Hayatı: Şanlıurfa İlindeki Suriyeli Göçmenlerin Durumu. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi. 14.2, 535-558
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/790181> (25.10.2019)
- Akarçay, P. ve G. Ak. (2018). Sosyolojik, Psikolojik ve Kuramsal Açından Göç Olgusu: Küreselleşmenin İnsani ve Vicdani Yüzü. Kesit Akademi Dergisi. 4. 14, 188-202 http://www.kesitakademi.com/files/1143262131_1441%20G%C3%B6ç%20AK.pdf (01.10.2019)
- Aktaş, M. (2018). Türkiye'deki Suriyeliler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 42, 129-154
- Aygül, H. H. ve E. M. Kaba. (2019). Suriyeli Kadınların İşgücüne Katılımı ve Deneyimleri (İstanbul-Sultanbeyli Örneği). *Turkish Studies-Social Sciences*. 14. 4, 1255-1275. <http://turkishstudies.net/files/turkishstudies/62b87629-9a12-4820-9a9a-6448bc282f04.pdf> (12.11.2019)
- Bahadır, H. ve Y. Demiral. (2019). Suriye'den Türkiye'ye Zorunlu Göç Hareketi ve Çocuk İşçiliği. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*. 4. 3, 389-397. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/833908> (14.11.2019)
- Bakbak, D. (2018). Suriyeli Sığınmacıların Konteyner Kamplarına İlişkin Bir Araştırma. *Akademik Bakış*. 11. 23, 249-287
<https://www.dergipark.org.tr/download/article-file/610381> (24.06.2019)
- Bayraklı, E. ve Keskin, K. (2015). Türkiye, Almanya ve AB Üçgeninde Mülteci Krizi. *Analiz*, 143: 1 - 30 <https://www.setav.org/turkiye-almanya-ve-ab-ucgeninde-multeci-krizi/> (12.12.2018)

- Bayraktar, R. (2013). Zorunlu Göçten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 12. 24, 109-126
- Botan, H. (2018). Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Uyum, Vatandaşlık ve İskân Sorunu. *Göç Araştırmaları Dergisi*. 4. 2, 33-88. <http://www.gam.gov.tr/files/8-3.pdf> (25.02.2019)
- Coskun, E. (2016). Türkiye'nin Göç Rejiminde Toplumsal Cinsiyet Faktörü: Ugandalı Göçmen Kadınlar Örneği. *Fe Dergi* 8. 1, 91-104. http://cins.ankara.edu.tr/15_6.pdf (09.07.2019)
- Çiftçi, M. (2019) Suriyeli Sığınmacıların Yerleşim Yeri Seçiminde İl İstihdam Olanaklarına ve Öncül Sığınmacılara Duyarlılık Mukayesesi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*. 54. 1, 121-141 http://www.makalesistemi.com/panel/files/manuscript_files_publish/e61942b4897972dd6a60f8037db34c7c/a19a315d45ab8b1e4422812c7ce8c457/b5c1fd1751353e2.pdf (09.07.2019)
- Çınar, S. (2018). İnşaat İşgücü Piyasasında Yeni Aktörler ve Yeni Çatışmalar: Türkiyeli İşçilerin Gözünden Suriyeli İnşaat İşçileri İşçileri. *Çalışma ve Toplum*. 1, 121-138 <http://www.calismatoplum.org/sayi56/cinar.pdf> (26.07.2019)
- Dedeoğlu, S. (2018). Tarımsal Üretimde Göçmen İşçiler: Yoksulluk Nöbetinden Yoksulların Rekabetine. *Çalışma ve Toplum*. 1, 37-68 <http://www.calismatoplum.org/sayi56/dedeoglu.pdf> (12.11.2019)
- Demirhan, Y. ve Aslan, S. (2015). Türkiye'nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi. *Birey ve Toplum*, 5. 9, 23-62 <https://dergipark.org.tr/download/article-file/307114> (17.07.2019)
- Dost, S. (2014). Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4. 1, 27-69 dergipark.gov.tr/download/article-file/213623 (18.03.2018)

- Dönmez Kara, C.Ö. (2016). Türkiye’de Yabancıların Çalışma Hakkı: Suriyelilerin İşgücü Piyasasındaki Durumu. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2. 2: 151-174
- Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). Göç ve İnsan. *Birey ve Toplum*. 5. 9: 9-22
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/307113> (27.02.2019)
- Güllüpnar, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 4: 53-85
<http://yusbed.yalova.edu.tr/article/viewFile/5000001702/5000002390>
(27.02.2019)
- Günel Yılmaz, S. ve Ertük, D. (2017). Zorunlu Göç Bağlamında Iraklı Ezidiler ve Uyum Süreci (Mardin Örneği). *Mukaddime Dergisi* 8.2: 197-214
<http://mukaddime.artuklu.edu.tr/issue/31201/341623> (23.02.2019)
- Işığışık, Ö. (2005). Küresel Gerçeklerle Türkiye’de Yabancı Kaçak İşçi Sorunu: Boyutları ve Sonuçları. *Journal of Social Policy Conferences*, 0. 50: 435-453
http://dergipark.gov.tr/iusskd/issue/891/9925#article_cite (18.12.2018)
- İlteş Gülşen, M. (2019). Türkiye’de Yaşayan Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Vergi Adaleti Üzerindeki Etkileri. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*. 4.7, 185-195. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/646951>
(25.10.2019)
- Kaypak, Ş. ve Bimay, M. (2016). Suriye Savaşı Nedeniyle Yaşanan Göçün Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri: Batman Örneği. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi* 6. 1: 84-110 <http://dergipark.gov.tr/buyasambid/issue/29813/320658>
(18.02.2018)
- Kımkı, K. (2010). Göç, Sürgün ve İltica. *Hayat Sağlık Dergisi*, 36-39.
keremkinik.com/wp-content/uploads/2017/10/Göç-Sürgün-ve-İltica.pdf
(23.02.2019)

- Koç, M., Görücü, İ. ve Akbıyık, N. (2015). Suriyeli sığınmacılar ve İstihdam Problemleri. *Birey ve Toplum Dergisi* 5. 9: 63-93
<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/birtop/article/view/5000164605/0> (23.02.2019)
- Korkmaz, E. E. (2018). Türkiye’de Tekstil Sanayisinin Sosyal Taraflarının Mülteci İşçilerin İstihdamına Bakışı. *Çalışma ve Toplum*. 1, 93-120
<http://www.calismatoplum.org/sayi56/korkmaz.pdf> (12.11.2019)
- Nurdoğan, A. K. Ve Öztürk, M. (2018). Geçici Koruma Statüsü İle Türkiye’de Bulunan Suriyelilerin Vatandaşlık Hakkı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 23. 3: 1163-1172.
<http://iibfdergi.sdu.edu.tr/assets/uploads/sites/352/files/yil-2018-cilt-23-sayi-3-yazi16-21092018.pdf> (23.02.2019)
- Özerim, M. G. (2012). Emekli Göçleri Rotasında Türkiye: Avrupalı Emekli Göçmenlerin Türkiye’yi Tercih Etme Nedenleri ve Türkiye Algıları. *Journal of Yasar University*. 28.7, 4766-4787 <https://dergipark.org.tr/download/article-file/179378> (09.06.2019)
- Özgüler, V. C. (2018). Kitlesele Göçlerin Emek Piyasalarına Etkisi: Türkiye’deki Suriyeliler. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. 74, 77 - 102
- Özkarlı, F. (2015). Mardin’de Enformel İstihdamda Çalışan Suriyeli Göçmenler. *Birey ve Toplum*. 5. 9: 175 – 191 <https://dergipark.org.tr/download/article-file/307121> (26.06.2019)
- Sayın, Y., Usanmaz, A. ve Aslangiri, F. (2016). Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 18. 31: 1–13. <https://www.academia.edu/30944861/Uluslararası%20Göç%20Olgusu%20ve%20Yol%20Açtığı%20Etkiler%20Suriye%20Göçü%20Örneği> (18.02.2018)

- Sirkeci, İ., D. Utku ve M. M. Yüceşahin. (2019). Göç Çatışma Modelinin Katılım, Kalkınma ve Kitle Açıkları Üzerinden Bir Değerlendirmesi. *Journal of Economy Culture and Society*. 59, 199-226 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/751990> (25.10.2019)
- Şahankaya Adar, A. (2018). Türkiye’de Yeni Prekarya Suriyeli İşgücü mü? *Çalışma ve Toplum*. 1, 13-36 <http://earsiv.beykent.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/1008/adar%20%20%20asl%C4%B1%20%C5%9Fahankaya.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (26.06.2019)
- Temiz, H. E. (2004). Eğreti İstihdam İşgücü Piyasasında Güvencesizliğin ve İstikrarsızlığın Yeni Yapılanması. *Çalışma ve Toplum*. 2: 55 – 80. <http://www.calismatoplum.org/sayi2/makale3.pdf> (27.02.2019)
- Tunç, A.Ş. (2015). Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye’deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme. *Tesam Akademi Dergisi* 2. 2: 29 – 63. <http://tesamakademi.com/tr/ayse-sebnem-tunc-multeci-davranisi-toplumsal-etkileri-turkiyedeki-suriyelilere-iliskin-bir-degerlendirme/> (18.12.2018)
- Yapar Saçık, S. (2013). Türkiye’de Bavul Ticaretinin Dış Ticaret İçerisindeki Yeri ve Büyüme – Bavul Ticareti İlişkisi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 12. 4: 807 – 815. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/223236> (22.07.2019)
- Yıldırımalp, S. İslamoğlu, E. ve İyem, C. (2017). Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bir Araştırma. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2, 107 – 126 <https://dergipark.org.tr/download/article-file/453989> (23.02.2019)
- Yıldız, T. ve Yıldız, i., (2017). Suriyelilerin Türkiye Ekonomisinde Kayıt Dışı İstihdama Etkileri Ve Bunun Yansıması Olarak Türkiye’ye Maliyetleri Üzerine Bir İnceleme. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*. 2.3, s.30 – 46 <https://dergipark.org.tr/download/article-file/311124> (23.02.2019)

Yılmaz, A. (2014). Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri. *Turkish Studies* 9. 2: 1685 - 1704. <http://www.turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=6274&Detay=Ozet> (18.12.2018)

Diğer Yayınlar

- AFAD. (2018). Geçici Barınma Merkezleri Raporu. https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2374/files/15_10_2018_Suriye_GBM_Bilgi_Notu_1.pdf (10.06.2019)
- Akalın, A. E. (2014). Türkiye’de Göçmen Ev İşçilerinin Çalışma Koşulları. *Sosyal İnsan Hakları Ulusal Sempozyumu VI Bildiriler*. İstanbul: Türkiye Petrol Kimya Lastik İşçileri Sendikası Yayını, 323 – 339 <http://www.sosyalhaklar.net/2014/bildiriler/sihus2014.pdf> (09.07.2019)
- Akpınar, T. (2009). Türkiye’ye Yönelik Düzensiz Göçler ve Göçmenlerin İnşaat Sektöründe Enformel İstihdamı. *Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=NtBAevXNhYaNqJFoAcdBdl8_K_2HD8yhGAbZRWkbGQ6KojbuVI0BzZyxXt4HVPiM (12.12.2018)
- Altun, F. ve Birinci, M. (2015). Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Uygulamalarının Göç Yönetimi Bağlamında Değerlendirilmesi. *Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu*. İstanbul, 103 – 132 https://www.researchgate.net/publication/320474977_disiplinlerarasi_goc_ve_goc_politikalari_sempozyumu_2015 (12.12.2018)
- Bayraklı, C. (2007). Dış Göçün Sosyo - Ekonomik Etkileri: Görece Göçmen Konutları’nda (İzmir) Yaşayan Bulgaristan Göçmenleri Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi SBE <http://adudspace.adu.edu.tr:8080/xmlui/handle/11607/1217> (12.12.2018)
- Belli, A. ve Aydın, A. (2017). Türkiye’deki Suriyeli Nüfusa Karşı Gelişen Nefret Söylemleri Ve Sosyal Medya. *I. Uluslararası Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi Ve Siyaset Kongresi*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 422 – 433 <http://kayes.ksu.edu.tr/Default.aspx?SID=20840> (10.05.2019)

- Çiğerci Ulukan, N. (2008). Göçmenler ve İş Gücü Piyasası: Bursa’da Bulgaristan Göçmenleri Örneği. *Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=-Z0vbSUgrhM9fXoGk Re6QwztYuZ7MqZIfTHZkpDCUph4xfLYCar5tCC-pVwEF9Gz> (09.07.2019)
- Çiloğlu, A., Demir, G. ve Aydoğdu, Y. (2017). Suriye Krizi’nin Türkiye’ye Etkisinin Beyin Göçü Bağlamında Değerlendirilmesi. *I. Uluslararası Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi Ve Siyaset Kongresi*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 26 – 43 <http://kayes.ksu.edu.tr/Default.aspx?SID=20840> (10.05.2019)
- Çoruhlu Kamalıoğlu, N. (2014). Kayıt Dışı İstihdam Ve Türkiye’de Uygulanan Mücadele Politikalarının Değerlendirmesi, *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE <http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11655/2461/bcaba46b-62fd-4904-b2bc-16e1388779fd.pdf?sequence=1> (18.12.2018)
- Dağ, A. E. (2015). ‘‘Suriye: Küresel ve Bölgesel Kaostan Beslenen İç Savaş. İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi. <http://www.ihhakademi.com/wp-content/uploads/2015/07/Suriye-Kuresel-ve-bolgesel-kaostan-beslenen-ic-savas.pdf> (05.05.2019)
- Düvell, F. (2011). Irregular Immigration, Economics and Politics. CESifo DICE Report. München: ifo Institut-Leibniz-Institut für Wirtschaftsforschung an der Universität München, 60 – 67. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/167049/1/ifo-dice-report-v09-y2011-i3-p60-67.pdf> (16.10.2019)
- Eker, K. (2008). Türkiye’de Yasadışı Göç Sorunu. *Doktora Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü <http://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/6615/226690.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (18.12.2018)

- Em, S.N., Atılğan, A. ve Aydoğdu, Y. (2017). Siyasal Rejimlerin Zorunlu Ge Etkileri: Irak Ve Suriye rnekleri üzerinden Bir Değerlendirme. *I. Uluslararası Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi Ve Siyaset Kongresi*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş St İmam niversitesi, 44 – 61
<http://kayes.ksu.edu.tr/Default.aspx?SID=20840> (10.05.2019)
- Erdoğan, M. M. ve nver, C. (2015). Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve nerileri. TİSK.
<https://www.dropbox.com/sh/y1tprereliwagtk/AABfB1w0ytKD1N8uUVRXFTAaa?dl=0> (18.12.2018)
- Erdoğdu, S. (2018). *Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler İçin İnsana Yakışır İşlerin Desteklenmesi İşçi ve İşveren rgtleri Ne Yapmalı? İşçi ve İşveren rgtlerinin Kapasitelerinin Artırılmasına Yönelik İhtiyaç Analizi*. Ankara: ILO
https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/genericdocument/wcms_618781.pdf (23.11.2019)
- Erol, E., A. E. Akyol, C. Salman, E. Pınar, İ. Gmşcan, K. Y. Mısırlı, M. Kahveci ve P. Mutlu. (2017). *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'de Emek Piyasasına Dahil Olma Süreçleri ve Etkileri: İstanbül Tekstil Sektörü rneği*. İstanbül: Birleşik Metal-İş
<http://www.madde14.org/images/c/cb/MetalIsSuriyeSiginmaciTekstil2017.pdf>
(19.11.2019)
- Gülten, U. (2010). Avrupa Birliği yesi ülkelerde Kaçak İşgücü Göçü ve Türkiye, *Yüksek Lisans Tezi*. Dokuz Eylül Üniversitesi SBE.
<http://acikerisim.deu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/10864/253729.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (12.12.2018)
- Hafez, F. ve Bayraklı, E. (2018). The State of Islamophobia In Europe. *European Islamophobia Report 2017*. İstanbül: SETA <https://www.setav.org/avrupa-islamofobi-raporu-2017-yayinda/> (09.02.2019)

- Hayata Destek.* (2016). İstanbul'daki Suriyeli Mültecilere İlişkin Zarar Görebilirlik Değerlendirme Raporu. http://hayatadestek.org/yayinlarimiz/2016_istanbul_rapor.pdf (19.07.2019)
- ILO. (2018). Gaziantep Ayakkabı Sektörü için Değer Zinciri Analizi ve Proje Önerileri. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/genericdocument/wcms_625186.pdf (14.11.2019)
- İlgazi, A. (2019). Uluslararası Göç Bağlamında, Suriyeli Sığınmacıların Emek ve Yabancı Sermaye Yatırımları Açısından Türkiye Ekonomisine Etkileri (Gaziantep ve Şanlıurfa Örneği). *Doktora Tezi*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi SBE
- Kalkınma Atölyesi. (2016). Türkiye’de Mevsimlik Tarımsal Üretimde Yabancı Göçmen İşçiler Mevcut Durum Raporu: Yoksulluk Nöbetinden Yoksulların Rekabetine. Ankara <http://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Raporlar/TURKCE/03/YOKSULLUK%20N%C3%96BET%C4%B0NDEN%20YOKSULLARIN%20REKABET%C4%B0NE.pdf> (14.11.2019)
- Kaygısız, İ. (2017). *Suriyeli Mültecilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri*. Friedrich Eberto Stiftung. <http://www.fes-tuerkei.org/media/pdf/D%C3%BCnyadan/2017/Du308nyadan%20-%20Suriyeli%20Mu308ltecilerin%20Tu308rkiye%20I307s327gu308cu308%20Piyasasına%20Etkileri%20.pdf> (12.12.2018)
- Kızılay ve WFP. (2019). Refugees in Turkey: Livelihoods Survey Findings. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Refugees%20in%20Turkey_Livelihoods%20Survey%20Findings_TRC_WFP_2019.pdf (08.08.2019)
- Kızılot, Ş. ve Ş. E. Çomaklı. (2004). Vergi Kayıp ve Kaçakları ve Kayıtdışı Ekonomi İlişkisi ve Boyutlarının Mevzuat Açısından Değerlendirilmesi. 19. Türkiye Maliye Sempozyumu. Antalya: Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü, 115 – 157 <http://www.maliyesempozyumu.sakarya.edu.tr/sites/maliyesempozyumu/file/1372373420-19-turkiye-maliye-sempozyumu-pdf.pdf> (15.10.2019)

- Körükmez, L. (2012). Ulus-Ötesi Göç Ağları Ve Sosyal Alanların Oluşumu: Ermenistan'dan Türkiye'ye İşgücü Göçü Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. *Doktora Tezi*. İzmir: Ege Üniversitesi SBE. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=vVNzTGHHhJH-u3WMToxQ-qKjI6f5MSkCu 9xBnqZ_ouqPXbVyUdYWVF6OcdiPcPj5 (09.07.2019)
- Mazlumder*. (2014). Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu. [http://mazlumder.org/webimage/MAZLUMDER%20KAMP%20DI%C5%9EINDA%20YA%C5%9EAYAN%20KADIN%20SI%C4%9EINMACILAR%20RAPORU\(9\).pdf](http://mazlumder.org/webimage/MAZLUMDER%20KAMP%20DI%C5%9EINDA%20YA%C5%9EAYAN%20KADIN%20SI%C4%9EINMACILAR%20RAPORU(9).pdf) (19.07.2019)
- Mülteci Hakları Derneği ve İNSAMER*. (2017). Suriye'de İhlaller ve Halep Raporu. İstanbul
- Özpinar, E., Satır Çilingir, Y. ve Taşöz Düşündere, A. (2016). Türkiye'deki Suriyeliler: İşsizlik Ve Sosyal Uyum. *TEPAV*. https://www.tepav.org.tr/upload/files/1461746316-7.Turkiye___deki_Suriyeliler___Issizlik_ve_Sosyal_Uyum.pdf (21.01.2019)
- Sever, M. (2015). Türkiye'yi Hedef Alan Yasadışı Göçmenler: İstanbul Örneği, *Doktora Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=sY7m19PfcL6F1NUw-cr80BZF3JOFIYVt_-ub7VxXMGqIdkItFGSgE9ci6wLhSqAE (12.12.2018)
- Tokatlı, Ö.D. (2011). Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Göç Hareketlerinin İş Gücü Piyasalarına Etkileri, *Yüksek Lisans Tezi*. T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi SBE <http://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/handle/12345/10792> (12.02.2018)
- TÜRKİYE | Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı (3RP) 2018-2019. (2018). <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/63169.compressed.pdf> (20.07.2019)
- UNWomen. (2018). Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi. http://sgdd.org.tr/wp-content/uploads/2018/08/The_Needs_Assessment_TR_WEB.pdf (20.07.2019)

- Uysal, G., Uncu, B.A. ve Akgül, M. (2018). *Suriyeli Çalışanlar ve İşgücü Piyasasında Ayrımcılık*. Betam. <https://betam.bahcesehir.edu.tr/wp-content/uploads/2018/09/ArastirmaNotu232-1.pdf> (18.07.2019)
- Üstün, N. (2016). Suriyelilerin Türk İşgücü Piyasasına Entegrasyonu Sorunlar-Öneriler. *Konya Ticaret Odası Araştırma Raporu*. <http://www.kto.org.tr/d/file/suriyelilerin-turk-iscucu-piyasasina-entegrasyonu,-sorunlar-oneriler---nazli-ustun.pdf> (18.07.2019)
- Yereli, A. B. ve O. Karadeniz. (2004). Türkiye’ de Kayıtdışı İstihdamın Vergi Kayıp ve Kaçakları Üzerine Etkisi. 19. Türkiye Maliye Sempozyumu. Antalya: Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü, 180 – 203 <http://www.maliyesempozyumu.sakarya.edu.tr/sites/maliyesempozyumu/file/1372373420-19-turkiye-maliye-sempozyumu-pdf.pdf> (15.10.2019)

İnternet Kaynakları

- 2019 Çalışma İzni Harç ve Kart Bedeli. (2019). <http://www.calismaizniankara.org/2019-calisma-izni-harc-ve-kart-bedeli.html> (05.07.2019)
- 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5901.pdf> (10.06.2019)
- 6023 Geçici Koruma Yönetmeliği. https://www.goc.gov.tr/files/files/03052014_6883.pdf (10.06.2019)
- 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf> (12.02.2019)
- Akşam. (23 Mayıs 2019). Suriyeli ve Türk vatandaşlarına tarımda istihdam projesi başladı. <https://www.aksam.com.tr/ekonomi/tarimda-istihdam-projesi-nedir/haber-974121> (31.07.2019)
- Akyol, M. ve Önel, A. (26 Temmuz 2019). "Devlet bizi ne tam alıyor ne bırakıyor, kalmışsınız bir hapishanede...". *Evrensel*. <https://www.evrensel.net/haber/383660/devlet-bizi-ne-tam-aliyor-ne-birakiyor-kalmisiz-bir-hapishanede> (31.07.2019)
- BBC News Türkçe*. (29 Nisan 2019). New York Times yazdı: Türkiye'deki fındık tarlalarında çalışan Suriyeli işçiler <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48095648> (31.07.2019)
- Berker, A. (31 Ağustos 2018). Suriyeli Sığınmacı Göçün Ekonomik Etkilerinin Algılanışı. <https://sarkac.org/2018/08/suriyeli-gocun-ekonomik-algilanisi/> (01.11.2019)
- Chatty, D. (2013) Forced Migration. *The Encyclopedia of Global Human Migration* <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/9781444351071.wbeghm236> (26.02.2019)

- Columbia University Mailman School of Public Health,
<http://www.columbia.edu/itc/hs/pubhealth/modules/forcedMigration/definitions.html> (26.02.2019)
- DİSK*. (20 Haziran 2019) Mülteciler ve Çalışma Hayatı. <https://www.genelis.org.tr/multeciler-ve-calisma-hayati,2,19627#.XTvJCPIzbIX> (31.07.2019)
- Dünya. (16 Mayıs 2019). ILO'dan Suriyeli ve Türk işçiler için sigorta desteği. <https://www.dunya.com/ekonomi/ilodan-suriyeli-ve-turk-isciler-icin-sigorta-destegi-haberi-445372> (31.07.2019)
- Evrensel. (4 Ocak 2019). 2018'de en az 1923 işçi, iş cinayetlerinde can verdi. <https://www.evrensel.net/haber/370161/2018de-en-az-1923-isci-is-cinayetlerinde-can-verdi> (31.07.2019)
- Forced Migration Learning Module. (t.y.)
<http://www.columbia.edu/itc/hs/pubhealth/modules/forcedMigration/definitions.html> (26.02.2019)
- Göç Terimleri Sözlüğü*. (2009). “Göç”, İsviçre: Uluslararası Göç Örgütü
http://www.goc.gov.tr/icerik6/goc-terimleri-sozlugu_363_382_727_icerik
(18.12.2018)
- Güzelipek, Y.N. (14 Mayıs 2015). Balkanlar’da Etnik Çatışmanın Son Örneği: Makedonya. *Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi*,
<http://turksam.org/balkanlar-da-etnik-catismanin-son-ornegi-makedonya>
(18.07.2019)
- Haberler.com*. (21 Ocak 2019). İnşaattan Düşen Suriyeli İşçi Öldü
<https://www.haberler.com/insaattan-dusen-suriyeli-isci-oldu-11664692-haberi/>
(31.07.2019)
- Hamsici, M. (3 Ağustos 2019). Türkiye’de ne kadar Suriyeli yaşıyor, en çok Suriyeli nüfusu hangi şehirde?. *BBC News Türkçe*.
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49150143> (07.08.2019)

- Hill, A. (2018). Migration: How Many People are on The Move Around The World?. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/news/2018/sep/10/migration-how-many-people-are-on-the-move-around-the-world> (27.02.2019)
- <http://www.hakis.org.tr/icerik.php?sayfa=43>
- ILO. (t.y). https://www.ilo.org/ankara/projects/WCMS_380370/lang--tr/index.htm (31.07.2019)
- İŞKUR*. (28 Ocak 2019). Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Türk Vatandaşları İçin İstihdam Desteği Projesi Açılış Toplantısı Ankara'da Yapıldı, <https://www.iskur.gov.tr/haberler/gecici-koruma-altindaki-suriyeliler-ve-turk-vatandaslari-icin-istihdam-destegi-projesi-acilis-toplantisi-ankara-da-yapildi/> (31.07.2019)
- Kasapoğlu, Ç. (6 Nisan 2018). İran Üzerinden Türkiye'ye Geçen Afgan Göçmenlerin Sayısı Neden Arttı?. BBC News Türkçe, 1. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43668567> (22.07.2019)
- Koçak, O. (1 Ocak 2019). İzinsiz Yabancı İşçi Çalıştırma Cezası 2019. <https://www.calismamevzuati.com/2019/01/izinsiz-yabanci-isci-calistirma-cezasi/> (09.07.2019)
- Melander, E. ve Öberg, M. (2004). Forced Migration: The Effects of the Magnitude and Scope of Fighting. Uppsala University, Department of Peace and Conflict Research. https://www.academia.edu/1083385/Forced_Migration_The_Effects_of_the_Magnitude_and_Scope_Of (27.02.2019)
- Mülteciler Derneği, (2019). Türkiye'deki Suriyeli Sayısı Temmuz 2019, <https://mülteciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> (18.07.2019)
- Mynet*. (26 Mayıs 2019). Şanlıurfa'da kamyondan düşen Suriyeli işçi öldü <https://www.mynet.com/sanliurfada-kamyondan-dusen-suriyeli-isci-oldu-180104503622> (31.07.2019)

- NTV.* (14 Haziran 2019). Bakan Pekcan: Türkiye'de 15 Bin 159 Suriyeli Şirket Var. s.1.
https://www.ntv.com.tr/ekonomi/bakan-pekcan-turkiyede-15-bin-159-suriyeli-sirket-var,RL47cjK0hkiB4yUoF_Uu3g?_ref=infinite (31.07.2019)
- Özgür Kocaeli.* (16 Temmuz 2019). İnşaatın Düşen Suriyeli İşçi Öldü. s.1.
<http://www.ozgurkocaeli.com.tr/insaattan-dusen-suriyeli-isci-oldu-381912h.htm> (31.07.2019)
- Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf> (18.12.2019)
- Sabah.* (21 Ekim 2010). 500 bin kaçak işçi olmasa işsizlik 10.6 değil, 8.6 olur.
https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2010/10/21/500_bin_kacak_isci_olmasa_is_sizlik_106_degil_86_olur (16.10.2019)
- Sarıoğlu, B. (3 Haziran 2019). Suriyeli sayısı 7 ilde yüzde 10'u geçti. *Hürriyet.* s.1.
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/suriyeli-sayisi-7-ilde-yuzde-10u-gecti-41234076> (31.07.2019)
- Saymaz, İ. (29 Haziran 2019). Fabrika Ruhsatsız İşçiler Sigortasız. *Hürriyet.* s.1.
<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/fabrika-ruhsatsiz-isciler-sigortasiz-41258597> (31.07.2019)
- Sol Haber.* (5 Temmuz 2019). 5 Suriyeli İşçi Ölmüştü, Patron İlk Duruşmada Tahliye Edildi. s.1. <http://haber.sol.org.tr/emek-sermaye/5-suriyeli-isci-olmustu-patron-ilk-durusmada-tahliye-edildi-265951> (31.07.2019)
- Solak, K. (29 Haziran 2019). Türk Metal Sendikası Genel Başkanı Pevrul Kavlak'tan Suriyeliler Kayıtlı, Sendikalı Çalışsın Talebi !. *Kamu Personeli.*
<https://www.kamupersoneli.net/gundem/turk-metal-sendikasi-genel-baskani-pevrul-kavlak-tan-suriyeliler-h76043.html> (31.07.2019)
- Sputniknews.* (17 Aralık 2018). CİMER: 27 bin 930 Suriyeli çalışma izni aldı.
<https://tr.sputniknews.com/turkiye/201812171036658827-binlerce-suriyeli-calisma-izni-aldi/> (24.11.2019)

- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve UNHCR, (t.y.). Türkiye'deki Uluslararası ve Geçici Koruma Altındaki Yabancılar İçin Çalışma İzinleri Hakkında Sıkça Sorulan Sorular (SSS). <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/67638> (30.11.2019)
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2015). Kitlemel Akınlar, https://www.goc.gov.tr/icerik3/kitlemel-akinlar_409_558_559 (18.07.2019)
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2019) Düzensiz Göç, https://www.goc.gov.tr/icerik6/duzensiz-goc_363_378_4710_icerik (22.07.2019)
- T24 Bağımsız İnternet Gazetesi.* (14 Kasım 2018). 7 Yılda 55 Bin Suriyeliye Türk Vatandaşlığı Verildi. s.1. <https://t24.com.tr/haber/7-yilda-55-bin-suriyeliye-turk-vatandasligi-verildi,747544> (31.07.2019)
- TÜİK, http://tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1588 (02.11.2019)
- UNHCR, <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria>, (31.07.2019)
- UNHCR. (2018). Global Trends Forced Displacement in 2018. <https://www.unhcr.org/5d08d7ee7.pdf> (10.05.2019)
- United Nations High Commissioner for Refugees. (2019). Syria Regional Refugee Response. <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria> (09.07.2019)
- United Nations. (2017). International Migrant Stock: The 2017 Revision. <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates17.shtml> (27.02.2019)